

TC.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

SERBEST BÖLGELERİN EKONOMİK ETKİNLİĞİ: EGE SERBEST
BÖLGE ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DİDEM EREK

YRD. DOÇ.DR. MEHMET AVCI

TEMMUZ, 2017

MUĞLA

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

SERBEST BÖLGELERİN EKONOMİK ETKİNLİĞİ: EGE SERBEST BÖLGE
ÖRNEĞİ

DİDEM EREK

Sosyal Bilimler Enstitüsünce
Tezli Yüksek Lisans
Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 05/09/2017

Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 28/07/2017

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Mehmet AVCI

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Cem DİŞBUDAK

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Özgür YANARDAĞ

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Mehmet MARANGOZ

TEMMUZ, 2017

MUĞLA

TUTANAK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 05/07/2017 tarih ve 791/1 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 24/6 maddesine göre, İktisat Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Didem EREK'in "Serbest Bölgelerin Ekonomik Etkinliği: Ege Serbest Bölge Örneği" adlı tezini incelemiş ve aday 28/07/2017 tarihinde saat 13.00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 60 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin **kabul** edildiğine oybirliği ile karar verildi.

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Mehmet AVCI

Doç. Dr. Cem DİŞBUDAK

Üye

Yrd. Doç. Dr. Özgür YANARDAĞ

Üye

YEMİN

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Serbest Bölgelerin Ekonomik Etkinliği: Ege Serbest Bölge Örneği” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

24/08/2017

Didem EREK

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN

Soyadı:DİDEM

Adı: EREK

Referans No:10058916

TEZİN ADI

Türkçe :Serbest Bölgelerin Ekonomik Etkinliği: Ege Serbest Bölge Örneği

Y. Dil :The Economic Efficiency Of Free Zones: The Aegean Free Zones Example

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

Doktora

Sanatta

Yeterlilik

X

O

O

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite :Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Fakülte :İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Enstitü :Sosyal Bilimler Enstitüsü

Diğer Kuruluşlar :

Tarih :24.08.2017

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayınlayan :

Basım Yeri :

Basım Tarihi :

ISBN :

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı :AVCI, Mehmet

Ünvanı :Yrd. Doç. Dr.

TEZİN YAZILDIĞI DİL : Türkçe

TEZİN SAYFA SAYISI: 96

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

- 1.Serbest Bölgeler
- 2.Serbest Bölgelerin Ekonomik Etkinliği
- 3.Ege Serbest Bölgesinin Makro Ekonomik Etkinliği

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER:

- 1.Dış Ticaret,
- 2.Serbest Bölgeler,
3. Ege Serbest Bölgesi,
- 4.Türkiye.

Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER: Konunuzla ilgili yabancı indeks, abstract ve thesaurus'u kullanınız.

- 1.International Trade,
- 2.Free Zone,
- 3.Eagen Free Zone,
- 4.Turkey.

Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.

1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum

2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir

3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir

Yazarın İmzası :

Tarih : 24/08 /2017

SERBEST BÖLGELERİN EKONOMİK ETKİNLİĞİ: EGE SERBEST BÖLGE ÖRNEĞİ

ÖZET

Serbest bölgeler hem gelişmiş hem gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinde önemli katkılar sağlamaktadırlar. Dünyada üretim ve gelir düzeyindeki artışa paralel olarak 1950'lerden itibaren uluslararası ticarete önemli bir büyüme yaşanmıştır. Uluslararası ticarete yaşanan bu gelişmeler ülkeleri ticaret hacimlerini arttırmak adına çeşitli politikalar ve araçlar kullanmaya yöneltmiştir. Bu bağlamda serbest bölgeler birçok ülkenin dış ticareti destekleyici uygulamalarından biri olmuştur.

Her ne kadar farklı isimler ile adlandırılırsalar da 2016 yılı itibari ile dünyada toplam 130 ülkede yaklaşık 2.500 tane serbest bölge faaliyet göstermektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından serbest bölgeler, yeni yatırımlar, teknoloji transferi, yeni istihdam alanları, ihracat artışı gibi makroekonomik etkiler yaratmak sureti ile giderek daha da önemli hale gelmektedir.

Türkiye 1980'den itibaren ithal ikameci kalkınma politikalarını terk ederek, ihracata dayalı büyüme stratejisini benimsemiştir. Yeni strateji ile birlikte; ihracatı artırmak, dış finansman ve ticaret imkanlarından daha fazla yararlanmak, yabancı sermaye ve teknoloji girişini hızlandırmak, ekonominin girdi ihtiyacını ucuz ve düzenli bir şekilde temin etmek amacıyla serbest bölgeler kurulmaya başlanmıştır. 2016 yılı itibari ile Türkiye'de toplam 19 adet serbest bölge faaliyet göstermektedir. 19 serbest bölge içerisinde 19 milyar dolarlık ticaret hacmi, 19.200 kişilik istihdam oranı ve en çok teknolojik ürün üretilen serbest bölge unvanına sahip olması ile Ege Serbest Bölgesi ilk sırada gelmektedir.

Serbest bölgelerin ülkelerin ekonomik yapıları üzerinde oynadığı önemli rolden hareketle yapılan bu çalışmanın temel amacı, Ege Serbest Bölgesinin ekonomik etkinliğinin ölçülmesidir. Bu amaç doğrultusunda birinci bölümde serbest bölge kavramı, ikinci bölümde serbest bölgelerin makroekonomik etkileri, üçüncü bölümde ise Ege Serbest Bölgesi ele alınmış ve derinlemesine mülakat yöntemi ile Ege Serbest Bölgesinin ekonomik etkinliği ölçülmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dış Ticaret, Serbest Bölgeler, Ege Serbest Bölgesi, Türkiye

THE ECONOMIC EFFICIENCY OF FREE ZONES: THE AEGEAN FREE ZONE EXAMPLE

ABSTRACT

Free zones has been contributing to econoies of developed and developing countries. In parallel to increasement in the world's production and income levels, international trade volume has increased drastically. Improvements in international trade has led countries to develop new strategies and implement new policies with the aim of an increasement in their trade levels. Therefore, free zones has been important supports of many countries.

According to data of the year 2016, there are 2.500 free zones in 130 countries. Free zones has been increasing their importance for developing countries by affecting new investmens, transfers of technology, new employment opportunities and increasement in export level from a macroeconomic perspective. Turkey has adopted a new growth strategy based on export by leaving the import substitution model in 1980. With this new strategy, Turkey has been making free zone agreements in order to increase it's export level, transfer of technology and foreign investment, benefit from trade opportunities, and also provide the input need of economy in a cheaper way. There are 19 free zones in Turkey. Aegean Free Zone is the biggest one with its 19 billions dollars of trade volume, 19.200 employment opportunity and the highest level of technological production.

The main goal of this study, which is based on the major roles of free trade zones on countries' economic structure, is to measure the effectiveness of Aegean Free Zone. For this purpose, the concept of free zone in the first part, the macroeconomic effects of free zones in the second part, the Aegean Free Zone in the third part and the economic activity of the Aegean Free Zone were tried to be measured by the in-depth interview method.

Key Words: Internatiol Trade, Free Zone, Eagen Free Zone, Turkey.

ÖN SÖZ

Serbest bölgeler hakkında daha önce yapılan çalışmalardan farklı olarak sosyal bilimler alanında önemi gittikçe artan ve kabul görmeye başlayan nitel araştırma yöntemine başvurulmuştur. Birçok çalışmada konu edilen serbest bölgeler genellikle teorik olarak ele alınmış, uygulamaya dönük çalışmalar da ise mevcut veriler kullanılmıştır.

Ülkemizde serbest bölgelerin ekonomik etkinliğinin tartışıldığı bu günlerde, yapılan çalışmanın serbest bölge uygulamalarının Türkiye ekonomisindeki yeri ve öneminin artırılması açısından faydalı olacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın gerçekleştirilmesinde değerli görüş ve önerileriyle beni yönlendiren danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Mehmet AVCI'ya, eğitim hayatım boyunca her zaman yanımda olup bana destek veren aileme ve sevgili eşime teşekkürlerimi sunarım.

Didem EREK

Muğla, Temmuz 2017

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
İÇİNDEKİLER	ii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	v
TABLOLAR DİZİNİ	vi
KISALTMALAR	vii

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Giriş	1
1.2. Literatür Taraması.....	2
1.3. Çalışmanın Amacı.....	5
1.4. Araştırmanın Yöntemi ve Sınırlılıkları	6

İKİNCİ BÖLÜM

ÖZEL DIŞ TİCARET REJİMLERİ VE SERBEST BÖLGE UYGULAMASI

2.1. Dış Ticaret Kuramları	10
2.1.1. Mutlak Üstünlük Teorisi	10
2.1.2. Mukayeseli Üstünlük Teorisi	11
2.1.3. Faktör Donatımı (Heckscher-Ohlin) Teorisi	11
2.1.4. Paul Krugma'nın Uluslararası Ticaret Teorisine katkısı.....	12
2.1.5. Serbest Bölgelere Yönelik Kuramsal Eleştiriler	13
2.2. Özel Dış Ticaret Rejimleri	14
2.2.1. Geçici İthalat ve Geçici İhracat	14
2.2.2. Antrepo	15
2.2.3. Transit Taşımacılık.....	16
2.2.4. Sınır Ticareti ve Kıyı Ticareti	16
2.2.5. Bedelsiz İthalat	17
2.3. Serbest Bölge Kavramı	17
2.4. Serbest Bölgelerin Kuruluş Yeri Seçimi.....	19
2.5. Serbest Bölgelerin Amaçları	21
2.6. Serbest Bölge Türleri	25

2.7. Gelişmekte Olan ve Gelişmiş Bazı Ülkelerdeki Serbest Örnekleri	30
2.7.1. İngiltere	31
2.7.2. Fransa	31
2.7.3. Amerika Birleşik Devletleri	32
2.7.4. Polonya.....	32
2.7.5. Çin	33
2.7.6. Tayland.....	34
2.7.7. Hindistan	34
2.7.8. Birleşik Arap Emirlikleri.....	35

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SERBEST BÖLGELERİN MAKROEKONOMİK ETKİLERİ VE TÜRKİYE’DE SERBEST BÖLGE UYGULAMALARI

3.1. Serbest Bölgelerin Ekonomik Boyutu	36
3.1.1. Serbest bölgelerin ülke ekonomisine sağladığı katkılar37	
3.2. 3218 Sayılı Kanun Çerçevesinde Serbest Bölgelerin İşleyişi.....	40
3.3. Türkiye’de Bulunan Serbest Bölgelere Sağlanan Avantajlar	42
2.3.8. Zaman kısıtlaması bulunmaması	44
3.4. Türkiye’de Serbest Bölge Uygulamaları	45
3.4.1. Türkiye’de serbest bölgelerin mevcut durumu.....	46
3.4.1.1. Türkiye’de serbest bölgelerde faaliyet gösteren firma dağılımları	49
3.4.1.2. Türkiye’deki serbest bölgelerde istihdam	49
3.4.1.3. Serbest bölgelerde ticaret hacmi.....	51

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EGE SERBEST BÖLGESİNİN MEVCUT YAPISI

4.1. Ege Serbest Bölgesinin Kuruluşu ve Gelişimi.....	54
4.1.1. Ege serbest bölgesinden sorumlu kurumlar ve görevleri	56
4.2. Ege Serbest Bölgesinin Türkiye’deki Yeri ve Önemi	58
4.2.1. Ege Serbest Bölgesinde faaliyet gösteren büyük işletmeler.....	59

4.2.2. Ege Serbest Bölgesinde faaliyet gösteren firmaların sektörel dağılımı	60
4.2.3. Ege Serbest Bölgesinde istihdam	60
4.2.4. Ege Serbest Bölgesi ticaret hacmi	62

BEŞİNCİ BÖLÜM

EGE SERBEST BÖLGE UYGULAMASININ EKONOMİK ETKİNLİĞİNİN ANALİZİNE İLİŞKİN NİTEL ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

5.1. Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi	64
5.1.1. Amaç 1: İhracata yönelik yatırım ve üretimi teşvik etmek	64
5.1.2. Amaç 2: Doğrudan yabancı yatırımları hızlandırmak	68
5.1.3. Amaç 3: Ülkeye Teknoloji Girişini Hızlandırmak	74
5.1.4. Amaç 4: İstihdama yardımcı olmak	76
SONUÇ	80
KAYNAKÇA	85
EKLER	92
Ek 1: ESBAŞ Yönetim Görüşme Formu	92
Ek 2: Firma Görüşme Formu	94
ÖZ GEÇMİŞ	1

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 3.1: Türkiye Serbest Bölgelerinde İstihdam Dağılımı (2016)	50
Şekil 4.1:Ege Serbest Bölgesi Ruhsat Türlerine Göre Firma Dağılımı (2016).....	60
Şekil 4.2: Ege Serbest Bölgesinde Yıllar İtibari İle İstihdam (1990-2016)	61
Şekil 4.3: 2016 Ege Serbest Bölgesi Yerli ve Yabancı Firmalarda İstihdam Dağılımı	62
Şekil 4.4 : Ege Serbest Bölgesi Yıllar İtibari İle Ticaret Hacmi (1990-2016).....	63

TABLolar DİZİNİ

Tablo 3.1: Türkiye'de Serbest Bölgeler (2016)	47
Tablo 3.2: Türkiye Serbest Bölgelerinde Faaliyet Gösteren Firma Dağılımları	49
Tablo 3.3: Türkiye’de Serbest Bölgelerin İstihdam Durumu.....	50
Tablo 3.4: 2011-2015 Arası Toplam Ticaret Hacmindeki Değişmeler (1.000 ABD\$)..	52
Tablo 3.5: Türkiye’de Serbest Bölgelerin Ticaret Hacminin Bölgelere Göre Dağılımı (1.000 ABD \$).....	53
Tablo 4.1: Ege Serbest Bölgesinin Türkiye’de ki Yeri (2016)	58
Tablo 4.2: Ege Serbest Bölgesinde Faaliyet Gösteren İşlem Hacmi Büyük İşletmeler ..	59

KISALTMALAR

Kısaltmalar Açıklama

AB	: Avrupa Birliği
ARGE	: Araştırma Geliştirme
ESBAŞ	: Ege Serbest Bølge A.Ő.
GTİP	: Gümruk Tarife İstatistik Pozisyon Numarası
İŞKUR	: Túrkiye İŞ Kurumu
KDV	: Katma Değer Vergisi
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İŐbirliđi Örgütü
SB	: Serbest Bølgeler
SBGM	: Serbest Bølgeler Genel Müdürlüğü
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
TÜBİTAK	: Túrkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu,
TÜİK	: Túrkiye İstatistik Kurumu
WEPZA	: World Economic Processing Zones Association, (Dünya Serbest Bølgeler ve İhracat İŞleme Kuruluđu)

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Giriş

Serbest bölgelerin tarihsel süreci incelendiğinde bu günkü serbest bölgelerin ilk temelleri 18'inci yüzyılda İngiltere'nin sömürgesinde olan Hong Kong ve Singapur'da kurulan serbest bölgelerdir. 20'inci yüzyılın başlarında, Birinci Dünya Savaşı sonrası dünya ekonomisinde yaşanan sıkıntılar gelişmiş ülkeleri yeni ve ucuz işgücünün olduğu alanlara yönlendirmiş ve savaş öncesi kurulan serbest bölgelerin gösterdiği başarılar serbest bölge uygulamalarını yaygınlaştırmıştır. Görüldüğü gibi oldukça uzun bir geçmişe sahip olan serbest bölgeler, son yıllarda ekonomide yaşanan gelişmeler ve değişimler sonucunda dünya ticaret hacminde oldukça önemli bir yer tutmaya başlamıştır.

Ev sahibi ülkeye ithalatı kolaylaştırma, ihracat ve istihdamı artırma, teknoloji transferi sağlama vb. gibi avantajlar sağlayan serbest bölge kurma çalışmaları yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren hız kazanmıştır. Bugün dünyada ABD, Almanya, Brezilya, Fransa Bulgaristan, İngiltere, İspanya, Çin, Endonezya, Romanya, Hindistan, Mısır, Ürdün ve İran, Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkelerin de aralarında bulunduğu toplam 130 ülkede yaklaşık 2.500 tane serbest bölge faaliyet göstermektedir.

Türkiye'de ise serbest bölge çalışmalarına Cumhuriyetin ilk yıllarında başlanmıştır. 1927 yılında çıkarılan "Serbest Mıntıka Kanunu" serbest bölgeler ile ilgili çıkarılmış ilk kanun ve atılan ilk adımdır. 24 Ocak 1980 Kararları ile sonrasında artan liberalleşme eğilimleri ile birlikte ihracat temelli ticaret stratejileri izlenmeye başlamıştır. Değişen bu ticaret politikalarının bir parçası olarak, Serbest Bölgeler Kanunu, 1985 yılında Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. İlgili Kanun ile Serbest Bölgelerin amaçları "ihracata dönük üretimi ve yatırımı teşvik etmek, yurtdışı yatırımları ve teknoloji girişini hızlandırmak, firmaları ihracata yönlendirmek ve uluslararası ticareti geliştirmek" olarak tanımlanmaktadır. Serbest bölgelerde hem üretim hem ticaret alanlarında faaliyet firmalar uzun yıllar kendilerine sağlanan

teşvik ve muafiyetlerden yararlandılar. Ancak 2004 yılı Şubat ayı itibari ile Türkiye’de serbest bölgelere yönelik birtakım düzenlemeler yapıldı. Yapılan bu düzenlemeler ile birlikte Türkiye’de serbest bölgeler daha çok serbest üretim bölgesi modeline dönüşmeye başladı.

Çalışmanın birinci bölümünde, serbest bölge tanımları, türleri, tarihsel gelişimi ve dünyadaki serbest bölge uygulamalarından örnekler ile serbest bölge kavramı açıklanacaktır.

İkinci bölümde, serbest bölgelerin ülke ekonomilerine katkıları, sağladığı avantajlar, 3218 sayılı serbest bölgeler kanununun işleyişi ve ilgili kanun gereğince Türkiye’de serbest bölgelere sağlanan teşvik ve muafiyetler açıklanacaktır. Ayrıca TÜİK ve Ekonomi Bakanlığı istatistik raporlarından elde edilen verilerin sunulduğu tablolar yardımıyla Türkiye’deki serbest bölgelerin ekonomik yapısı değerlendirilecektir.

Üçüncü bölümde ise, Ege Serbest Bölgesi üzerinde durulacaktır. Ege Serbest Bölgesinin ekonomik etkinliğinin tespiti amacıyla Ege Serbest Bölgesinde faaliyet gösteren firmalara ve ESBAŞ yöneticilerine uygulanacak olan derinlemesine mülakat verilerine ilişkin analizler gerçekleştirilecektir. Son olarak, betimsel analiz yöntemi ile elde edilen sonuçlar yorumlanarak paylaşılacaktır.

1.2. Literatür Taraması

Serbest bölgeler ile ilgili gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde çok sayıda çalışma yapılmıştır. Türkiye’de yapılan çalışmalarda serbest bölgeler daha çok teorik açılarda ele alınmış veya mevcut istatistik veriler kullanılmıştır. Bu açıdan bakıldığında nitel araştırma yöntemine başvurulmuş yapılan bu çalışmanın konuya ilişkin önemli bir boşluğu doldurması beklenmektedir.

Kibritçioğlu (1997) tarafından yapılan çalışmada, dış ticaret, istihdam ve doğrudan yabancı yatırımlar gibi istatistiki verilere dayanarak Türkiye’de serbest bölgelerin gerek ulusal gerekse uluslararası ekonomi açısından olumlu ve olumsuz etkilerini değerlendirmiştir.

Karaduman ve Yıldız (2002) yaptıkları çalışmada, serbest bölge uygulamalarının dış ticarete ve yabancı sermayeye katkılarını incelemiştir. Türkiye’nin uzun yıllar uyguladığı ithal ikameci sanayileşme politikalarının oluşturduğu sorunlar nedeniyle

1980'den sonra ihracata dayalı sanayileşme politikaları izlediğini belirtilmiştir. Serbest bölgelerin ekonomilere sağladığı en önemli katkıların dış ticaret hacmi ve yabancı sermaye girişi olduğu yönünde beklentisini ifa etmiştir.

Karabıçak (2006) yaptığı çalışmada, gelişmekte olan ülkelerde, yabancı sermaye ve teknoloji ihtiyacını karşılamak için kurulan serbest bölgelerin doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde yarattığı performansı değerlendirmiş ve serbest bölgelerin kuruluş amaçları çerçevesinde doğrudan yabancı yatırımların Türkiye ekonomisi üzerinde yarattığı etkilerini konu edinmiştir.

Kocaman (2007) yaptığı çalışmada, geçmişten günümüze serbest bölge deneyimlerinin hem dünyada hem de Türkiye'de dış ticaret ve istihdamın geliştirilmesi üzerinde yeterince etkiye sahip olmadığını belirtmektedir.

Dünya Bankası (2008) tarafından yapılan çalışmada, ülkelerin kalkınma ve dış ticaret politikaları arasında yer alan serbest bölge uygulamalarının her ne kadar doğu Asya Latin Amerika gibi ülkelerde başarılı bir profil çizse de gelişmekte olan ülkelere aynı performansı göstermediği belirtilmiştir. Ayrıca serbest bölgelerin kuruluş amaçlarında belirtilen hedeflere ulaşılabilmesi adına dünya genelinde birtakım reform uygulamalarının yapılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Murray (2010) tarafından yapılan çalışmada, serbest bölgelerin istihdamı arttırmak, yeni teknolojileri ülkeye çekebilmek, ekonomiyi canlandırmak gibi sebepler ile birçok ülke tarafından kullanılan bir dış ticaret politikası aracı olduğu vurgulanmaktadır. Çalışmada 2010 yılı itibarı ile Çin, Rusya, Kazakistan gibi farklı ülkelerdeki serbest bölgelerin verimlilikleri incelenerek başarılı ve başarısız yönleri belirlenmiştir.

Kavlak (2012) tarafından yapılan çalışmada, serbest bölgelerin Türkiye'de ekonomik etkinliklerini hangi ölçüde gerçekleştirdikleri incelenmiştir. Çalışmada serbest bölgelerin tarihsel gelişimi, amaçları, ekonomiye olan etkileri ele alınmıştır. Araştırma verileri serbest bölgelerde faaliyet gösteren 154 firmadan anket yöntemiyle toplanmış ve yapılan analiz sonucu, serbest bölgelerin kuruluş amaçlarını çeşitli konularda yeterince yerine getirmediği görüşüne varılmıştır.

Kabakoz (2012) yapmış olduğu çalışmada, serbest bölgelerin 2002-2012 yılları arasındaki performanslarını incelemiştir. 3218 sayılı kanun ile kuruluşları hız

kazanan Türkiye'deki serbest bölgeleri ihracat, istihdam ticaret hacmi gibi kriterler aracılığı ile değerlendirmiş ve çalışmanın sonucunda serbest bölgelerin kuruluş amaçlarına ulaşmada birbirlerinden farklı sonuçlar sergilediği tespit edilmiştir.

Tümenbatur (2012) yılında yapmış olduğu çalışmada, AB ile Türkiye'nin serbest bölge uygulamalarında farklılıklar olduğunu ifade etmiştir. Oluşan bu farklılıklar nedeni ile serbest bölgelerin ülkedeki yeri ve önemini kaybetmemesi adına yeniden bir yapılandırma sürecine girilmesi gerektiği savunulmuştur.

Öztürk (2013) tarafından yapılan çalışmada, serbest bölgelerin geleceği küreselleşmenin etkileri dikkate alınarak dünya ve Türkiye açısından incelenmiştir. Ayrıca Türkiye'de Avrupa Birliği adaylık sürecinde yaşanan gelişmeler ile birlikte serbest bölgelerin önemini yitireceği sonucuna ulaşılmıştır.

Sorhun (2013) çalışmasında, Türkiye'nin yoğun olarak dış ticaret yaptığı yedi coğrafi bölge ile potansiyel dış ticaretini belirlemeyi ve bu potansiyelin ne kadarını kullanabildiğini ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Bir taraftan, temel Çekim Denklemini (Gravity Equation) tahminlemek suretiyle ikili dış ticaret hacmindeki değişimin temel olarak ülkelerin milli gelirlerine ve ülkeler arasındaki mesafeye bağlı olduğunun beklendiği teyit etmiştir. Buna rağmen, önceki çalışmaların bulgularının aksine sınır komşuluğunun Türkiye'nin komşularıyla ticaretine pozitif etkisi olduğu gözlemlenmiştir. Diğer taraftan, Türkiye'nin dış ticaret ortaklarıyla potansiyelinin altında ticaret yaptığı ortaya çıkmıştır.

Bakan ve Gökmen (2014) yapıları çalışmada, Türkiye'deki serbest bölgelerin dış ticaret içerisindeki yeri ve önemini değerlendirilmişlerdir. Ayrıca, Gaziantep Serbest Bölgesi'nin 1999-2014 yılları arasında kapsayan istatistiki verileri incelenerek diğer serbest bölgeler içerisindeki konumu belirlenmiştir. Yapılan analizler sonucunda Gaziantep Serbest Bölgesinin serbest bölge kuruluş amaçlarını yeterince sağlamadığı sonucuna ulaşılmıştır.

1.3. Çalışmanın Amacı

1. Dünya Savaşı sonrasında, 1929 ekonomik bunalımının yarattığı sorunlara çözüm olabilmek adına ülkeler arasında serbest bölgelerin önemi artmıştır. 1930'larda ilk olarak ABD'de yoğun bir şekilde faaliyet göstermeye başlayan serbest bölgeler sonrasındaki dönemlerde Avrupa'da da kurulmaya başlanmıştır. 1950'li yıllara gelindiğinde dünyada üretim ve gelir düzeyinde yaşanan artışlar uluslararası ticaretin önemini arttırmıştır. Ülkeler ticaret hacimleri artırmak ve gelir sağlamak adına çeşitli politikalar ve araçlar kullanmaktadırlar. Bu noktada serbest bölgeler birçok ülkenin dış ticaretini destekleyici uygulamalarından biri olmuştur.

Ülkemizde de temel olarak ihracata dayalı yatırım ve üretimi teşvik etmek amacıyla 1987 yılında ilk olarak Antalya ve Mersin Serbest Bölgeleri'nin açılması ile serbest bölge uygulamaları başlamıştır. 30 yıllık bu süreç içerisinde her ne kadar istenilen başarıyı gösteremeyerek kapanan serbest bölge örnekleri olsa da yıllar içerisinde serbest bölgelerin yarattıkları ticaret hacmi, istihdam ve üretim gibi unsurlarda ciddi artışlar yaşanmıştır. Türkiye'de 2016 yılı itibari ile 19 adet serbest bölge faaliyet göstermektedir. Türkiye'de faaliyet gösteren 19 adet serbest bölge arasında en önde gelen serbest bölge kuşkusuz Ege Serbest Bölgesidir. Ege Serbest Bölgesi Türkiye'de tüm Serbest Bölgeler içerisinde en hızlı gelişen serbest bölge olma özelliğini taşımaktadır. Bölge ticaret hacmi, istihdam, sektör çeşitliliği ve ruhsat sayısı açısından Türkiye'deki serbest bölgeler arasında ilk sırada yer almaktadır. Ayrıca Ege Serbest bölgesi 19 serbest bölge arasında en fazla teknolojik ürün üretilen serbest bölge olma özelliğine sahiptir.

Ege Serbest Bölgesi hem kurucusu hem işleticisi olan ESBAŞ A.Ş.'nin bölge kullanıcılarına sağlamış olduğu alt ve üst yapı olanakları; bölgenin dünyada ve Türkiye'de 4 kalite belgesine sahip olan ilk serbest bölge olması gibi özellikler Ege Serbest bölgesini diğer serbest bölgelerden öne çıkaran önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Tüm bu sebepler dikkate alınarak incelendiğinde Ege Serbest Bölgesi araştırma konusu olarak belirlenmiştir.

Bu çalışmanın temel amacı serbest bölgelerin kuruluş amaçları doğrultusunda Ege Serbest Bölgesindeki mevcut durumu belirleyerek gerek firmaların gerekse ESBAŞ yönetiminin bu amaçları gerçekleştirme konusunda yaşadıkları sorunları ortaya

koyarak olası çözüm önerileri sunmaktır. Çalışmanın diğer amaçlar ise şöyle sıralanabilir;

Ege Serbest Bölgesinde faaliyet gösteren firmaların Ege Serbest Bölgesi'ne yatırım yapma nedenlerini ve bunların gerçekleşme düzeylerini belirlemek,

Ege Serbest Bölgesi'nin kurucu-işletici firması olan ESBAŞ A.Ş.'nin firmaların yatırım yapma kararındaki etkilerini değerlendirmek,

İlgili kanun gereği Ege Serbest Bölgesinde sağlanan muafiyet ve teşviklerin serbest bölgelerin amaçlarını sağlanması konusundaki yeterliliğini değerlendirmek,

Bölgedeki firmaların Ege Serbest Bölgesi ile ilgili görüşlerini alarak teorik bilgilerle örtüşüp örtüşmediğini belirlemek,

Ege Serbest Bölgesinin Türkiye'deki diğer serbest bölgeler arasındaki konumunu değerlendirmek,

1.4. Araştırmanın Yöntemi ve Sınırlılıkları

Bu çalışmanın önceki bölümlerinde serbest bölge kavramı, serbest bölgelerin ekonomik boyutu ve Ege Serbest Bölgesi örneği teorik olarak incelenmiştir. Yapılan görüşmeler ile araştırmanın teorik bölümünde ayrıntılı olarak incelenen Ege Serbest Bölgesinin serbest bölgelerin kuruluş amaçları doğrultusunda ekonomik etkinliğinin ölçülmesi amaçlanmıştır.

Araştırma yapısı ve içerdiği süreçler itibari ile nitel araştırma özelliği taşımaktadır. Nitel araştırmaların herkes tarafından kabul edilen bir tanımını yapmak güçtür. Ancak genel literatürde nitel araştırmaları “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” olarak tanımlanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 39).

Nitel araştırma, disiplinler arası bütüncül bir bakış açısını esas alarak, araştırma problemini yorumlayıcı bir yaklaşımla incelemeyi benimseyen bir yöntemdir. (Karataş, 2015: 63). Niteliksel araştırmalar, katılımcılardan alınan görüşlerin derinlemesine anlaşılmasına yardım ederken, niceliksel araştırmalar bu görüşlerin ölçülmesine yarar.

Niteliksel araştırmalar “neden” sorusunu cevaplarırken, niceliksel araştırmalar genellikle “kaç tane” ya da “ne sıklıkla” gibi sorulara cevap arar. Karmaşık yapısından dolayı sosyal olguları önceden tahmin etmek güç olduğu için niteliksel araştırma keşifle ilgilenir. Niceliksel araştırmada ise süreç en ince ayrıntısıyla belirlendiğinden araştırmacı kanıt bulma peşindedir. Analiz açısından bakılırsa, niteliksel araştırma yorumlayıcı, niceliksel araştırma ise tanımlayıcıdır (Karataş, 2015: 65).

Niteliksel araştırmalarda olasılıklı örnekleme yapılmadan genellikle az sayıda kişiyle çalışılır ve kesin sonuçlara varma ya da sonuçların topluma genellemesi kaygısı güdülmez (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 48-65). Nitel araştırma esnek yapısı nedeniyle araştırma tasarımının oluşturulması ve araştırmanın gerçekleştirilmesi sürecinde kolaylık sağlar. Duruma göre araştırmanın her aşamasında yeni yöntem ve yaklaşımların geliştirilmesine ve araştırma deseninde değışikler yapılmasına olanak vermektedir. Çünkü yapıları gereği sosyal olgular ve olaylar içinde geliştiği ortamlardan bağımsız olarak gerçekleşmezler ve sürekli değışim geçirirler (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 52).

Nitel araştırmada en sık kullanılan veri toplama yöntemlerinin görüşme ve gözlem olması nedeniyle büyük bir örneklem grubuyla çalışmak hem zaman hem de maliyet açısından mümkün olamamaktadır. Ayrıca örneklem grubunun büyük olması, gözlem ve görüşme yoluyla elde edilen geniş çaplı verilerin analizinde zorluklar yaşanmasına neden olacaktır. Bu nedenle nitel araştırmalarda genelleme kaygısı güdülmeksizin mümkün olduğunca evrende olması muhtemel bütün çeşitliliği, zenginliği, farklılığı ve aykırılığı temsil edecek bütüncül bir resim elde edilmeye çalışılır.

Nitel araştırmada görüşme, gözlem, yazılı doküman incelenmesi olmak üzere yaygın olarak kullanılan üç tür veri toplama yöntemi vardır. Araştırma sürecinde örneklem belirlendikten sonra niteliksel araştırmaya dayanan derinlemesine görüşme yöntemi kullanılmış ve katılımcılara yapılandırılmış görüşme soruları yöneltilmiştir. Derinlemesine görüşme belirli bir konuda bireylerle detaylı bir şekilde bire bir görüşme yapılması durumunda ortaya çıkar. Kaynağın kalitesi, elde edilen verilerin kalitesini belirleyecek temel unsurdur. Bu yüzden görüşülecek kişilerin araştırılan

konunun uzmanı olmaları ya da o konuda karar verici konumda olmaları gerekmektedir (Baş ve Akturan, 2008: 111).

Derinlemesine görüşmenin araştırmacıya sağladığı birtakım katkılar bulunmaktadır:

- Katılımcılar özel ve gizli konularda sadece bir kişi ile konuşmayı avantajlı bulabilirler.
- Gurup baskısı olmadığı için ortaya konulan fikir tartışmaya dönüşmemektedir.
- Gurup görüşmelerinden daha detaylı ve daha fazla bilgi çıkarıcı işleve sahiptir.
- Daha teknik ve karmaşık konular görüşülebilir.
- Görüşme bire-bir yapıldığı için görüşmelerin gerçekleştirilmesinde çalışma takvimi açısından daha az zorluk yaşanmaktadır.

Derinlemesine görüşmenin sağlamış olduğu tüm bu olumlu yönlerin dışında birtakım dezavantajları da bulunmaktadır:

- Diğer katılımcılar olmadığı için fikir alışverişi azalabilir.
- Yeterli sayıda kişi ile görüşmek için daha fazla zaman harcanabilir.
- Mülakatı yapan kişi gün boyunca aynı şeyleri konuştuğu gün sonuna doğru yorulup enerjisi azalabilir.

Araştırmada ilk olarak Ege Serbest Bölgesi'nin ekonomik etkinliğinin ölçülmesi şeklinde temel problem tanımlanmıştır. Örnek olay incelemesinde Ege Serbest Bölgesinin seçilmesinde Ege Serbest Bölgesinin Türkiye'de tüm serbest bölgeler içerisinde ticaret hacmi, istihdam, sektör çeşitliliği ve ruhsat sayısı, yabancı sermayeyi çekme açısından ilk sırada yer alması ve en çok teknolojik ürün üretilen bölge olması gibi faktörler etkili olmuştur.

Örnek olay incelenmesinde bilgi toplama aracı olarak derinlemesine mülakat (Ek 1: Derinlemesine mülakat Ege Serbest Bölge Firma Formu; EK 2: Derinlemesine Mülakat ESBAŞ Yönetim Formu) yöntemi kullanılmıştır. Derinlemesine görüşme soru formları, Didem EREK (2017) Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü "Serbest Bölgelerin Ekonomik Etkinliği: Ege Serbest Bölge Örneği" konulu yüksek lisans çalışması için konuyla ilgili ulusal ve uluslararası alanda yapılmış çalışmalar incelenerek tarafımdan oluşturulmuştur. Derinlemesine görüşme soru formu ihracata yönelik yatırım ve üretimi teşvik etmek ve uluslararası ticareti geliştirmek doğrudan yabancı yatırımları hızlandırmak, ülkeye yabancı teknoloji

girişini sağlamak ve istihdama yardımcı olmaya yönelik sorular olmak üzere dört bölüme ayrılmış ve her başlık için görüşme soruları oluşturulmuştur.

Örnek olay incelemesi olarak Ege Serbest Bölgesine karar verilmeden önce ayrıntılı bir literatür taraması yapılarak araştırmanın teorik temelleri oluşturulmuştur. 01-15.12.2016 tarihleri arasında oluşturulan soru formu görüşme öncesi ön hazırlık yapılması amacı ile ESBAŞ Kurumsal İletişim Müdürü Halime Büyükyüksel'e gönderilmiştir. Görüşmeler Şubat ayı içerisinde Ege Serbest Bölgesinde faaliyet gösteren 10 adet firma ve ESBAŞ yöneticileri ile gerçekleştirilmiştir.

Görüşme sırasında görüşme soruları doğrultusunda alınan cevaplar not alınarak ve ses kayıt sistemi ile kayıt altına alınmıştır. İlgili kayıtlardan elde edilen veriler öncelikle Office programına aktararak gerekli düzenlemeler yapılmış ve ilgili alt başlıklar oluşturulmuştur. Oluşturulan bu alt başlıklara ait verilerin çözümlenmesinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Betimsel analizde elde edilen veriler daha önceden belirlenen başlıklar altında özetlenir ve yorumlanır. Bu analizin amacı ham haldeki verilerin okuyucuların anlayabileceği bir şekle sokulmasıdır. Yapılan bu betimlemeler (sınıflandırmalar) araştırmacı tarafından yorumlanır ve çeşitli sonuçlara ulaşılır. Betimsel analiz yönteminden yola çıkılarak elde edilen araştırma bulguları ile serbest bölgelerin kuruluş amaçları doğrultusunda genel bir değerlendirme yapılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

ÖZEL DIŞ TİCARET REJİMLERİ VE SERBEST BÖLGE UYGULAMASI

2.1. Dış Ticaret Kuramları

Fizyokratlarla gelişen serbest ticaret düşüncesi Adam Smith ve David Ricardo'nun teorik katkılarıyla zenginleşti. Serbest ticaret ile liberal düşüncenin yaygınlaşmasıyla, İngiltere'nin rakipsiz bir sanayi ülkesi haline gelmesi arasında doğrudan bir ilişki vardı. David Ricardo'nun ünlü eserinin yayınlandığı 1817'den bu yana serbest ticaret düşüncesi ve serbest ticaretin, ticarete taraf olanlara yararlılığı, mukayeseli üstünlükler teorisine dayandırılmıştır. Halen de gelişmekte olan ülkelerin kalkınma sorunları gündeme geldiğinde, bu ülkelere mukayeseli üstünlüklere dayalı bir kalkınma stratejisi benimsemeleri halinde Dünya ticaretinden karlı çıkabilecekleri önerilmektedir. Nitekim bir serbest bölge türü olarak kabul edilen serbest üretim bölgelerindeki bol ve ucuz işgücü, söz konusu bölgelerin mukayeseli üstünlüğü sayılmaktadır (Kocaman, 2010: 100).

2.1.1. Mutlak Üstünlük Teorisi

Adam Smith serbest ticaret ve uluslararası uzmanlaşmanın yararlarını Mutlak Üstünlük Teorisi ile açıklar. Buna göre, homojen emek varsayımı altında bir ülke karşı ülkeye göre hangi malları daha düşük maliyetle üretiyorsa o malların üretiminde uzmanlaşmalı ve bunları ihraç ederek pahalıya üretebildiklerini dış ülkeden ithal etmelidir.

Varsayımları:

- İki ülke ve iki çeşit mal vardır, her iki ülkede her iki malı üretebilir.
- Dış ticarete para kullanılmaz, mallar değiş tokuş edilir.
- Bir malın değeri diğer mal cinsinden veya malı üretmek için harcanması gereken işgücü miktarı cinsindedir.
- Her iki ülke her iki malı tüketmeye ihtiyaç duyar.

Mutlak Üstünlük Teorisi uluslararası ticaretin nedenini bilimsel olarak açıklamada önemli bir ilerleme sağlasa da teori gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki ticaret gibi, uluslararası ticaretin ancak sınırlı bir bölümünü açıklamaktadır. A. Smith'in

Mutlak Üstünlükler teorisinin eksiklerini D.Richardo ortaya attığı Mukayeseli Üstünlükler Teorisi ile gidermeye çalışmıştır (Seyidoğlu, 2003: 18).

2.1.2. Mukayeseli Üstünlük Teorisi

D.Richardo, ortaya attığı Mukayeseli Üstünlük Teorisi ile uluslararası ticaretin yapılabilmesi için, A.Smith'in belirttiği gibi, ticarete katılan ülkelerin belirli malların üretiminde mutlak üstünlüğe sahip olmalarının şart olmadığını öne sürmüştür. Richardoya göre her ülkenin öteki ülkelere göre karşılaştırmalı olarak daha üstün olduğu malların üretiminde uzmanlaşması sonucunda yapılacak ticaretten, ticarete katılan ülkelerin tümü karlı çıkacaktır (Dinler, 2003: 494).

Varsayımları:

- İki ülke ve iki çeşit mal vardır.
- Uluslararası ticarete para kullanılmaz. Malın malla değişimi şeklinde ticaret yapılır. Malın fiyatı diğer malın cinsinden belirlenir.
- Hükümetlere yer verilmez. Gümrük tarifeleri, kotalar gibi dış ticaretteki kısıtlamalar yoktur.
- Ekonomi tam çalışma durumundadır.

Mukayeseli Üstünlük Teorisi, neden dış ticaret yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Uluslararası ticaretin temelini karşılaştırmalı maliyet avantajlarına bağlayan Richardo, bu biçimde uzmanlaşmanın, dış ticaret ve büyümeyi olumlu etkileyeceğini ileri sürmüştür (Saridoğan, 2011: 200). Ancak bu teori ticaretin hangi mübadele oranına göre yapılacağını açıklayamamaktadır. D. Richardo'nun günümüze kadar çürütülmeden gelebilen bu teorisini daha sonra John Stuart Mill geliştirerek, karşılıklı talep kanunu ile mübadele oranlarına değinmiş, Marshall'da bu görüşü izleyerek teklif eğrileri analizini ortaya koymuştur.

2.1.3. Faktör Donatımı (Heckscher-Ohlin) Teorisi

Klasik Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisine göre, yurtiçi üretim maliyetleri farklı olduğu sürece, ülkeler karlı dış ticaret yapabilirler ve yurtiçi üretim maliyetlerindeki farklılıklar da uluslararası emek verimliliğindeki farkların bir sonucudur. Bu analizler ile uluslararası ticaretin gerçek nedeni açıklanmış olmaz. Çünkü uluslararası emek verimliliğindeki farklılık doğuran etkenler üzerinde durulmamaktadır. Oysa yurtiçi

fiyat farklılığının nedenleri tatmin edici bir biçimde açıklanmadıkça Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi'nin yeterli bir çözüme kavuşturulduğu söylenemez.

Bu eksikliği gidermek adına, Ricardo'dan bir asır sonra ortaya atılan bir açıklama, Faktör Donatımı Teorisi'dir. (factor endowment theory) İsveçli İktisatçı Eli Heckscher yazdığı faktör oranları teorisi (factor proportions theory) makalesinde bunu ilk defa dile getirmiştir. Yaklaşık on yıl sonra yine başka bir İsveçli bir İktisatçı ve Heckscher'in öğrencisi olan Bertil Ohlin tarafından yeniden ele alınarak, bu görüşlere daha net açıklık getirilmiş ve karşılaştırmalı üstünlükler teorisine değişik bir yorum getiren ve onun ayrılmaz bir parçası olan faktör donatımı teorisi ekonomi bilimine kazandırılmıştır.

Basit ve rasyonel bir düşünceye dayanan bu teori, bir ülke hangi üretim faktörüne zengin olarak sahipse, üretimi o faktörü yoğun biçimde gerektiren mallarda karşılaştırmalı üstünlük elde etmesi, yani onları ucuza üretmesi ve o alanlarda uzmanlaşmasına dayanmaktadır. Bir ülke emeğe göreceli olarak daha bol biçimde sahiptir, böyle bir ülkede doğal olarak emek-yoğun mallar daha ucuza üretilir. Bunun gibi sermaye faktörüne zengin olarak sahip bulunan ülkelerin de sermaye-yoğun malları daha ucuza üretmeleri beklenir. Heckscher-Ohlin Teorisi'nin dayandığı iki ana varsayım; Ülkeler faktör donatımları açısından farklıdır ve mallar faktör yoğunlukları ya da nisbi faktör oranları bakımından da farklılık gösterirler. Teorinin diğer varsayımları ise; bir malın üretim fonksiyonu bütün ülkelerde aynıdır, üretimde ölçeğe göre sabit verim koşulları geçerlidir ve ülkelerin talep koşulları birbirinin benzeridir (Seymen, 2010: 10).

2.1.4. Paul Krugma'nın Uluslararası Ticaret Teorisine katkısı

Krugman'ın uluslararası ticaret teorisine yaptığı temel katkı, günümüzde ülkelerin, benzer teknoloji, üretim maliyeti ve benzer tercihleri olsa bile uluslararası ticaretin yapılabileceği ve serbest ticaretin ülkelere kazançlar sağlayacağı yönündedir. Krugman, ülkeler arasında pek çok ürün için geçerli olan tekelleri rekabet piyasaları ve bu piyasalardaki ürün farklılaştırmasının, uluslararası ticaretin devam etmesine imkan verdiğini, serbest uluslararası ticaretin firmalar için pazarları genişlettiğini, genişleyen pazarların ise firmaların üretim ölçeğini artırarak maliyetlerinin düşmesine (firmalar için ölçek ekonomilerinin içsel olması) imkan verdiğini

belirtmiştir. Bu çerçevede, ürün farklılaştırması ve ölçek ekonomileri etkisi altında, uluslararası ticaretin ülkeler için kazançları devam ettireceğini açıklayarak günümüzün uluslararası ticaret yapısının anlaşılmasına önemli katkı yapmıştır. Krugman'ın modelinin en önemli özelliği, ülkelerin benzer teknoloji, faktör donanımı, maliyet yapıları ve tercihleri olsa bile, hala serbest ticaret yaparak kazanç elde edebileceğini göstermesidir. Bunun temel kaynağı ise, ürün farklılaştırması yapan firmaların, serbest ticaret sonrasında içsel pozitif ölçek ekonomileri ile ortalama maliyetlerini düşürmeleridir. Aynı zamanda artan ürün çeşitliliği ve azalan maliyetler ülkelerin refahını artmasına katkı yapmaktadır. Krugman, serbest ticaret olmadan da benzer kazançların oluşabileceğini belirtmiştir. Buna göre, bir bölgedeki nüfusun diğer bölgeye göç etmesi halinde de, tüketim, üretim, maliyet ve ürün çeşitliliği açısından avantajlar ortaya çıkmaktadır. Bunun anlamı, pazarın coğrafya olarak genişlemesi yerine, aynı coğrafyada pazarın derinleşmesidir ki, bu durum, göç hareketlerinin ve şehirlerdeki kümelenmenin sebebini açıklamaktadır (Saridoğan, 2011: 200).

2.1.5. Serbest Bölgelere Yönelik Kuramsal Eleştiriler

Serbest bölgelere yönelik eleştiriler serbest bölgelerin ortaya çıkması ve Uzak Doğu'da kısmen de olsa bir başarı göstermesi iktisatçıların ilgisinin yanında çeşitli eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Zamanla bu tür uygulamaların gelişmekte olan ülkelerde hızla yaygınlaşması ve bu bölgelerde daha çok çok uluslu şirketlerin faaliyet göstermesi gündeme yeni tartışmalar getirmiştir.

Neo-Marksist iktisatçılar serbest bölgelerin üretimin küresel anlamda dağıtılması ve sermaye-emek çelişkisi bağlamında ele almış ve bu tür bölgelerin gelişmekte olan ülkelerin kalkınması amacıyla çok, ucuz işgücünü sömürmek isteyen uluslararası sermayenin bulunduğu bir yenilik olarak görmüşlerdir (Öztürk, 2013: 76).

Aynı yıllarda, teorik bağlamda başka bir eleştiri de, Neo-klasik iktisatçılardan gelmiştir. Bu tür bölgelerin ev sahibi ülkenin refahını, kaynakların etkin dağılımı ilkesinden uzaklaşması nedeniyle, olumsuz yönde etkileyebileceği ifade edilmiştir (Hamada, 1974). Heckscher-Ohlin Modeline dayanan Neo-klasik çalışmalarda ev sahibi ülkede ortaya çıkabilecek Rybczynski etkisinden dolayı ülkenin refah kaybına uğrayabileceği iddia edilmiştir. Daha sonraki teorik çalışmalarda farklı durumlar için

serbest bölgelerin ev sahibi ülkeye olası etkileri tartışılmış ve genel olarak serbest bölgelerin ev sahibi ülke açısından olumsuz etkiler taşıyabileceği sonucuna varılmıştır (Öztürk, 2013: 76).

Ancak, Serbest bölgeleri teorik düzeyde tartışan modeller tam istihdam varsayımı gibi gelişmekte olan ülkelerin durumuna uygun olmayan varsayımlar içermektedir (Kibritçioğlu, 1997:78). Buna karşılık, P.G. Warr teorik tartışmaların, serbest bölgelerle ilgili birçok uygulamayı kapsamadığı gerekçesi ile serbest bölgelerin ev sahibi ülke açısında faydalı olabileceğini savunmuştur (Warr, 1989: 66). Warr'ın 4 ülkeyi kapsayan fayda maliyet analizine dayanan çalışması sonucu Malezya, Endonezya ve Kore'deki serbest bölge uygulamalarının ülke ekonomisine net katkısının pozitif yönde olduğunu bulmuştur (Warr, 1990:154). Ancak Warr, serbest bölgelerin bu katkısının sanayileşmenin ilk aşamalarında sınırlı olabileceğine de dikkat çekmiştir (Warr, 1990:160). Teorik bağlamdaki tartışmaların yanı sıra, dünya uygulamalarından ortaya çıkan sonuçlarda eleştirilerin konusu olmuştur (Öztürk, 2013: 76).

2.2. Özel Dış Ticaret Rejimleri

Ulusal sınırları aşarak ülkeye giren mallar kural olarak o ülkenin normal gümrük rejimine tabidirler ve bu mallardan tarife cetvellerinde öngörülen oranlarda vergi alınır. Fakat bazı dış ticaret işlemleri ise taşıdıkları özellikler dolayısıyla, ülkenin normal gümrük rejimine tabi olmadan gerçekleştirilir. Geçici ithalat ve ihracat, serbest bölgeler, antrepo, transit taşımacılık, sınır ve kıyı ticareti ve bedelsiz ithalat başlıca özel dış ticaret rejimleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2.1. Geçici İthalat ve Geçici İhracat

İlerde tekrar yurtdışına çıkartılmak üzere ülkeye giren mallara uygulanabilen bir rejimdir. Bu rejim altındaki mallardan bir gümrük vergisi alınmaz. Önemli nokta ihraç olunan malların bir süre sonra tekrar ülkeye geri getirilmesi zorunluluğudur. Açıklayıcı örnekler vermek gerekirse, onarılacak veya değerlendirici bir işlem görecekt yabancı malların ülkeye girişi bu özelliكتedir. Ayrıca büyük inşaatlarda kullanılmak üzere kiralanan yabancı alet ve makineler veyahut sergi ve fuarlarda gösterilecek eşyalar, sirk ve tiyatro ekiplerinin beraberinde getirdiği araçlar, ticari

numuneler, yabancı videokasetler ve filmler bu dış ticaret rejimi altında değerlendirilir.

2.2.2. Antrepo

Gümrük mevzuatına tâbi olan eşyaların, gümrük gözetimi altındayken muhafaza edildiği ve ilgili dış ticaret işleminin tamamlanabilmesi için gerekli işlemlerin yapıldığı bir tür depodur. Eşyanın gümrük mevzuatına uygun bir şekilde antrepoya konulması halinde muhafaza edilmesinde süre sınırlaması yoktur ve bu süre içerisinde vergilerin ödenmesinin gerekli olmadığı bir gümrük rejimidir. Antrepolar; sadece antrepo işletmecisinin kendi eşyasını muhafaza edebildiği “özel” antrepolar ve herkes tarafından kullanılabilen “genel” antrepolar olarak iki çeşittir. Eşyanın muhafaza edilmesi karşılığında antrepo işletmesiyle yapılan anlaşmaya uygun olarak ardiye ücreti ödenir; ücretin belirlenmesinde süre, hacim, nitelik ve benzeri etkenler önemlidir.

Genel antrepolar

A tipi antrepo: İşletmecisinin stok kayıtlarını tuttuğu ve antrepoya konulan eşyada herhangi bir noksanlık olması hâlinde gümrük vergileri ödemekten sorumlu olduğu genel antrepo tipidir.

B tipi antrepo: Antrepoya konulan eşyadan Gümrük Kanunu'nun 97. maddesinin birinci fıkrasında belirtilen kullanıcının sorumlu olduğu, antrepo beyannamesini kullanıcının verdiği genel antrepo tipidir. Antrepo işletmecisinin sorumluluğu sınırlıdır. Antrepo işletmecisi sadece antrepoyu kiralar. Antrepo stok kayıtları tutulmadığından beyanname ve belgeler gümrük kontrolüne esas teşkil eder.

F tipi antrepo: Gümrük idarelerince işletilen genel antrepo tipidir

(<https://www.ekonomi.gov.tr>, 22.06.2016).

Özel antrepolar

C tipi antrepo: İşleticisi ve kullanıcısı aynı kişi olan ve antrepoya alınan eşyadan bu kişinin sorumlu olduğu özel antrepo tipidir.

D tipi antrepo: İşleticisi ve kullanıcısının aynı kişi olduğu, Gümrük Kanunu'nun 104. maddesinin üçüncü fıkrasının uygulandığı özel antrepo tipidir. Eşyanın

antrepoya alındığı tarihteki kıymet miktarı dikkate alınarak vergiler hesaplandığından buralara konulan eşya, basitleştirilmiş usul ile serbest dolaşıma sokulabilir.

E tipi antrepo: İşleticisi ve kullanıcısının aynı kişi olduğu, Gümrük Kanunu'nun 93. maddesinin üçüncü fıkrası uyarınca, izin hak sahibinin depolama yerinin antrepo addedildiği veya depolama yeri olmasa dâhi, eşyaya antrepo rejimi hükümlerinin uygulandığı özel antrepo tipidir (<https://www.ekonomi.gov.tr>, 22.06.2016).

2.2.3. Transit Taşımacılık

Transit taşıma, bir ülkeden diğerine gönderilen malların yol üzerinde üçüncü ülke sınırları üzerinden geçirilmesidir. Günümüzde transit taşımacılıkta ana ilke geçiş serbestisidir. Fakat geçmişte transit geçişten de vergi alınırdı. Transit taşımacılığı düzenleyen çok taraflı anlaşmaların başında 1959 tarihinde Cenevre'de imzalanan TIR sözleşmesi gelir. Bu sözleşmeye göre, transit mallar hiçbir vergi, resim, harç ödenmeden üçüncü ülke sınırları arasından taşınabilirler. Transit taşımacılık uygulamada transit ticaret ile karıştırılabilir. Örnek olarak, Türkiye'nin Almanya'dan aldığı malları, İran'a satması bir transit ticarettir. Serbest bölgelerdeki ihracatta bir tür transit ihracat sayılabilir. Fakat transit taşımacılık sadece bir ülkeden diğerine yapılan ticaretin üçüncü bir ülke üzerinden geçirilmesidir. Bu ülkenin ticaret açısından bir taraf olmadığı durumu ifade eder.

2.2.4. Sınır Ticareti ve Kıyı Ticareti

Ülkenin ortak kara ve deniz sınır olan devletlerle yaptığı, genellikle özel bir rejime sahip olan ticaret şekline sınır ve kıyı ticaret denmektedir. Komşu ülkelerle yapılan karşılıklı anlaşmalarla düzenlenir. Sınır ticareti (border trade) ve kıyı ticareti (coastal trade), öncelikle sınırın iki tarafındaki bölge halkının ihtiyaçlarını karşılama amacına yöneliktir. Ülkemizde sınır ticaretini, sınır ve kıyı illerinde yerleşik bulunan tüzel kişilerle, o bölgelerde oturan gerçek kişiler yapabilmektedir. Bu tarz bir ticarete ihracat belgesi ve ithalat belgesi aranmaz. Gümrük giriş ve çıkış beyannameleri düzenlenmez. Ülkemizde sınır bölgelerinde illerin valilerinin denetimi altında yürütülür (Kaya, 2015: 206).

2.2.5. Bedelsiz İthalat

Bedeli için döviz transferi yapılmadan yurt dışında elde edilen ve yurda getirilmesi mecburi olmayan dış kazanç ve tasarruflarla satın alınan bazı şahsi ve ticari mahiyette eşyanın yurda ithalidir. Bu ithalatta ödenmesi gereken bazı vergiler bulunmaktadır. Bu vergiler ithal anında gümrük idarelerince tahsil edilir (Kaya, 2015: 207). Motorlu ve motorsuz özel nakil vasıtaları, kullanılmış ev eşyası, işyeri nakli suretiyle getirilen sermaye malları, teknik malzemeler ile büro ve dükkan malzemeleri bedelsiz ithalat kapsamında yer almaktadır.

2.3. Serbest Bölge Kavramı

Literatürde birçok farklı serbest bölge tanımı yapılmaktadır. Serbest bölgeler her ne kadar farklı ülkelerde serbest ticaret bölgesi, özel ekonomik bölge, ihracat işleme bölgeleri gibi farklı isimler ile adlandırılmış olsalar da genel konsept olarak birbirlerine benzemektedirler. Serbest bölgelerin adlandırılmasındaki bu çeşitliliğe ülkelerin ekonomi ve ticaret politikalarının yanı sıra sosyal ve siyasal durumlarında ki bazı farklılıklar neden olmaktadır. Serbest bölgeler için yapılan farklı tanımlara bakıldığında yapılan serbest bölge tanımları kurulması istenen serbest bölge ile hangi amaçlara ulaşılmak isteniyorsa, bu amaçlara paralel olarak değişebilmektedir. Ancak hepsinin özünde yatan temel bir özellik mevcuttur. O da, serbest bölgelerin buldukları ülkenin gümrük duvarının dışında kabul ediliyor olmasıdır.

En yaygın tanım olarak; Serbest bölge bir ülkenin siyasi sınırları içinde, ancak gümrük sınırları dışında kalan, ticari ve sınai faaliyetlerin kolaylaştırılması amacı ile devlet müdahalesi en aza indirgenmiş yer olarak tanımlanmaktadır (Düzenli, 2006: 18). Devlet müdahalesinin minimum seviyede olduğu bir ekonomik ortamda gerek ticaretin ve gerekse yatırımların daha da gelişeceği ileri sürülmektedir.

Literatürde çok sayıda serbest bölge tanımı yer almakla birlikte aşağıda yer alan tanımlamalar, en çok kabul görenleri ve en yaygın kullanılanlarıdır.

Serbest bölgeler, kurulmuş olduğu ülkenin milli sınırları içinde olmakla beraber, gümrük hattı dışında bırakılan, ülkede geçerli olan dış ticaret ile diğer mali ve iktisadi alanlara yönelik devlet düzenlemelerinin ortadan kaldırıldığı veya kısmen uygulandığı, ihracatın artırılması ve ithalatın ucuzlatılması amacıyla ülkenin diğer

kesimlerine kıyasla bazı sınai ve ticari faaliyetler için daha geniş teşviklerin tanındığı bölgelerdir (Tüzmen, 1996: 41).

Serbest bölgelere yönelik çeşitli tanımlar yapılmaktadır. Yapılan bir tanıma göre serbest bölge, üreticilerin mallarını indirip bekleyebilecekleri ve daha sonra ne yapacaklarına karar verebilecekleri, tarafsız ve tecrit edilmiş bir alanlar olarak tanımlanırken daha ayrıntılı diğer bir tanıma göre serbest bölge, ülkenin gümrük alanından bir engel ile ayrılmış toprak parçasıdır. Diğer bir ifadeyle serbest bölgelerde, mallar gümrük işlemleri olmaksızın ithal edilebilir, depolanabilir, çeşitli işlemlere tabi tutulabilir ve yeniden ihraç edilebilir. Fakat mallar bölgeden geçirilerek ülkenin gümrük alanına sokulmak istenildiğinde, gümrük vergisi ödeme gereği ortaya çıkar. Yani Serbest bölge, ülkenin siyasi sınırları içinde yer alan bir gümrüksüz alanlardır (Thoman, 1956: 6).

İlkin ve Tekeli'ye göre ise, serbest bölgeler yabancı sermayeyi çekerek ihracat amaçlı bir sanayileşme politikasını gerçekleştirmek için görece üstünlüğü bulunan bir yörede, bir liman, havaalanı vb. yanındaki kolay ulaşılabilirlik özelliklerine sahip bir alanın sınırla çevrilerek bu sınırlar içinde kural dışılıklar yaratılması ve organize sanayi bölgesinde olması gereken altyapıyla donatılmasıyla kurulmuş alanlardır. Bu alanda, belli üretim, depolama, montaj, paketleme vb. faaliyetler yer alır, bu bölge genel olarak içinde bulunduğu ülkenin gümrük ve dış ticaret kısıtlamalarının dışındadır, ama ülkenin diğer yasaları geçerlidir. Bu bakımdan bir kapalı serbest bölge niteliğindedir (İlkin ve Tekeli, 1987: 25).

OECD tarafından yapılmış olan çalışmada serbest bölgeler coğrafi olarak tanımlanmış bir alana girişlerde belirli tarife muafiyetleri de dahil olmak üzere özel teşviklerin sağlanması yoluyla daha rekabetçi bir iş ortamı sunarak mal ve/veya hizmet ihracatını teşvik etmek için uygulanan bir devlet politikası olarak tanımlanmakta ve serbest bölgelerin oluşturulan ekonomik reformları desteklemek üzere geliştirildiği belirtilmektedir (Kavlak, 2012: 3).

OECD tarafından yapılan bir diğer çalışmada ise serbest bölgelerin oluşturulan ekonomik reformları desteklemek üzere geliştirildiği ve adeta birer basınç kapakları gibi çalışarak büyüyen işsizliği hafifletmek, uygulanan yeni politikalar ve

yaklaşımlar ile ülkeye doğrudan yabancı yatırımları çekmek için çaba harcadığı belirtilmektedir (OECD, 2016).

Ali Pak ve Farhad Majdın tarafından yapılan bir çalışmada serbest bölgeler ekonomiyi canlandırmak için yatırımcılara özel avantajlar sunarak malların ithalat ve ihracatını kolaylaştıran bölgeler olarak tanımlanmaktadır (Pak ve Madjan, 2016).

Serbest bölge ile ilgili literatürde yapılan tüm bu tanımlarının yanında Gümrük Kanunu'ndaki tanımı ise şu şekilde yapılmaktadır;

Gümrük Kanunu'nun 152.maddesinde; serbest bölgeler Türkiye gümrük bölgesinin parçaları olmakla birlikte, serbest dolaşımda olmayan eşyanın herhangi bir gümrük rejimine tabi tutulmaksızın ve serbest dolaşıma sokulmaksızın, gümrük mevzuatında öngörülen haller dışında kullanılmamak ya da tüketilmemek kaydıyla konulduğu, ithalat vergileri ile ticaret politikası önlemlerinin ve kambiyo mevzuatının uygulanması bakımından Türkiye gümrük bölgesi dışında olduğu kabul edilen serbest dolaşımdaki eşyanın bir serbest bölgeye konulması nedeniyle normal olarak eşyanın ihracına bağlı olanaklardan yararlandığı yerlerdir şeklinde tanımlanmaktadır (<http://www.gtb.gov.tr/>, 28.03.2015).

Serbest bölge uygulaması, gelişmiş ülkelerde gelişme seviyesini daha üst düzeylere çıkartmak ve dünya pazarlarında daha fazla pay alıp ticari etkinliğini artırmak için yapılırken, gelişmekte olan ülkelerde ise, bu ülkelerin en temel hedefleri olan gelişmişliklerini sağlamlaştırmak amacıyla uygulanmaktadır. Fakat gelişmekte olan ülkelerde devlet müdahalesi daha bariz şekilde hissedilmektedir. Buna sebep ise gelişmekte olan ülkelerde, yeterli girişimcinin olmaması ve bu açığın devlet katılımıyla ortadan kaldırılması ve aynı zamanda sermaye kaynaklarının azlığı sebebiyle devletin bu alanda da etkinliğini arttırılmasına neden olmaktadır. Bundan dolayı devlet müdahalesi gelişmekte olan ülkelerde serbest bölgeler de dahi görülmektedir (Aslan, 2013: 5).

2.4. Serbest Bölgelerin Kuruluş Yeri Seçimi

Serbest bölgelerin kurulacağı yerlerin belirlenmesi serbest bölgeden etkin olarak yararlanılabilmesi için, kritik önem taşımaktadır. Serbest bölgelerin kuruldukları bölgelerin ulaşım ve haberleşme hizmetleri ile bağlantılı olması gerekmektedir.

Serbest bölgelerin kuruluş yeri seçimlerinde birçok değişkeni göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Örneğin, ülkenin coğrafi konumu, bölgenin jeopolitik yapısı, bölgedeki istihdam politikaları, üniversite ve teknik okul sayıları, yabancı sermayenin yaşamayı sevdiği sosyal ortamların varlığı gibi unsurlar dikkat edilmesi gereken noktalar arasında öncelikli sıralarda yer almaktadır. Geçmişten günümüze serbest bölgeler incelendiğinde yanlış kuruluş yeri seçimi nedeni ile istenilen performansın sağlanamadığı örnekler karşımıza çıkmaktadır.

Serbest Bölgelerin kuruluşunda dikkat edilecek faktörler şu şekilde sıralanabilir.

- Serbest bölgeler gerek ulusal gerekse uluslararası alanlarda ticaretin yoğun olduğu bölgelerde kurulmalıdır.
- Serbest bölgeler kara, deniz, hava ve demir yolları gibi lojistik merkezler üzerinde kurulmalıdır.
- Bölgelerin kurulacağı limanların geniş bir hinterlandı olmalıdır. Yani liman iç bölgelerdeki sanayi ve ticaret bölgelerini besleme ve bu bölgelerden beslenme imkanlarına sahip bulunmalıdır.
- Serbest bölgelerin kurulacağı yerlerde gelişmiş altyapı tesisleri (yol, su, elektrik, haberleşme, vb.) bulundurulmalıdır. Eğer söz konusu altyapı tesisleri yok ise, bunların yapılması için gerekli olacak harcamaların büyüklüğü ve bu harcamaların nasıl finanse edileceği göz önünde bulundurulmalıdır.
- Serbest bölgelerin kurulacağı yerlerden bankacılık ve sigortacılık gibi faaliyetler yeterince gelişmiş olmalıdır.
- Serbest bölgelerde yapılacak faaliyetlerin çevre kirliliği yaratıp yaratmayacağı göz önünde bulundurulmalıdır.
- Kurulacak serbest bölgeyi işletecek potansiyel girişimcilerin varlığı göz önünde bulundurulmalıdır.
- Serbest bölge eğer bir limanda kurulacak ise, kurulacağı limanın gerekli altyapı tesisleri bulunmalıdır. Örneğin, gelişmiş kara, demir, hava veya deniz yolu bağlantıları, modern bir liman özelliklerine sahip olması, yeterli alan ve çevre koşullarının bulunması vb.
- Serbest bölgeler kurulurken muhtemel genişleme alanları göz önüne alınmalıdır. Son dönemde Ege Serbest Bölge örneğinde görüldüğü gibi bölgelerde kurulduktan sonra başarılı bir uygulama ve yönetim süreci geçirilirse belirli bir süre sonra

bölgenin genişlemesi gündeme gelebilir. Bu durumda serbest bölgenin çevre koşullarının genişleme sürecine müsait olması gerekir.

➤ Son olarak, serbest bölgelerin kurulacağı yerin serbest bölgelerin kuruluş amaçları arasında yer alan ülkeye yabancı sermayeyi çekebilme konusunda ihtiyaçları karşılayabilecek özelliklere sahip olması gerekmektedir.

Serbest bölge örnekleri incelendiğinde tüm dünyada görülen uygulamalarda olduğu gibi ülkemizde serbest bölgelerin kuruluş yerlerine baktığımızda, liman ve havaalanlarına yakın yerlerde kuruldukları görülmektedir. Başta Ege, Antalya ve Mersin Serbest Bölgelerinde olduğu gibi Türkiye’de serbest bölgelerin çoğu deniz ticaretine uygun ve ticari açıdan gelişmiş liman şehirlerinde faaliyet göstermektedir. Ayrıca serbest bölgelerin bulunduğu şehirleri incelediğimizde çoğunluğunun sanayisi gelişmiş ve üretim düzeyi yüksek, nitelikli iş gücü yetiştirebilecek üniversite ve teknik okulların var olduğu şehirlerden oluştuğu görülmektedir.

2.5. Serbest Bölgelerin Amaçları

Her ne kadar serbest bölgelerin kurulma amaçları ülkelerin gelişmişlik düzeylerine, ekonomik ve siyasal yapılarına göre farklılıklar gösterse de temel amaçlarını ülke içindeki ekonomik faydaları maksimize etmek oluşturmaktadır.

Bu temel amaç çerçevesinde serbest bölgelerin diğer amaçları aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

Ülkeye yabancı sermaye girişini kolaylaştırmak ve aynı zamanda teknoloji girişini hızlandırmak: Dünyada ülkelerin ihracatlarını arttırmak için kullandıkları önemli ekonomik araçlardan biri olan serbest bölgeler birçok ülkede yabancı sermayeyi çekmede ve dolayısıyla teknoloji transferi konusunda önemli bir araç olmuşlardır. Bölgenin alt ve üst yapı imkanları, teşviklerden yararlanma olanakları, vergi muafiyeti gibi daha birçok teşvik unsuru serbest bölgeleri yabancı sermaye açısından cazip hale getirmektedir. Serbest bölgeler elinde bulundurduğu istisnai olanaklardan dolayı yatırım ve ticari faaliyetlerden yana avantajlı durumdadır. Bu avantajlı durum beraberinde yerli ve yabancı yatırımcıları bölgeye çekmeyi sağlamaktadır ki buda ülkeye yabancı sermaye akışına sebep olmaktadır. Dünyadaki serbest bölge uygulamalarına bakıldığında sağlanan tüm bu avantaj ve teşviklerin

yanı sıra o ülkedeki siyasi, ekonomik ve politik istikrarında yabancı yatırımcıları bölgeye çekebilme konusunda etkili olduğu görülmektedir.

Serbest bölgeler ülkeye teknoloji girişi sağlama açısından önemli oranda fayda sağlamaktadır. Özellikle bilgisayar, hava ve uzay araçları imalatı gibi ileri teknoloji barındıran sektörlerin serbest bölgelere çekilebilmesi teknoloji girişinin hızlandırılması açısından büyük önem taşımaktadır. Yabancı yatırımcıların serbest bölgelerde yatırım süreçleri incelendiğinde beraberlerinde yeni teknoloji girişi getirdikleri görülmektedir. Bu sayede ülkeye teknoloji girişinin olması aynı zamanda gereksiz iş gücünün de istihdam edilmesinin önünü tıkayacak ve kalifiye elaman yettirilmesinin önü açılmış olacaktır (<https://www.ekonomi.gov.tr>, 22.06.2016).

Mal alımı ve kredi kullanma imkanlarını arttırmak: Serbest bölgenin faaliyet gösterdiği ülkelere mal satan yabancı firmalar genellikle depolarını kendi ülkelerinde değil de bu bölgelerde kurmaktadır. Bu sayede bu malları ithal eden yerli sanayiciler daha az stok mal bulundurmakta ve bu mal için kullanacakları finansmanı başka alanlara kaydırma imkanına sahip olmaktadır. Ayrıca düzenli bir şekilde hammadde ve yarı mamul madde temini firmalar açısından avantaj oluşturmaktadır.

Sağlanan bu avantajlar ev sahibi ülke firmalarının üretim maliyetini düşürücü yönde etki etmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ithalat genellikle yurtiçi üretimin alternatifini olmaktan çok yurtiçi üretimi mümkün kılar niteliktedir. Serbest bölgelerde mal alımında sağlanacak olan kolaylıklar maliyetleri düşürerek yerli üreticiler açısından yarar sağlayacaktır. Ayrıca malların satın alınmadan önce görülmesi, istenilen özelliklere uymayan, modası geçmiş, imha edilmesi gereken malların ithalden sonra geri gönderilmesi sonucu doğacak zaman kaybı, hukuki sorunlar ve maliyetler ortadan kaldırılabilir. Bölge kullanıcıları ayrıca serbest bölgede faaliyet gösteren bankalardan dövizle kredi sağlama imkanına da sahiptir (Akyürek, 1983: 31).

Transit ticareti kolaylaştırmak: Serbest liman olarak geliştirilen bölgelerde canlanacak transit taşımacılık, ülkedeki ekonomik faaliyetleri arttırarak önemli döviz gelirleri elde edilmesine yol açacaktır. Bir serbest bölge tesisi ile bu faaliyetler çok daha etkin ve geniş bir hale gelebileceği gibi, başka güzergahlar üzerinden yapılan taşıma faaliyetleri de avantajlardan yararlanmak üzere serbest bölge üzerinden

başlar. Bu konuda sağlanacak hizmetler sonucunda önemli döviz geliri sağlanacağı açıkça görülmektedir. Transit ticareti ve re-eksport faaliyetleri için serbest bölge bir altyapı niteliğini taşır. Bölgelerde gümrük vergisi ödeme gereğinin bulunmaması ve bölge içinde tüm bürokratik işlemlerin asgari düzeye indirilmiş olması, transit ticaretin kolaylaştırılması ve hızlandırılması açısından önemlidir. Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafi konum transit ticaret yapısına uygun bir konumdadır (Erdoğan, 1985: 8).

İstihdama yardımcı olmak: Serbest bölgelerin kuruluş amaçlarından biride işsizlik sorununa çözüm bulmaktır. Serbest bölgelerin istihdama katkıları özellikle gelişmekte olan ve işçilik ücretlerinin düşük olduğu ülkelerde görülmektedir. Serbest bölgelerin istihdama olumlu katkılar sağlayabilmesi için işgücünün yurt içinden sağlanması gerekmektedir. Ayrıca yeni açılan iş sahaları, yardımcı kuruluşlar, entegre tesisler istihdama yardımcı olarak know-how ve modern teknolojinin ülkeye girişine olanak sağlamaktadır. Ayrıca transit ticaret ve reeksport işlemleri antrepo ücretleri, reeksport işlemlerinden sağlanan döviz gelirleri, ithalat mallarının serbest bölgede işlenmesinden elde edilen katma değerler gibi gelirlerde istihdamda olumlu bir etki yaratmaktadır (Kaya, 1998: 12).

Döviz kazancını arttırmak: Ödemeler dengesi açıkları az gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomilerinde yaşanan en önemli sorunlardan biridir. Ülkeler ekonomilerinde ciddi sorunlara neden olan bu açığı kapatmak için çeşitli yöntemlere başvurmuşlardır. Serbest bölgelerde ülkelere döviz girişi sağlamak açısından önemli bir imkan sunmaktadır. Serbest bölge içinde satışı yapılan mal, hizmet ve işgücü gelirleri doğrudan döviz girdileridir. Ayrıca her türlü liman hizmetleri, depo, antrepo ve arazi kiralari, kredi faizleri gibi faaliyetlerden doğan gelirler döviz gelirlerini artırarak, ödemeler bilançosunun görünmeyen işlemler kısmında olumlu etki yaratır. Ülkeler serbest bölgeler sayesinde; yerel pazardan satın alınan mal-hizmete yapılan ödemeler, serbest bölgeden kiralananan toprak ve binalara yapılan kira ödemeleri, elektrik, su, haberleşme, ulaştırma ve diğer kamu hizmetlerine yapılan ödemeler, yerel pazardan alınan girdiler ve ithal girdilerin günlük değerinin belirli bir yüzdesine tekabül eden gümrük ödemeleri gibi yöntemler ile döviz kazancı sağlamaktadırlar (Erken, 1990: 10).

Ayrıca serbest bölgelerin kuruldukları ülkelerdeki diğer kuruluş amaçları aşağıdaki şekilde özetlenmektedir:

Yeni politikaların denenmesini sağlamak: Serbest bölgeler ülkelerde yeni ekonomi politikalarının hayata geçirilmesinde birer deneme alanı olarak kullanılabilir. Örneğin vergi ve kambiyo mevzuatı ile ilgili uygulamalarda yeni bir düzenleme yapılarak yabancı sermayesi üzerindeki olası etkileri görülmek isteniyor ise öncelikle serbest bölgelerde vergiler kaldırılarak yabancı sermaye üzerindeki etkileri gözlemlenebilmektedir. Daha önce denenmemiş birtakım politikalar, serbest bölgelerde denenerek etkileri görülebilir ve geliştirilebilir. Daha sonra da ülkenin tamamına uygulanabilir (<https://www.ekonomi.gov.tr>, 22.06.2016).

Ev sahibi ülkenin ihracatının arttırmak ve ithalatını kolaylaştırmak: Serbest bölgelerin amacı ihracatı arttırmak ve aynı zamanda ithalatı da kolaylaştırmaktır. İhtiyaç duyulan ithal malları serbest bölgelere gerek ithalatçı gerekse rekabet üstünlüğü sağlamak isteyen ihracatçı şirketlerce getirilerek depolanmaktadır. İhtiyaç duyulan mallar küçük partiler halinde ithal edilerek gümrük vergisinin bir defada ödenmesinin önüne geçilmiş olunur (Erken, 1990: 10). İthal malın teminindeki sürat ve kolaylık ev sahibi ülke şirketlerine birtakım kolaylıklar sağlamaktadır. Serbest bölgeden ithal edilecek malların hazır durumda görülerek, uygunluğu açısından incelenmesi mümkündür. Sağlanan bu avantaj ve imkanlar serbest bölgelerden ithal mal temin eden yerli firmalar için büyük avantaj sağlamakta ve girdi maliyetlerinde düşürücü bir etki yaratmaktadır (Erdoğan, 1985: 30).

Yabancı sermaye yatırımlarının yerli girdileri kullanmak durumunda olmaları ihracat anlamına gelmektedir. Malların sergilenip depolanması ile de ihracat kolaylaşmakta ve teşvik edilmektedir. Serbest bölgelerde bürokratik işlemlerin minimum seviyede olması ihracatçılara hız ve kolaylık sağlamaktadır. Üretimde kullanılmak üzere hammadde ve ara malı ithalatının gümrüksüz yapılabilmesi, serbest bölgelerde ihracata dönük olarak üretimde bulunan kuruluşların maliyetlerini düşürerek yurt dışı pazarlarda rekabet gücünü artıracaktır. İthal edilen malların giriş çıkışını ortadan kaldıracığından serbest bölgeler reeksport işlemlerini kolaylaştıracaktır. Ayrıca ihraç malları bu bölgelerde daha kolay ve uygun şartlarda dış pazar isteğine göre hazırlanması önemli diğer husustur. Serbest bölgelerde, ticari faaliyetlerde serbest

rekabete yer verilmesi, emek ve işyeri gibi üretim faktörlerinin daha ucuz olması ve böylece dünya maliyetlerinin altında oluşturulan fiyatlarla dış pazarlara girilebilmesi, ihracatçılar açısından önemli avantajlar yaratmakta ve ihracatın artmasında rol oynamaktadır (Kaya, 1998: 12).

Bankacılık, kambiyo rejimi ve benzeri konularda alınan kararların genel uygulamadan önce denenmesine imkan tanımak: Serbest bölgelerde faaliyet gösteren bankalar, yurt içinde geçerli olan bankacılık kanunları dışında işlem yaparlar. Serbest bölgelerde bankacılığa sağlanan avantajlar sayesinde firmalar açısından uluslararası piyasalarda faaliyet göstermek daha da kolaylaşabilir (Tıraş, 2008: 6).

Gelir ve nüfus dağılımını dengelemek: Serbest bölgelerin genellikle ülkenin geri kalmış bölgelerinde kurulması hem bölge kalkınmasına hem de istihdama yardımcı olmaktadır. Bu sayede ayrıca nüfusun gelişmiş sanayi bölgelerine göç etmesi ve belirli alanlarda yığılması önlenir. Gerek Türkiye’de gerekse dünyada yer alan örnekler incelendiğinde serbest bölgelerin kurulduğu bölgelerde sanayileşme, sosyal olanaklar gibi birçok alanda olumlu gelişmeler yaşandığı görülmektedir.

Daha iyi eğitilmiş, yetenekli ve kalifiye insan gücü sağlamak: Serbest bölgelerin kurulmasıyla, ülkeye yabancı sermaye, yeni teknoloji ve beraberinde kalifiye elemanlarda gelecektir. Buralarda çalışan işçiler yeni çalışma yöntemleri, yeni yönetim biçimleri ve yeni bilgiler edineceklerdir. Bu da yeni bilgilerle donatılmış insan gücünün sayısını arttıracaktır. Kalifiye eleman sayısındaki bu artış aynı zamanda gereksiz istihdamın önüne geçecektir (Tıraş, 2008: 6).

Serbest bölge kurulmasıyla ilk amacın ne olduğunu ülke tercihleri belirlemektedir. Ülkelerin tercihlerine göre serbest bölgeler ihracat amaçlı olabileceği gibi, ithalata yönelik olarak da faaliyette bulunabilmektedirler. Kimi ülkeler için ise teknoloji transferi veya yabancı sermayenin ülkeye çekilmesi ilk amaç olabilmektedir. Örneğin gelişmiş ülkeler serbest bölgeler sayesinde uluslararası ticaretin sağlamış olduğu avantajlarından yararlanmayı amaçlarken, gelişmekte olan ülkeler ise ihracatın, istihdamın ve döviz girişinin arttırılmasını amaçlamaktadır (Tıraş, 2008: 6).

2.6. Serbest Bölge Türleri

Serbest bölge türlerini birbirinden kesin çizgilerle ayırmak mümkün olmamaktadır. Ancak yapılan çalışmalarda serbest bölgeler genellikle iki kritere dayanarak

sınıflandırılmaktadır. Birinci kriter, serbest bölgede gerçekleştirilen faaliyetlerin türü ile ilgilidir. Serbest bölge faaliyetleri sadece ticari nitelikte olabileceği gibi hem ticari hem de endüstriyel bir nitelikte taşıyabilir. Gelişmiş ülkelerde bulunan serbest bölgelerin çoğu temel olarak ticari rol üstlenirken gelişmekte olan ülkelerde endüstriyel amaçlı serbest bölge kurma eğilimi daha fazla görülmektedir.

İkinci kriter ise, bölge faaliyetlerinin iç piyasaya mı yoksa ihracata yönelik mi olduğunun belirlenmesi esasına dayanmaktadır. Bazı ülkelerde serbest bölgeler hem iç hem de dış pazarlara yönelik olarak çalışabilirken; bazılarında ise özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaygın olarak görüldüğü gibi yerli üreticiyi korumak için iç piyasaya yönelik üretimin yasaklandığı göze çarpmaktadır. Söz konusu kriterlerin genel hatlarını belirlediği serbest bölgeler uygulanmakta olan faaliyetlerin özelliklerine göre birkaç grup içinde toplanabilir (Düzenli, 2006: 23).

Serbest ticaret bölgesi (Free Trade Zones)

Üretimden daha çok transit ticaret, yeniden ihracat gibi ticari faaliyetlere hız verilmesini temin etmek amacı ile buldukları ülkenin gümrük vergisi ve sair vergilerinden muafiyet yönünde kolaylıklar sağlanan yerlerdir. Serbest ticaret bölgeleri serbest bölge uygulamaları içerisinde tarihte gördüğümüz en eski serbest bölge çeşidi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu serbest bölgelerde malların depolanması, paketlenmesi, satışa hazır hale gelmesi için bazı işlemlere tabi tutulmasna ve nakliyesi gibi faaliyetlerin yapılmasına izin verilirken sınai faaliyetlerin yapılmasına izin verilmemektedir. Bu tür serbest bölgelerde ticari hareketliliğin ülke ekonomisine canlılık kazandıracağı varsayımından hareket edilmektedir. Serbest ticaret bölgeleri günümüz dünya ticaretinde bu tür serbest bölgeler büyük bir yere ve öneme sahiptirler.

Serbest limanlar (Free Ports)

Ülke içerisinde yer alan bir liman, havalimanı veya karayolu gümrüğünün tamamının veya belirli bir bölümünün serbest bölge olarak ilan edildiği buralarda gümrüksüz mal giriş çıkışına imkân sağlanması ve ticari hareketliliğin temin edilmesi yönündeki bir uygulamalardır.

Serbest liman uygulaması Hong Kong örneğindeki gibi bütün bir bölgeyi kapsayabileceği gibi, Brezilya'nın serbest limanı olan Manaus örneğindeki gibi sadece belli bir alanı da kapsayabilir. Hollanda, İngiltere, Dominik Cumhuriyeti gibi ülkelerde serbest liman örnekleri sıkça görülmektedir (Dölek, 2013: 42)

Serbest üretim bölgeleri (Free Production Zones)

Temel amaçları ticaretten daha çok üretimi teşvik olan serbest bölge uygulamalarıdır. Bu tür serbest bölgelerde ilgili ülkenin vergilerinden muafiyet sağlanarak yabancı yatırımcılar teşvik edilmeye çalışılır.

Serbest üretim bölgesini, serbest ticaret bölgesinden ayıran özellik bu bölgelerin ticaret bölgesi olmasından çok ithal edilen hammadde ve parçalardan üretilen ürünlerin ihracı ile uğraşan firmaları barındıran endüstriyel üretim bölgeleri olmalarıdır. Bu tür serbest bölgelerde üretilen malların ev sahibi ülke piyasasına girişine izin verilmemektedir. Serbest üretim bölgeleri genellikle çok uluslu şirketler tarafından tercih edilmektedir.

Üretime dönük serbest bölgeler Güney Kore, Taiwan, Endonezya, Çin gibi sanayileşmekte olan ülkelerde yaygındır. Türkiye'de yer alan serbest bölge örneklerine bakıldığında da üretim ve ihracat artışının ülkemizdeki serbest bölgelerinde temel amaçlardan birisi olduğu görülmektedir (Seyidoğlu, 2003: 152).

Serbest ihracat bölgeleri (Free Export Zones)

Bir ülkede üretilen ihracat amaçlı malların üzerinde yapılacak küçük işleme operasyonlarının, montaj uygulamalarının vb. elleçleme, işleme aktivitelerinin yürütüldüğü, ihraç edilmek amacıyla geçici olarak bu işlemlerin yapılması maksadıyla malların buraya alındığı ve bazı avantajlar ve kolaylıklar sağlanan yerlerdir. Serbest bölgelerin tarihi gelişimi içinde, 70'li yıllarda, ihracatı teşvik etmek amacıyla özellikle Uzakdoğu'da bazı ülkelerde ve Orta Amerika ülkelerinde kullanılan bir serbest bölge uygulamasıdır ve bu bölgelerde genellikle çok uluslu şirketlerin uydu firmaları faaliyet göstermektedir (Dölek, 2013: 39).

Transit bölge (Transit Zone)

Denize kıyısı olan ülkelerin, denize yakın veya yeterli çıkışı olmayan komşu ülkelerin depolama ve dağıtım merkezleri şeklinde kullanılması için girişte kurduğu

limana transit bölge denir. Malların komşu ülkelerden ev sahibi ülkeye transit olarak geçişleri sırasında gümrük vergisi ve birçok giriş formaliteleri uygulanmaz. Çoğunlukla transit bölgelerde imalat yapılmasına izin verilmezken bir kısmı ise malların varacağı yere iyi bir şekilde ulaşabilmesi için gerekli olan depolama, tekrar ambalajlama ve diğer bazı işleri yapmaya yetkilidir. Bazı durumlarda ise malların depolama süreleri sınırlıdır (<http://www.lojistikdunyasi.com/serbest-bolge-turleri.html>, 02.04.2016).

Serbest bankacılık veya kıyı bankacılığı (Free Banking Zone or Offshore Banking)

Off- shore bölgeler dünyada bankacılık sistemindeki farklı arayışlar için kurulmuş olan, bir tür mevduat toplama merkezi gibi karşımıza çıkmaktadır. Zaman içerisinde özellikle transit uygulamaları noktasında faaliyet yürüten dış ticaret firmalarının da yerleşim yeri haline gelen bir tür serbest bölge türü olarak karşımıza çıkmaktadır (Dölek, 2013: 39).

Büyük sermaye ve mevduat hareketlerinin dönmesi, bir uluslararası finans- kapital merkezi olarak yabancı büyük bankaların bulunması sebebiyle uluslararası bir finans cazibe merkezi olmak amacıyla kurulan ve ilgili ülkeler tarafından teşvik edilen yerlerdir. Off-shore bölgeler olarak adlandırılır. Off-shore bankacılık sistemine aynı zamanda ‘‘kıyı bankacılığı’’ adı da verilir (Dölek, 2013: 39).

Off-shore kelimesi, tanım ve açıklamalarındaki ortak özellikler dikkate alınarak şu şekilde tanımlanabilir: ‘‘Ortak nitelikleri bir insanın vatanının dışında var olan aktifleri yapılandırmak olan stratejilerin bir araya gelmesinden oluşan bir kavramdır.’’Off-shore kavramının servet korumasıyla özdeşleştirilmesinin nedeni de bazı ülkelerin yabancılara normal şartlarda kendi ülkelerinde var olmayan destekleyici ve teşvik edici politikalar sağlanıyor olmasıdır (Sarıbrahimoğlu, 2001: 7). Off-shore bankalar da serbest bölgelerde buldukları veya serbest bölge sayıldıkları için diğer şirketler gibi ticari kazançlardan dolayı vergi ödememektedirler. Sahip oldukları bu avantajı genellikle müşterilerine yansıtarak daha yüksek faiz ile mevduat toplama amacı gütmektedirler. Bu nedenle, özellikle transit ticaret, yeniden ihracat, vb. faaliyetler yürüten dış ticaret firmalarının mevduatlarını yatırdıkları birer cazibe merkezi olma niteliği taşırlar.

Dünyada belli başlı off-shore bankacılık sisteminin bulunduğu bölgeler; Bahama Adaları, Jersey Adaları, Virgin Adaları, İsviçre, İrlanda, Kıbrıs ve Bahreyn'dir (Dölek, 2013: 40).

İkiz fabrikalar (Maquiladora)

İkiz fabrikalar serbest üretim bölgelerinin farklı bir şeklidir. Bu bölgeler komşu ülkelerin sahip oldukları mukayeseli üstünlüklerinden yararlanılmak amacıyla kurulur. Bu bölgelerden daha çok ikili ticaretin artması şeklinde yarar sağlanır. İkiz fabrikaların örneklerine Amerika ile Meksika sınır bölgelerinde rastlanmaktadır. Amerika'da üretilen bazı ara malların Meksika sınırındaki bu bölgelerde vergiden muaf geçici olarak getirilerek emek yoğun faaliyetlerinin burada yapılması ve ardından tekrar ABD'ye vergilerden muaf olarak sokulmasına imkan sağlayan bir uygulama türüdür (Dölek, 2013: 42).

Serbest şehirler (Free Cities)

Bu serbest bölge türünde, bir şehrin tamamı serbest bölge olarak kabul edilmekte ve bu şehir içine giren ve çıkan mallardan gümrük vergisi, vb. eş etkili vergiler alınmamaktadır. Bu uygulama ile yurtdışından gelen yabancı tüccar ve turistlerin daha ucuza mal almaları temin edilerek, ülkede bir ticari hareketlilik ve ekonomiye bir canlılık kazandırılması amaçlanmaktadır. Singapur, Hong Kong, Dubai gibi örnekler verilebilir (Dölek, 2013: 41).

Gümrüksüz satış mağazaları (Duty Free Shops)

Türkiye'deki ve dünya havaalanlarındaki duty free shop'lar benzeri bir ülkenin gümrük duvarının dışında kabul edilen ve o ülkedeki bazı gümrük vergileri, katma değer vergisi, özel tüketim vergisi, vb. vergi, resim, fon ve harçların tahsil edilmediği yerlerdir.

Minyatür bir serbest bölge uygulaması olarak görülebilecek olan gümrüksüz satış mağazalarında perakende satış imkanı mevcut olup, ticari hareketliliği canlandırmak temel amaç olarak görülmekte ve genellikle sınırlı mal çeşidinin satışına izin verilmektedir (Dölek, 2013: 41). Çoğu serbest bölge uygulamalarında toptan satış yapıldığı göz önüne alınacak olursa, perakende satışa izin verilen gümrüksüz satış mağazalarının bu açıdan önemli farklılık arz ettiğini görmek mümkündür. Türkiye'de

uluslararası havaalanlarının yanı sıra Mersin, Taşucu, Habur, Gürbulak, Sarp, Çeşme, Kapıkule, İpsala gibi gümrüksüz satış mağazalar bulunmaktadır (Dölek, 2013: 42).

Antrepolar (Bonded Warehouse)

Antrepolar, Gümrük mevzuatına tâbi olan eşyaların, gümrük gözetimi altındayken muhafaza edildiği ve ilgili dış ticaret işleminin tamamlanabilmesi için gerekli işlemlerin yapıldığı bir tür depolardır. Antrepolara konulan serbest dolaşımda bulunmayan eşyanın antrepolarda kalış süresi sınırsız olduğu için mevzuata uygun olarak elleçleme işlemleri yapılmaktadır. Bu günkü serbest bölge uygulamalarına baktığımızda antrepoların farklı bir niteliğe sahip oldukları görülmektedir. Bu nedenle antrepolar genellikle bir serbest bölge türü olmaktan çok bir gümrük uygulaması şeklinde değerlendirilmektedir.

2.7. Gelişmekte Olan ve Gelişmiş Bazı Ülkelerdeki Serbest Örnekleri

Hızla değişen dünyada ülkeler ekonomik gelişmelerini sağlamak için farklı isimler altında ekonomik ve ticari serbestlik sağlanan alanlar oluşturmaktadırlar. 1960'lerden sonra bu serbest alanların sayısı ve faaliyetlerindeki çeşitlilik artmıştır. Serbest bölgeler olarak adlandırılan bu alanların oluşturulmasıyla çeşitli amaçların gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir. Çeşitli teşvik ve avantajların sağlandığı bu bölgeler sayesinde ülkeler, kendi belirledikleri amaçları doğrultusunda faydalar elde etmektedirler. Günümüz iletişim sistemindeki gelişmelerin de etkisiyle dünya hızla küreselleşmekte ve ülkeler ekonomik açıdan birbirlerine daha bağımlı hale gelmektedir. Bunun sonucunda çeşitli bölgesel entegrasyonlar ve ekonomik birlikler oluşturmaktadırlar. Avrupa Birliği (AB), Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN), Latin Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (LAFTA), Asya Pasifik Ekonomik İş Birliği Teşkilatı (APEC) bunlardan bazılarıdır (Tıraş, 2008: 50).

Serbest bölgeler değişik uygulamaları ile zaman içinde pek çok ülkede ekonomik liberalleşme ve kalkınma için başvurulan önemli yöntemlerden biri olmuştur. Örneğin Çin'in özerk ekonomik bölgeler ile teknoloji ve kalkınma bölgeleri yoluyla doğrudan yabancı sermaye çekmedeki başarısı birçok ülke tarafından takip edilmiştir. Serbest bölgelerin getirdiği dinamizm ile beraber Birleşik Arap Emirlikleri'nde yapılan yatırımlar devam etmektedir. Pek çok Avrupa ülkesi de

serbest bölgelerden ticareti canlandırmak için yararlanmıştır (Toroslu ve Durmuş, 2010: 50).

Aşağıda serbest bölge uygulaması bulunan çeşitli ülkelerden örnekler verilmiştir. Örnekler içerisinde gelişmiş ülkeler olduğu gibi az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki serbest bölge örnekleri de bulunmaktadır. İlgili ülkelerin seçilmesinde Türkiye’de yatırım yapmak isteyen yabancı yatırımcıların ikinci alternatif olarak tercih ettikleri ülkeler arasında yer almaları etkili olmaktadır.

2.7.1. İngiltere

İngiltere’de 6 adet serbest bölge faaliyet göstermektedir. İngiltere’deki serbest bölgelerde depolama, elleçleme işlemleri, montaj ve üretim gibi işlemlere izin verilmektedir. Serbest bölgeye giren mallarla ilgili olarak bölgede gerçekleştirilen işlemlerle ilgili detaylı stok kayıtlarının tutulması mecburidir. Bu kayıtların her zaman için serbest bölge düzenlemelerine tabi olan malların stokunu göstermesi gerekmektedir (Durmuş ve Toroslu, 2010: 55).

İngiltere’de uygulanan vergi mevzuatı serbest bölgeler içinde geçerlidir. İngiliz Hukukunda serbest bölge, topluluk dışı eşyaların Avrupa Topluluğu gümrük bölgesi dışındaymış gibi işlem gördüğü ve ithalata dair K.D.V. ve ithal vergileri olmaksızın depolandığı sınırları belirli bir bölge olarak kabul edilmektedir (Şakar, 2008: 96).

İhracat işlem bölgelerinde kullanıcı firmalara sağlanan olanaklar; arazi satın alma imkanı, tesislerde yabancı teknisyen ve uzman çalıştırma imkanı, yurt dışına döviz transfer edebilme imkanı, işletme vergisinden muafiyet, ham madde ve yarı mamul ithalinden vergi alınmaması, ihracattan vergi alınması şeklinde sıralanabilir. Ayrıca faaliyetin başlamasından sonra 5 yıl süre ile yatırımcıların elektrik giderlerinden yüzde 10 indirim yapılmaktadır (Cumhur, 1998: 42).

2.7.2. Fransa

Serbest bölge uygulamaları Fransa’da Avrupa Birliği gümrük düzenlemelerine tabidir. Avrupa Birliği gümrük düzenlemeleri göre üye ülkelere kendi gümrük alanlarını serbest bölge veya antrepo olarak düzenleme izni vermektedir. Bu bağlamda Fransa’da serbest bölgelerde genel uygulamalar kapsamında antrepo ve depolarda gümrük vergisi ödenmemektedir. Buna karşılık serbest bölgelerde bulunan firmalar, dağıtılan karlar ve

şube gelirleri üzerinden yüzde 25 oranında vergi ödemesi yapmakla yükümlüdür. Fransız hükümeti serbest bölge içinde hiçbir şekilde gümrük vergisi, satış vergisi, tüketim vergisi ödenmeyeceği konusunda garanti vermektedir (Çetiner, 2006: 35).

2.7.3. Amerika Birleşik Devletleri

Amerika Birleşik Devletleri'nde 1934 yılında, aynı yıl uygulamaya konan New Deal Kararlarının bir uzantısı olarak, belirli bölgelerde ekonomik faaliyetleri canlandırmak ve istihdam yaratmak amacıyla Dış Ticaret Bölgeleri Kanunu çıkartılmıştır. Dış Ticaret Bölgeleri Amerika Birleşik Devletleri gümrük sınırlarının dışında kabul edilmiş ve gümrük liman girişlerinin yanında veya içinde kurulmuştur (Toroslu ve Durmuş, 2010: 52).

Yerli ve yabancı mallar, depolama, sergileme, montaj ve diğer işlemler ile ilgili olarak dış ticaret bölgelerine getirilebilmektedir. Gümrüğü giren yabancı mallardan, iç tüketime konu olmadıkça gümrük vergisi alınmamakta ve bu mallar için gümrük işlemleri yapılmamaktadır. Bölgelerde yabancı mallar için genel olarak kota sınırlandırmaları uygulanmamakta ve ihraç edilmek üzere bölgeye getirilen Amerikan menşeli mallar gümrüğe girdikleri anda çeşitli vergi kolaylıkları uygulanarak, ihraç edilmiş kabul edilmektedir (Toroslu ve Durmuş, 2010: 52).

2.7.4. Polonya

Sovyetler Birliğinin Dağılması sonrası Polonya'da oluşturulan serbest bölge sayısı 17 adettir. Ülkede serbest bölgelerde kurumlar vergisi muafiyeti, yatırım amaçlı arazilerin rekabetçi fiyatlarla satın alınabilmesi imkanı, yatırımla ilgili hizmetlerde ücretsiz yardım hizmetleri, bazı bölgelerde emlak vergisinden muafiyet imkanı gibi avantajlar sunulmaktadır.

Polonya'nın ülkeye yabancı yatırımcıları çekmek amacı ile 1985 yılında uygulamaya başladığı serbest bölgelerde sağlanan kurumlar vergisi muafiyeti Avrupa Birliği tarafından AB birlik sözleşmesine aykırı bulunmuştur. Böylece Polonya 1999 tarihinde Avrupa Birliği uyum süreci ile beraber serbest bölge uygulamalarında da yeni düzenlemelere yapmıştır. Ancak Kurumlar vergisi muafiyetinin kaldırılması Opel Motors, Volkswagen, General Motors, LG Electronics, Toyota Motors gibi bölgelerdeki eski kullanıcılar için 2017 yılına kadar geçerli olmaya devam edecektir. Tüm bu sebepler nedeni ile Polonya'daki serbest bölgelerde yatırım yapan pek çok

firma yatırımlarını Türkiye gibi çevredeki diğer ülkelere kaydırmaya başlamıştır (Turkish Furniture – Polonya Pazar Araştırması Raporu, 2010).

2.7.5. Çin

Uzun süre kapalı bir ekonomik sistem uygulayan Çin, globalleşen ve ekonomide hızla liberalleşen dünyaya ayak uydurmak zorunda kalmıştır. Çin’de uygulanan rejim ve ticaret politikası gereği, merkezi ve bölgesel düzeyde tarife ve tarife dışı engeller uygulanmaktadır.

Çin, vergilerini kademeli olarak düşürmesine rağmen, tarifeler genel görüş itibariyle yüksek bulunmaktadır. Bura da temel amaç ithalatın kısılması yoluyla yerel endüstrinin korunmasıdır. İthalat tarifeleri bu durumları ile ticari imkanları engelleyen başlıca unsur olmaktadır (Çakıroğlu, 2006: 17). Çin’de serbest ticaret bölgelerinin kurulması, Çin hükümetinin, dışa açılmanın politikaları kapsamında uygulamaya koyduğu bir başka önemli tedbirdir. Çin, 1978’de ulusal ekonomide reform yaparak adım adım dünyaya açılmaya karar vermiştir. Öncelikle 1980’de Shenzen, Zhauhai, Shantou, Xiamen ve Hainan adası olmak üzere beş özel ekonomik bölge kurmuştur. 1984’te ise 14 sahil kentinde yatırım bölgesi kurmuştur. 1985’te kıyı şeridinden iç bölgelerdeki ırmağ kıyısı yerleşim yerlerinde de ekonomik bölgeler kurulmasına karar verilmiştir (United Nations, 2005: 54-55).

Bu bölgelerin sayısı her geçen yıl hızla artmıştır. Çin’deki özel ekonomik bölgeler, yabancı sermayeyi ve teknolojiyi çekmek amacıyla kurulmuştur (Erdoğan ve Ener, 2005: 66). Çin’in özel ekonomik bölgeleri, ihracata yönelik ekonomik gelişmedeki önemi ve iç ekonomik gelişmedeki etkisi ile ikili bir rol üstlenmektedirler. Çin’de çok çeşitli bölge türleri olmakla birlikte bunları yedi grup altında toplamak mümkündür (United Nations, 2005: 54-55);

- Ekonomik ve Teknolojik Gelişme Bölgeleri; Firmalara uluslararası standartlarda kolaylık ve destek hizmeti sağlamak amaçlanmıştır.
- Serbest Ticaret Bölgeleri; Dış ticaretin, yabancı yatırımların ve uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi amacıyla oluşturulan alanlardır.
- Yüksek Teknoloji ve Endüstriyel Gelişme Bölgeleri; Bilimsel ve teknolojik ilerlemenin transferini sağlamak amacıyla oluşturulmuştur.

- Sınır ve Ekonomik İş birliği Bölgeleri; Sınır ticareti ve ihracat işlemlerini desteklemek, ülkelerarası komşuluk ilişkilerini geliştirmek amacıyla oluşturulmuşlardır.
  - İhraç İşleme Bölgeleri; İhracata yönelik üretimin artırılması amacıyla oluşturulmuşlardır.
  - Turizm ve Tatil Bölgeleri; Turizm ve tatil alanlarına yabancı yatırımları çekmek amacıyla oluşturulmuşlardır.
  - Çin'in Tayvan Eyaleti Yatırım Bölgesi; Tayvan'a yatırımları çekmek amaçlanmıştır.
- Çin'deki bu bölgelerde yeterli altyapı, üstyapı ve resmi işlemlerde kolaylıkların yanı sıra bazı teşvik ve avantajlarda uygulanmaktadır (Çakıroğlu, 2006: 17). Çin'de On dört kıyı şehri ve bölgesinde yabancı yatırım projelerine izin ve yatırım teşvikleri verilmekte ve gerekli ekipman ve teknoloji ithalatına gümrüksüz giriş imkanı sağlanmaktadır. Daha içerlerde kurulan ekonomik ve teknolojik gelişme bölgelerinde, yabancı yatırımcılar için çeşitli kolaylıklar sağlanmaktadır. Serbest ticaret bölgesi ve İhraç işleme bölgelerinde ithalat her türlü vergiden muaftır. Ancak iç piyasaya satış yasaktır (Tıraş, 2008: 45).

2.7.6. Tayland

Tayland'da serbest bölge uygulamaları dünyadaki örneklerine göre ufak bir farklılık göstermektedir. Serbest bölgelere, limanların tamamen dışında faaliyet gösteren sanayi bölgeleri içinde yer verilmiştir. Ülkede yer alan ihracat işleme bölgeleri Sanayi Bakanlığına bağlı olan Sanayi Bölgeleri idaresi altında faaliyet gösteren yerlerdir. Tayland'da ihracat işlem bölgelerinin kuruluşlarında devlet yardımlarının yanında iç ve dış finansman yardımlarından yararlanılarak Joint Venture şeklinde bir uygulama yapıldığı görülmektedir.

2.7.7. Hindistan

Serbest bölgeler Hindistan hükümetinin uyguladığı bir ticaret politikasıdır. Hindistan'da, Kandla, Stracruz, Cochin, Madras, Visakhapatnam, Falta, Noida, Surat Serbest Bölgeleri faaliyet göstermektedir. Hindistan'da üretim atıkları ve yan ürünler dahil olmak üzere her türlü mal ihraç edilebilir. Hindistan'da serbest bölgelerde

üretileen malların yurt içine satılması yasaklanmıştır (<http://www.shiveshpratap.com/what-are-free-trade-zones-indian-ftzs-list/>, 10.04.2016).

Tüketilebilir hammadde, yardımcı malzeme, yedek parça ambalaj malzemesi, sermaye malları ve araç gereçler, gümrük ve diğere vergilerden muaftır. Gelir vergisi oranı yüzde 20 dolayında olup, bu oran beş yıl süre ile uygulanmaktadır. Daha sonraki yıllarda vergi muafiyeti ve indirimi azalarak devam etmektedir (Toroslu ve Durmuş, 2010: 54).

2.7.8. Birleşik Arap Emirlikleri

Dubai Serbest Bölgeleri ülkedeki dış ticareti ve yatırımı desteklemek için kurulmuştur. 1985'te Jebel Ali Serbest Bölgesi'nin açılışı ile başlayan süreçte yapılan düzenlemeler ve teşvikler o kadar başarılı oldu ki sonrasında birçok kez diğere Emirlikler tarafından da uygulandı. Dubai Serbest Bölgeleri, yatırımcılara ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli olan tüm alt ve üst yapı hazırlanmış olan iş bölgeleri sunmaktadır. Bölge dışında yatırım yapmak isteyen yabancıların şirketlerinin en az yüzde 51'inin Birleşik Arap Emirlikleri vatandaşlarına ait olması gerekirken; serbest bölgelerde yüzde 100 yabancı sahipliğine izin verilmektedir. Gerek Dubai ve gerekse diğere Emirliklere bakıldığında medya, sağlık, finans spor gibi birçok alanda kümeleşmiş sektörel serbest bölge örnekleri ile karşılaşılmaktadır.

Görüldüğü gibi farklı ülkelerde yer alan serbest bölge örnekleri incelendiği zaman farklı uygulamalar ile karşılaşılmaktadır. Bölgelerde ülkeler arasında sağlanan teşviklerin yapısı, muafiyet oranları, uygulama alanları, devlet destekleri gibi birçok alanda farklılıklar bulunmaktadır. Ebetteki yatırımcılar hangi ülkede ve serbest bölgede yatırım yapacakları noktasında karar verirken tüm bu farklılıkları dikkate alarak maksimum fayda sağlayabilecekleri alanları seçmektedirler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SERBEST BÖLGELERİN MAKROEKONOMİK ETKİLERİ VE TÜRKİYE'DE SERBEST BÖLGE UYGULAMALARI

3.1. Serbest Bölgelerin Ekonomik Boyutu

Serbest bölgelerin dünyada birçok farklı uygulamaları olmakla birlikte, bu bölgelerden beklenen genel amacın ihracatın artırılması olduğu söylenebilir. Ülkeler ekonomik ve siyasal yapılarına, jeopolitik konumlarına ve sosyal olanaklarına göre kurulacak serbest bölge tipini ve bölgelerde gösterilecek faaliyetleri seçme şansına sahiptirler.

Üçüncü ülkelerle ticaretin gümrük vergilerine, diğer ithalat ve ihracat kısıtlamalarına ve gümrük prosedürlerine tabi olması, ülkeye giren ya da çıkan malların işlemlerindeki maliyeti artırmaktadır. Bu durum, gümrük formaliteleri nedeniyle transit olarak gelen ya da geçici olarak depolanan mal için de söz konudur. Ayrıca, gümrük vergileri ve ticari düzenlemeler, üretim ihtiyaçları için gerekli yakıt, lastik ya da pamuk gibi ithal mallara ihtiyaç duyan endüstrileri, dünya ticaretindeki işlem görmüş malları satın almak istediklerinde, rekabetçi bir dezavantaj içinde bırakırlar. Bu sebeple ticaretle uğraşan kişiler maliyetlerin fazla olduğu bu tür bölgelerden kaçarak daha uygun şartlarda yatırım yapabilecekleri alanlara yönelirler. Gelişmiş ülkelerdeki serbest bölgelerde ise, üretimden çok dış ticaret ön plana çıktığından, bu bölgeler Serbest Ticaret Bölgesi veya Dış Ticaret Bölgesi olarak adlandırılmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerdeki serbest bölgelerde ise, ihracata yönelik üretim yapıldığından genellikle Serbest Üretim Bölgeleri veya İhracatı Geliştirme Bölgesi olarak tanımlanmaktadır. Serbest Bölge uygulamaları ABD ve Almanya gibi liberal ekonomi politikaları uygulayan gelişmiş batı ülkelerinde olduğu gibi, Çin ve Vietnam gibi kapalı ekonomi politikaları uygulanan ülkelerde de karşımıza çıkmaktadır.

Serbest bölgelere sağlanan tüm bu ekonomik avantajlar dikkate alındığında genel anlamda, serbest bölgede faaliyette bulunmanın aşağıdaki firmalar için daha avantajlı olduğu söylenebilir:

- Ülke içinde var olan mali yüklerden ve bürokratik işlemlerden kurtulmak isteyen firmalar,
- Ürettikleri ürünlerde ithal girdi kullanan ve bu ürünleri dış pazarlara satan firmalar,
- Emeğin yoğun olarak kullanıldığı sektörlerde faaliyette bulunan firmalar,
- Transit ticaret, re-eksport ve takas ticareti faaliyetinde bulunan firmalar,
- İşlemlerini dövizle yapmak isteyen kullanıcılar
- Alt ve üst yapı imkanları hazır modern alanlarda üretim yapmak isteyen firmalar.

3.1.1. Serbest bölgelerin ülke ekonomisine sağladığı katkılar

İthalattan sağlanan yararlar

Zaman bakımından: Yurtiçinde faaliyet gösteren üreticiler yerli üretim için kullanacakları hammadde veya ara mallarını serbest bölgedeki yatırımcılar tarafından daha önceden bölgeye getirilen mallardan temin edebilirler. Böylelikle zaman kaybına uğramadan ithal girdi temin etme imkanı elde ederler (Orhan, 2003: 121).

Stok ve stoklama maliyeti bakımından: Yukarıda açıklanan avantajlar sayesinde yerli üreticiler ihtiyaç duydukları ithal girdilerini daha çabuk elde etme imkanına sahip oldukları için uzun süreli stok bulundurma ihtiyacı duymazlar. Bu sayede bundan doğan maddi yükümlülüklerden kurtulabilirler (Orhan, 2003: 121).

İthalat vergileri bakımından: Yerli üreticiler ihtiyaç duydukları girdileri serbest bölgelerdeki depolarda bulundurarak ihtiyaç duydukları durumlarda küçük partiler halinde ithal ederler. Serbest bölgelerden, bölge gerisine mal ithal ederken bir miktar vergi ödenebilir. Yapılacak olan ithalat küçük partiler halinde olursa vergi tutarı da daha düşük olabilecektir. Ayrıca bölgelerden yapılan işlemlerden alınan ithalat vergisinin azlığından faydalanarak maliyetlerine olumlu yönde katkıda bulunmuş olacaktır (Orhan, 2003: 121).

Kalite güvencesi bakımından: Yerli müteşebbisler serbest bölgeler sayesinde girdilerini yerinde görüp inceleme imkanına sahip olurlar. Bu sayede girdi kalitelerini artırma imkanı elde ederler.

İhracattan sağlanan yararlar

Rekabet üstünlüğü: Bu bölgelerde üretilen mallar dünya pazarlarına satılırken serbest bölgeden sağlamış oldukları avantajlar sayesinde fiyat bakımından bir üstünlüğe sahiptirler. Bu bölgelere gelen malların ithal mal sayılmaması, üretilen malların maliyetlerini düşürecektir. Serbest bölgelerin kuruluş amaçlarında biri olan yeni teknolojilerin arttırılması sayesinde müteşebbisler bu malları daha ucuza işleyerek dünya piyasasına dağıtma şansı elde ederler. Son olarak ülkeden serbest bölgeye yapılan mal satışları ihracat sayılacağından ve serbest bölgedeki üretimin en azından bir kısmının yerli hammadde ve girdi takibini arttıracığından ülkenin ihracatı doğal olarak arttırılabilir (Orhan, 2003: 122).

Zaman avantajı: Serbest bölgede faaliyet gösteren firmalar ülkeden dünya pazarına satmayı planladıkları ürünleri önce serbest bölgeye ihraç ederler. Daha sonra burada depolanan ürünler uygun satış imkan ve anlaşmaları sayesinde vakit kaybetmeden piyasaya sürülebilecektir. Bu sayede ihracatçıların hızlı manevra yeteneğine sahip olmaları sağlanabilir (Orhan, 2003: 122).

Yabancı sermaye girişi

Bir ülkenin yabancı sermayeyi ülkeye çekmesinde en önemli faktörler kuşkusuz yabancı sermayeye sağlamış olduğu özel imkan ve teşviklerdir. Serbest bölge amaçları doğrultusunda ülkeye yabancı sermaye girişini arttırmak adına sağlanabilecek olan imkanlar şöyle özetlenebilir.

- Ülke içinde sosyal, politik ve ekonomik istikrar garantisi verilebilir.
- Herhangi bir sınırlama olmadan kâr transfer hakkı tanınabilir,
- Ev sahibi ülkeye ve kendi ülkelerine ihracat yapabilme imkanı sağlanabilir,
- Ev sahibi ülkenin sağladığı vergi muafiyetlerinden yararlanabilme imkanı sağlanabilir,
- Hazır alt ve üst yapı olanakları sağlanabilir,
- Bürokrasi ve kırtasiyeciliğin minimum seviyeye inmesi sağlanabilir bu sayede zaman tasarrufu yaratılabilir.
- Yatırım ve ihracat teşviki için muafiyetler sağlanabilir,
- Kur dalgalanmalarından oluşacak risklere karşı koruma tedbirleri alınabilir.

İstihdam sorununun azalması

Serbest bölgeler, buldukları ülkelerin işsizliğine tam olarak çözüm olmasalar da işgücü potansiyeliyle belli bir işsizlik oranını eritmeleri yönünden başarılı sayılması muhtemeldir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta ev sahibi ülkenin bölgeye dışarıdan işçi getirmesini önleyici tedbirler almasıdır (Alpar, 1985: 42). Serbest bölgeler özellikle de serbest üretim bölgeleri, kuruldukları ülkede yeni istihdam olanakları sağlarlar. Örneğin; yeni kurulacak bir serbest üretim bölgesinde yer alacak endüstriyel kuruluşlar, çeşitli kademelerde işgücü talebinde bulunurken; bölgedeki ticari ve hizmete yönelik kuruluşlar da yeni istihdam alanları sağlayacaklardır. Üstelik bu istihdam sadece bölge içerisinde sınırlı kalmayıp, gereksinimler doğrultusunda bölge gerisinde de ikincil bir etki yaratarak dolaylı istihdam meydana getirecektir. Serbest bölgede çalışan personelin ihtiyaçlarına göre bölge gerisinde de çeşitli sektörlerde (giyim, kozmetik, gıda, vb.) bir canlanma meydana gelecek ve serbest bölge söz konusu sektörleri devamlı besleyecektir (Güllü, 2008: 23).

Transit ticaret

Kurulan serbest bölgenin uluslararası lojistik merkezlere yakın olması uluslararası taşımacılığı ülkeye çekeceği gibi, taşımacılık gelirlerinin artmasında da etkili olabilir (Orhan, 2003: 123).

Döviz kazancını artırarak ödemeler dengesinin açığını kapatmak:

Az gelişmiş ülkelerde serbest bölgelerin kuruluş amaçları arasında ihracatın artırılarak, döviz kazancında yaşanan artışlar sayesinde ödemeler dengesi açığını bir ölçü de kapatmak amaçlanmaktadır. Serbest bölge içinde satışı söz konusu olan mal, hizmet ve işgücü gelirlerinden elde edilen gelirlerde döviz kazancını olumlu yönde etkilemektedir. Bunların yanında katma değer unsurlarını da (arazi kirası, bina kirası, kredi faizleri, vergi ve harçlar vb.) unutmamak gerekir.

Teknoloji transferi

Üretime dönük serbest bölgelerde yabancı sermayenin transferi ile birlikte yeni teknolojiler de ülkeye gelmektedir. Bu yeni teknolojiler ulusal ekonomi ile birlikte ülkedeki girişimci, mühendis ve işçilerin bilgilerinin düzeylerinin yükselmesini

sağlayacaktır. Tüm bunlara ek olarak yeni teknolojiler vasıfsız işçi istihdamını da önlemektedir (Orhan, 2003: 124).

3.2. 3218 Sayılı Kanun Çerçevesinde Serbest Bölgelerin İşleyişi

Türkiye’de daha liberal bir ekonomi, yabancı sermaye için daha güvenli bir ortam ve daha az bürokrasi hedefleyen yeni politikaların uygulandığı ve politik bakımdan da elverişli bir dönemde, 06.06.1985 tarihinde 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu kabul edilmiştir.

3218 sayılı kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren Türkiye’de serbest bölge kurma çalışmaları hız kazanmıştır. 3218 sayılı kanunun birinci maddesinde Türkiye’de serbest bölgelerin kuruluş amaç ve kapsamı açıkça belirtilmektedir. Buna göre, Bu Kanun, ‘Türkiye’de ihracat için yatırım ve üretimi artırmak, yabancı sermaye ve teknoloji girişini hızlandırmak, ekonominin girdi ihtiyacını ucuz ve düzenli şekilde temin etmek, dış finansman ve ticaret imkanlarından daha fazla yararlanmak üzere, serbest bölgelerin kurulması, yer ve sınırlarının tayini, yönetimi, faaliyet konularının belirlenmesi, işletilmesi, bölgelerdeki yapı ve tesislerin teşkili ile ilgili hususları’ kapsar.

3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanununa işlerlik kazandırmak için, 7129 sayılı Bankalar Kanunu ile 1918 sayılı Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Kanun’a bazı maddelerin eklenmesi gerekmiştir. Bu doğrultuda, serbest bölgelerden Türkiye’nin diğer kesimlerine veya Türkiye’nin diğer kesimlerinden serbest bölgelere, gümrük işlemlerine tabi tutulmaksızın mal getirilmesi veya götürülmesi veya bu fillere teşebbüs edilmesi kaçakçılık sayılmıştır. Ayrıca, kaçakçılık mevzuatı bakımından ceza hükümlerinin uygulanmasında serbest bölgelerin yurt dışı kabul edileceği hükmü yer almıştır.

3218 sayılı Kanuna göre, Türkiye’de serbest bölgelerin yer ve sınırlarının belirlenmesinden Bakanlar Kurulu yetkilidir. Ayrıca serbest bölgelerin, kamu kurum ve kuruluşlarınca, yerli veya yabancı gerçek veya tüzel kişilerce kurulup, işletilmesine Bakanlar Kurulu tarafından izin verilmektedir. Serbest bölgelerde, Ekonomik İşler Yüksek Koordinasyon Kurulu tarafından uygun görülecek her türlü sınai, ticari ve hizmetle ilgili faaliyetler gerçekleştirilebilir. Yerli veya yabancı gerçek veya tüzel kişiler Dış Ticaret Müsteşarlığı’ndan ruhsat almak kaydıyla serbest

bölgede faaliyette bulunabilmekte olup, serbest bölgede arazinin kullanımı, yapı ve tesislerin projelendirilmesi, kurulması ve kullanılmasıyla ilgili diğer bütün izinler ve ruhsatlar Bölge Müdürlüğünce verilir ve denetlenir.

Türkiye'nin 1 Ocak 1996 yılından itibaren AB ile Gümrük Birliğine girmesiyle, AB ve Türkiye arasında serbest bölgelerin durumu tartışılır hale gelmiştir. Tartışılan konuların başında Türkiye serbest bölgeleri ile AB serbest bölgeleri arasındaki yasal uygulamalardaki farklılıklar, Türkiye'deki serbest bölgelerde grev ve sendika yasağı ve özellikle vergi muafiyetleri gelmektedir. Tartışılan konulardan biri olan yasal uygulamalardaki farklılıklar, AB müktesebatına uyum çerçevesinde 2000 yılında yürürlüğe giren 4458 sayılı Gümrük Kanunu ile çözülmeye çalışılmıştır. 4458 sayılı Gümrük Kanunu, AB'nin 1993 tarihli gümrük koduna adapte edildiği için, AB Serbest Bölgelerine ait hükümlerde 4458 sayılı kanunda büyük oranda yer almıştır. AB tarafından 4458 sayılı kanunun müktesebata uygun olduğu ancak serbest bölgeler konusunda farklılığın devam ettiği belirtilmiştir (Erdoğan ve Ener, 2005:140).

3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu'nun geçici birinci maddesi doğrultusunda, 10 yıl süreyle serbest bölgelerde grev, lokavt ve arabuluculuk hükümlerinin uygulanamayacağı ifade edilmekteydi. Ancak 03.08.2002 tarihinde 4771 sayılı kanunla 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu'nun geçici birinci maddesinin uygulamadan kaldırılmasıyla problem giderilmiştir (Erdoğan ve Ener, 2005: 141).

AB ve Türkiye arasında serbest bölgeler konusunda tartışma yaratan en büyük fark teşvikler konusuydu. AB'deki serbest bölgelerde faaliyet gösteren firmalar gelir ve kurumlar vergisi mükellefi sayılırken, Türkiye'deki serbest bölgelerde firmaların bu yönde bir mükellefiyeti bulunmamaktaydı (Hamitoğulları, 2000: 58). Ancak, 6 Şubat 2004 tarihinde yürürlüğe giren 5084 sayılı "Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" ile vergisel teşviklere önemli sınırlamalar getirilmiştir. Sonuçta, AB müktesebatına uyum çerçevesinde çıkarılan 4458 sayılı Gümrük Kanunu müktesebata uygun bulunurken, 3218 sayılı SB Kanunu ile 4458 sayılı Gümrük Kanunu arasında çeşitli farklılıklar söz konusudur. Ancak, AB ülkelerinin kendi içlerinde serbest bölge uygulamalarında da tam bir uyumun olmadığı göz önüne alınırsa, Türkiye'nin AB sürecinde serbest

bölgeler konusunda yeterli uyumu sağladığı ve yeni düzenlemelere gerek olmadığı söylenebilir (Tıraş, 2008: 87).

24 Şubat 2017 tarihli Resmi Gazete 'de yayımlanan 6772 sayılı ‘‘Serbest Bölgeler Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’’ ile 3218 sayılı Serbest Bölgelere ilişkin düzenlemelerde kamulaştırma, teşviklerden yararlanma, sözleşme süreleri, yurt dışında kurulan bölgeler, vergi istisnası ve Türkiye tanıtım gurubu başlıklarına birtakım değişiklikler yapılmıştır.

3.3. Türkiye’de Bulunan Serbest Bölgelere Sağlanan Avantajlar

Türkiye’de serbest bölge kullanıcılarına sağlanan avantajlar aşağıdaki gibidir:

Üretici kullanıcılar için vergi avantajlarından yararlanma imkânı

Üretim konulu faaliyet Ruhsatı kapsamında faaliyet gösteren serbest bölge kullanıcılarının imal ettikleri ürünlerin satışından elde ettikleri kazançları, Avrupa Birliği üyeliğinin gerçekleşeceği yılın vergileme dönemi sonuna kadar Gelir veya Kurumlar Vergisinden istisnadır. Serbest bölgelerde üretilen ürünlerin FOB bedelinin en az yüzde 85'ini yurtdışına ihraç eden kullanıcıların istihdam ettikleri personele ödedikleri ücretler gelir vergisinden müstesnadır. Bu oran Bakanlar Kurulu tarafından yüzde 50"ye kadar indirilebilir.

Üretim faaliyetinde bulunan serbest bölge kullanıcılarının, serbest bölgelerde gerçekleştirilen faaliyetlerle ilgili olarak yapılan işlemleri ve düzenlenen kâğıtları damga vergisi ve harçlardan müstesnadır. Üretim faaliyeti dışındaki konularda 06.02.2004 tarihinden önce Ruhsat almış olan kullanıcıların Gelir veya Kurumlar Vergisi muafiyeti, Faaliyet Ruhsatı süresi sonuna kadar devam edecektir. 06.02.2004 tarihinden itibaren diğer konularda düzenlenen Faaliyet Ruhsatları kapsamında vergi muafiyeti bulunmamaktadır (<https://www.ekonomi.gov.tr>, 22.06.2016).

Orta ve uzun vadede geleceği planlayabilme imkânı

Türkiye’de ki serbest bölgelerde faaliyet gösteren kullanıcılar için yapılacak faaliyetin türüne göre farklı süreleri kapsayan imkanlar bulunmaktadır. Örneğin;

- Hazır işyeri kiralayan kiracı-kullanıcı firmalar için 15 yıl,
- Hazır işyeri kiralayan üretici-kiracı-kullanıcı firmalar için 20 yıl,

- Kendi işyerini inşa eden yatırımcı-kullanıcı firmalar için 30 yıl,
- Kendi işyerini inşa eden üretici-yatırımcı-kullanıcı firmalar için 45 yıl, süreli faaliyet ruhsatı düzenlenmektedir.
- Diğer taraftan, yatırımcı kullanıcılara Hazinesinin özel mülkiyetinde bulunan arazi, arsa ve binalar kiralanabilir veya bunlar üzerinde 49 yıla kadar irtifak hakkı tesis edilebilir (<https://www.ekonomi.gov.tr>, 22.06.2016).

Kâr transferi imkânı

Serbest bölgede yapılan faaliyetler sonucunda elde edilen kazanç ve gelirler, hiçbir izne tabi olmaksızın yurt dışına veya Türkiye'ye serbestçe transfer edilmektedir (<https://www.ekonomi.gov.tr>, 22.06.2016).

Ticaret kolaylığı imkânı

Türkiye'den serbest bölgeye satılan mallar ihracat rejimine tabi iken serbest bölgeden Türkiye'ye satılan mallarda ise ithalat rejimin tabidir. Serbest bölge kullanıcıları Türkiye'den ihraç fiyatına (KDV'siz) mal ve hizmet satın alma hakkına sahiptirler. Diğer taraftan, serbest bölge ile diğer ülkeler ve diğer serbest bölgeler arasında dış ticaret rejimi hükümleri uygulanmaz. Ayrıca, bölgelerde kullanıcıların sarf malzemelerinin en kısa sürede teminini sağlayabilmek için bedeli 5000 ABD Doları veya karşılığı Türk Lirasını geçmeyen Türkiye mahreçli mallar, isteğe bağlı olarak ihracat işlemine tabi tutulmayabilir (<https://www.ekonomi.gov.tr>, 22.06.2016).

Gümrük vergisi prosedüründen arındırılmış ticari faaliyet imkânı

Serbest bölgeye getirilen Türkiye veya AB menşeli ya da buralarda serbest dolaşımda bulunan malların, serbest dolaşımda bulunma statüsü değişmediğinden, Türkiye'ye veya AB üyesi ülkelere girişinde gümrük vergisi ödenmez. Ayrıca üçüncü ülke menşeli malların serbest bölgeye girişinde ve bu malların Türkiye veya AB üyesi ülkeler dışındaki üçüncü ülkelere gönderilmesi halinde de gümrük vergisi ödenmez. Ancak serbest bölgeden Türkiye'ye veya AB üyesi ülkelere gönderilen serbest dolaşım durumunda olmayan üçüncü ülke menşeli mallar için Ortak Gümrük Tarifesinde belirtilen oran üzerinden gümrük vergisi ödenir (<https://www.ekonomi.gov.tr>, 22.06.2016).

AB ve Gümrük Birliği kriterlerinin gerektirdiği serbest dolaşım belgelerinin temini imkânı

Serbest bölgeler, Türkiye-AB Gümrük Birliği'nin parçası sayıldığından, bölgelerden Türkiye veya AB menşeli ürünler ile Türkiye'de serbest dolaşım durumunda bulunan ürünlerin A.TR Belgesi düzenlenerek AB'ye gönderilmesi mümkündür. Üçüncü ülke menşeli ürünler ise Ortak Gümrük Tarifesinde belirtilen oran üzerinden Serbest Bölge Gümrük Müdürlüğüne gümrük vergisi ödenerek serbest dolaşıma geçirildikten sonra A.TR Belgesi düzenlenerek AB'ye gönderilebilir (<https://www.ekonomi.gov.tr>, 22.06.2016).

Eşitlik

Serbest bölgelere sağlanan teşvik ve avantajlardan yerli ve yabancı firmalar herhangi bir ayrıma tabi tutulmaksızın eşit şartlarda faydalanırlar. Bölge işleticileri ve kullanıcıları ayrıca yatırım ve üretim safhalarında Bakanlar Kurulu tarafından belirlenen diğer teşviklerden de yararlandırılabilir (<https://www.ekonomi.gov.tr>, 22.06.2016).

2.3.8. Zaman kısıtlaması bulunmaması

Serbest bölgelerde mallar herhangi bir süre kısıtlamasına tabi olmadan durabilir.

Pazar ihtiyaçlarına ve şartlarına göre serbestçe belirlenecek ticari faaliyet imkânı

Gümrük ve kambiyo mükellefiyetlerine dair mevzuat hükümleri ile üretici işletmelerin talepleri hariç olmak üzere, fiyat, kalite ve standartlarla ilgili olarak kamu kurum ve kuruluşlarına verilen yetkiler serbest bölgelerde uygulanmaz (<https://www.ekonomi.gov.tr>, 22.06.2016).

Gerçekçi bir enflasyon muhasebesi imkânı

Serbest bölgede gerçekleştirilen her türlü faaliyet ile ilgili ödemeler döviz üzerinden yapılır (<https://www.ekonomi.gov.tr>, 22.06.2016).

Yerli ve yabancı tüm pazarlara erişim imkânı

Gerek serbest bölge ile diğer ülkeler arasında yapılacak ticarete gerekse serbest bölgeden Türkiye'ye yapılan mal satışında herhangi bir kısıtlama bulunmamaktadır.

Serbest bölgelerden yurt içine mal satışında, tüketim malları ve risk oluşturabilecek mallar dışında, herhangi bir kısıtlama bulunmamaktadır

Azaltılmış bürokratik prosedür ve dinamik işletme yönetimi

Serbest bölgelere başvuru aşamasında ve bölgede faaliyet süresinde her türlü bürokratik işlem minimum seviyeye indirilmiştir. (<https://www.ekonomi.gov.tr>, 22.06.2016).

Stratejik avantaj

Türkiye'deki serbest bölgeler stratejik avantajlara sahiptirler. Serbest bölgeler AB ve Orta Doğu pazarlarının yakınında yer almaktadır. Ayrıca bölgeler Akdeniz, Ege ve Karadeniz'deki büyük uluslararası limanlara, havaalanlarına, karayolu ağlarına yakın alanlarda kurulmuştur (<https://www.ekonomi.gov.tr>, 22.06.2016).

Her türlü ticari ve sınai faaliyete uygun ve ucuz altyapı imkânı

Türkiye'deki serbest bölgelerin altyapı imkanları gelişmiş ülkelerdeki benzerleri ile aynı standartlara sahiptir (<https://www.ekonomi.gov.tr>, 22.06.2016).

Tedarik zinciri imkânlarından yararlanma kolaylığı

Serbest bölgeler özellikle ihracata dönük üretim yapan firmalara dünya fiyat ve standartlarında aramalı ve hammadde tedarik imkânları sunmaktadır (<https://www.ekonomi.gov.tr>, 22.06.2016).

3.4. Türkiye'de Serbest Bölge Uygulamaları

Türkiye'de serbest bölgeler 1980'lerin sonunda Turgut Özal Hükümeti döneminde kurulan bir kalkınma modelidir. Türkiye'de serbest bölgeler fikri ilk olarak 1920'lerde ortaya çıkmış, 1930'larda ithal ikamesi politikasına dönülme zorunluluğu sonucu son bulmuş, 1950-52 döneminde uygulanan liberal dış ticaret politikası sonucu tekrar gündeme gelmiştir. Türkiye'nin 1953'den sonra tekrar ithal ikamesi politikasına dönmesi sonucu uygulanamamıştır. Uzun bir aradan sonra 24 Ocak 1980 ekonomik kararları ile ihracata dönük sanayileşme politikası izlenmeye başlamıştır (Toroslu ve Durmuş, 2010: 63).

Serbest bölgeler ile ilgili çalışmalar 1983 yılında yeniden başlatılmıştır. Bakanlar Kurulu'nun 22.09.1983 tarih ve 83/7077 sayılı kararı ile uygulamaya konulan 1984

Yılı Geçiş Programında serbest bölgelerin kurulması kararlaştırılmıştır. 03.11.1983 tarihli Resmi Gazete ‘de yayımlanan 151 sayılı Serbest Bölgeler Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararname yayınlanarak Başbakanlığa bağlı Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğünün kurulmasına karar verilmiştir. Ancak bu genel müdürlük daha sonra Devlet Planlama Teşkilatı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki 223 sayılı K.H.K. İle Devlet Planlama Teşkilatına bağlanmış ve Serbest Bölgeler Başkanlığına dnştrlmştir. Serbest bölgelerin kurulacağı yerlerle ilgili olarak 83/7285 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı 12.11.1983 tarihli Resmi Gazete ‘de yayınlanmış ve Antalya ile Mersin Limanları ilk serbest ble olarak belirlenmiştir (Toroslu ve Durmuş, 2010: 129).

3.4.1. Türkiye’de serbest bölgelerin mevcut durumu

Türkiye’de serbest bölge uygulamaları çok uzun bir geçmişe sahip değildir. Türkiye’de serbest bölge uygulamalarının ilk kuruluş denemeleri cumhuriyet öncesi dönemde başlamış olmasına rağmen 1980’li yıllara kadar birçok farklı plan uygulanmaya çalışılsa da olumlu sonuçlar alınamamıştır. 24 Ocak 1980 ekonomik kararları sonucu dışa açık ekonomik politikaların uygulanmaya başlaması ile serbest bölgeler yeniden ülke gündeme gelmiştir.

Serbest bölgelerin yer ve sınırlarının belirlenmesinde Bakanlar Kurulu yetkilidir. Serbest bölgelere ilişkin 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu 1985 yılında, kanununun Uygulama Yönetmeliği ise 1993 yılında yürürlüğe girmiştir. Türkiye’de serbest bölge uygulamalarının çerçevesini çizen 3218 sayılı kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren, serbest bölge kurma çalışmalarının hukuki temelleri atılmıştır. Bu olumlu atmosfer içerisinde ilk olarak 1980’li yıllarda arazi ve altyapı harcamaları devlet tarafından temin edilen Mersin ve Antalya’da birer serbest bölge kurma çalışmaları başlatılmıştır (Tüzmen, 1996: 40). İlk kurulan bu serbest bölgelerden günümüze kadar geçen 30 yıllık sürede serbest bölge sayılarında her ne kadar değişiklikler yaşansa da 2016 yılı itibari ile sayıları 19’a kadar yükselmiştir.

Tablo 3.1: Türkiye'de Serbest Bölgeler (2016)

SERBEST BÖLGE ADI	BAŞ. TARİHİ	ARAZİ DURUMU	ALT YAPIYI YAPAN	ALAN M ²	İŞLETİCİ FİRMA
Mersin S.B.	1987	Kamu	Devlet	836.000	MESBAŞA.Ş.
Antalya S.B.	1987	Kamu	Devlet	584.800	ASBAŞ A.Ş.
Ege S.B.	1990	Kamu	Özel	2.200.000	ESBAŞ A.Ş.
İstanbul-Atatürk Hava Limanı S.B.	1990	Kamu	Devlet	343.991	İSBİ A.Ş.
Trabzon S.B.	1992	Kamu	Özel	38.000	TRANBAŞ A.Ş.
İstanbul Deri ve Endüstri S.B.	1995	Özel	Özel	185.942	DESBAŞ A.Ş.
Mardin S.B.	1995	Özel	Özel	515.686	MASBAŞ A.Ş.
İzmir Menemen Deri S.B.	1998	Özel	Özel	1600.000	İDEBAŞ A.Ş.
Rize S.B.	1998	Kira	Özel	85.000	RİSBAŞ A.Ş.
Samsun S.B.	1998	Kamu	Özel	73.150	SASBAŞ A.Ş.
İstanbul Trakya S.B.	1998	Özel	Özel	387.500	İSBAŞ A.Ş.
Kayseri S.B.	1998	Özel	Özel	6.905.000	KAYSER A.Ş.
Avrupa S.B.	1999	Özel	Özel	2.000.000	ASB A.Ş.
Gaziantep S.B.	1999	Özel	Özel	1.136.994	GASBAŞ A.Ş.
Adana Yumurtalık S.B.	1999	Kamu	Özel	4.500.000	TAYSEB A.Ş.
Bursa S.B.	2001	Özel	Özel	825.185	BUSEB A.Ş.
Denizli S.B.	2001	Özel	Özel	538.285	DENSER A.Ş.
Kocaeli S.B.	2001	Kamu	Özel	800.000	KOSBAŞ A.Ş.
TÜBİTAK Marmara Araştırma	2002	Kamu	Devlet	1600.000	TEKNODER

Kaynak: TÜİK, Ekonomi Bakanlığı verilerinden derlenmiştir.

Tablo 3.1. 'de görüldüğü gibi Türkiye'de ihracata dayalı yatırım ve üretimi teşvik etmek amacı ile 1987 yılından günümüze kadar geçen sürede sırası ile Mersin, Antalya Serbest Bölge'leri (1987), Ege, İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölge'leri (1990), Trabzon Serbest Bölgesi (1992), İstanbul Deri ve Endüstri, Doğu Anadolu ve Mardin Serbest Bölge'leri (1995), İMKB Uluslararası Menkul Kıymetler Serbest Bölgesi (1997), İzmir Menemen Deri, Rize, Samsun, İstanbul Trakya, Kayseri Serbest Bölge'leri (1998), Avrupa, Gaziantep, Adana-Yumurtalık Serbest Bölge'leri (1999), Bursa, Denizli, Kocaeli Serbest Bölge'leri (2001), TÜBİTAK-Marmara Araştırma Merkezi Teknoloji Serbest Bölgesi (2002) faaliyete geçmiştir.

1987 yılından günümüze kadar faaliyete geçen bu 19 adet serbest bölgenin 15'nin altyapısı özel sektör, 4'ünün ise altyapısı devlet tarafından yapılmıştır. Başlangıçta devlet eliyle yürütülen serbest bölge alt yapı kurulum çalışmaları, edinilen tecrübeyle zaman içinde özel sektöre devredilmiş ve birer anonim şirket olan kurucu işletici şirketler tarafından yapılır hale gelmiştir. Faaliyetteki serbest bölgeler kurulum alanlarının genişliği açısından büyük farklılıklar göstermektedir. Buna göre Türkiye serbest bölgeleri içerisinde, kurulduğu alan itibarıyla en geniş olanı 6.905.000 m² ile

Kayseri serbest bölgesidir. Kayseri Serbest Bölge'sinin ardından 4.500.000 m² ile Adana Yumurtalık Serbest Bölge'si, 2.200.000 m² ile Ege Serbest Bölge'si gelmektedir. Ancak 18 Ağustos 2016 tarihinde imzalanan Ege serbest Bölge Genişleme ve Süre Uzatımı Sözleşmesi ile Ege Serbest Bölge'sinin mevcut alanına 300.000 m² daha eklenilmesine karar verilmiştir. En küçük kurulum alanına sahip Serbest Bölge ise 38.000 m² ile Trabzon Serbest Bölge'sidir. Daha sonra, 73.150 m² ile Samsun Serbest Bölge'si ve 85.000 m² ile Rize Serbest Bölge'si gelmektedir.

Türkiye'de kurulan serbest bölgelerde yapılacak faaliyetler konusunda Ekonomik İşler Koordinasyon Kurulu yetkili kılınmıştır. Kurul tarafından uygun görülen her çeşit sınai, ticari ve hizmete yönelik faaliyetler, kamu kurum ve kuruluşları ile yerli veya yabancı, gerçek veya tüzel kişiler tarafından yapılabilmektedir. Türkiye serbest bölgelerinde genellikle üretim, alım-satım, depolama, paketleme, kiralama, bakım-onarım, montaj-de montaj, bankacılık-sigortacılık gibi faaliyetler gerçekleştirilmektedir. Yatırımcılar bu faaliyetleri gerçekleştirebilmek için kendi iş yerlerini kurabilmekte, arazi satın alabilmekte, serbest bölgede mevcut olan depo, atölye veya ofis kiralayabilmektedirler (<http://www.ekonomi.gov.tr>, 10.05.2016).

Türkiye Serbest Bölge'lerinde faaliyette bulunabilmek için Dış Ticaret Müsteşarlığı, Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü'nden sürdürülecek faaliyet konusu ile ilgili faaliyet ruhsatı alınması gerekmektedir (Tıraş, 2008: 89). Ülkemizdeki serbest bölgeler karma bir özellik göstermesine rağmen, 30 yıllık geçmişin verdiği tecrübe ile çeşitli faaliyet konularında yoğunlaşmaktadırlar. Antalya ve Mersin Serbest Bölge'lerinde ticaretle ilgili faaliyetler, Ege Serbest Bölge'sinde yüksek teknolojiye dayalı üretim faaliyetleri ağırlıktadır. İstanbul-Trakya Serbest Bölge'si tekstil ve konfeksiyon ağırlıklı mal alım-satımı faaliyetlerine yönelik planlanmıştır. İstanbul Hava limanı Serbest Bölge'si tekstil, konfeksiyon, elektronik, optik, alım-satım ve depolama faaliyetleri göstermektedir. İstanbul Deri Serbest Bölge'si deri ve deri mamullerinin alım-satımına yönelik faaliyette bulunmaktadır. Adana Yumurtalık Serbest Bölge'si ağır sanayi yatırımlarına yönelik olarak ve Trabzon Serbest Bölge'si transit ticarete yönelik olarak çalışmaktadır. Mardin ve Doğu Anadolu Serbest Bölge'leri ise Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesel kalkınma projelerine yönelik faaliyetlerde bulunmak için kurulmuşlardır (Erdoğan ve Ener, 2005: 146-147). Türkiye'nin 8. serbest bölgesi olarak 1997 yılında kurulan Mardin Serbest Bölgesi

Suriye’de yaşanan savaştan dolayı Nusaybin Sınır Kapısı’nın kapanması ve Habur Sınır Kapısı’nın da işlevinin azalması gibi sebepler nedeni ile istenilen başarıyı sağlayamamıştır. Bölge yöneticileri tarafından Mardin Serbest Bölge’sinin kapatılması için başvuruda bulunulmuştur.

3.4.1.1. Türkiye’de serbest bölgelerde faaliyet gösteren firma dağılımları

Türkiye’de bulunan 19 serbest bölgede 2014 yılında toplam 2.914 firma faaliyet göstermiştir. Firmaların faaliyet ruhsatlarının konularına göre dağılımına bakıldığında; 928 firmanın üretim, 1.348 firmanın alım-satım, 638 firmanın da diğer alanlarda faaliyet gösterdiği görülmektedir.

Tablo 3.2: Türkiye SB’lerinde Faaliyet Gösteren Firma Dağılımları

FAALİYET KONULARINA GÖRE	2014	2015	2016
ÜRETİM	928	941	956
ALIM-SATIM	1.348	1.287	1.242
DİĞER	638	656	663
TOPLAM	2.914	2.884	2.861

Kaynak: TÜİK, ITO, Ekonomi Bakanlığı verilerinden derlenmiştir.

2015 yılında ise serbest bölgelerde faaliyet gösteren firma sayısında yüzde 1,03’lük bir azalma yaşanarak 2.884’e gerilediği görülmektedir. 2015 yılında firmaların faaliyet konularına göre dağılımları incelendiğinde 941 firma üretim, 1.287 firma alım-satım, 656 firma ise diğer alanlarda faaliyet göstermiştir. 2015 yılında yaşanan bu yüzde 1,03’lük bu azalmanın sebebinin alım-satım alanında faaliyet gösteren firma sayısındaki azalmadan kaynaklanmaktadır. 2016 yılı verileri incelendiğinde ise serbest bölgelerde 735’i yabancı 2.126 ’sı yerli olmak üzere toplam 2.861 firmanın faaliyet gösterdiği görülmektedir. Bu firmaların 956’sı üretim, 1.242’si alım-satım ve 663’ü diğer alanlarda faaliyet göstermektedirler.

3.4.1.2. Türkiye’deki serbest bölgelerde istihdam

Kuruluş amaçları arasında “istihdam yaratmak” olan serbest bölgeler kuruldukları ülkelerde istihdam açısından önem arz etmektedir.

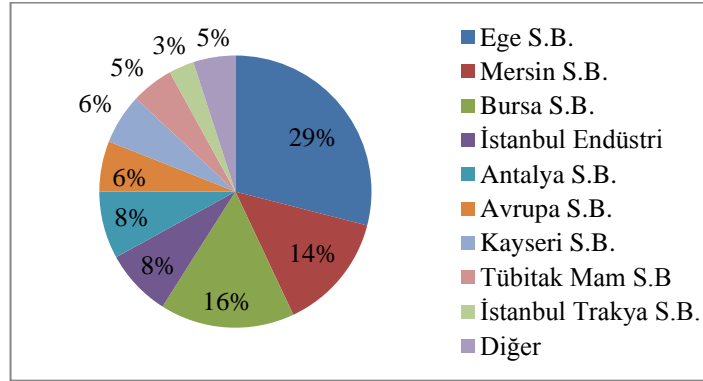

Tablo 3.3: Türkiye’de Serbest Bölgelerin İstihdam Durumu

	SERBEST BÖLGE ADI	2013 İSTİHDAM	2014 İSTİHDAM	2015 İSTİHDAM
1	Mersin S.B.	8.208	9.334	8.779
2	Antalya S.B.	3.710	4.478	4.729
3	Ege S.B.	17.265	17.042	17.487
4	İstanbul-Atatürk Hava Limanı S.B.	1.185	1.246	1.186
5	Trabzon S.B.	52	47	48
6	İstanbul Deri ve Endüstri S.B.	4.344	4.367	5151
7	Mardin S.B.	4	0	0
8	İzmir Menemen Deri S.B.	1.471	1.543	1.283
9	Rize S.B.	4	2	3
10	Samsun S.B.	408	401	440
11	İstanbul Trakya S.B.	1.576	2.047	1.897
12	Kayseri S.B.	2.797	3.562	3.879
13	Avrupa S.B.	3.012	3.322	3.746
14	Gaziantep S.B.	141	155	153
15	Adana Yumurtalık S.B.	758	1.877	726
16	Bursa S.B.	7.940	9.271	10.116
17	Denizli S.B.	38	33	25
18	Kocaeli S.B.	1.398	1.358	1.190
19	TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi	2.699	1.416	1.392
	TOPLAM	57.010	61.505	62.234

Kaynak: TÜİK, ITO, Ekonomi Bakanlığı verilerinden derlenmiştir

Şekil 3.1: Türkiye Serbest Bölgelerinde İstihdam Dağılımı (2016)

Kaynak: TÜİK, ITO, Ekonomi Bakanlığı verilerinden derlenmiştir

Türkiye’de yıllar bazında serbest bölgeler verilerine bakıldığında 2013 yılında toplam 57 bin 10 kişi istihdam edildiği görülmektedir. Bu rakam 2014 yılında yüzde 7,88’lik bir artış ile 61 bin 505’e yükselmiştir. 2014 yılında serbest bölgelerde istihdam edilen kişiler arasında 50 bin 631 kişi ile işçiler ilk sırada yer alırken bunu 9.439 kişi ile büro personeli ve 1.435 kişi ile diğer çalışanlar takip etmektedir. 2015 yılında ise serbest bölgelerin toplam istihdam oranı yüzde 1,19’luk artış ile 62.234’e

yükselmiştir. 2015 yılında en fazla istihdam oranı 51.036 kişi ile işçilerde gerçekleşirken, sonrasında ise 9.832 kişi ile büro personeli, 1.368 kişi ile de diğer personeller gelmektedir. Diğer taraftan, 2016 yılı sonu itibarıyla 530'u yabancı olmak üzere, 2.025 serbest bölge kullanıcısı firmanın faaliyet gösterdiği serbest bölgelerde istihdam edilen kişi sayısı önceki yıla göre yüzde 6,2 oranında artarak 66.095'e ulaşmıştır. Serbest bölgelerde faaliyet gösteren firmaların yüzde 25'ini yabancı sermayeli firmalar oluşturmaktadır. Kullanıcıların faaliyet konularına göre dağılımı incelendiğinde üretim konusunda faaliyet ruhsatına sahip olan kullanıcı oranının yüzde 33,4 olduğu görülmektedir. Serbest bölgelerle bağlantılı işlerde dikkate alındığında ise 200.000 kişilik dolaylı bir istihdamın gerçekleştirildiği tahmin edilmektedir. Tablo 3.3.'de yer alan istihdam rakamları incelendiğinde Ege Serbest Bölgesinin 19 serbest bölge arasında en çok istihdam yaratan serbest bölge olarak ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Ege Serbest Bölgesi'ni ise Bursa ve Mersin, İstanbul Endüstri ve Ticaret ile Antalya Serbest Bölgeleri takip etmektedir.

Serbest bölgelerde istihdamın dağılımındaki bu farklılığı, serbest bölgelerin kurulduğu bölgenin gelişmişliği ve serbest bölgelerin ekonomik etkinliği ile açıklamak mümkündür. Gelişmiş bölgelerde kurulan serbest bölgeler daha başarılı ve etkin durumdayken, kurulduğu bölgenin kalkınması için kurulan serbest bölgeler beklenen başarıyı sağlayamamıştır. İstihdamın büyük bölümünü sağlayan serbest bölgeler diğer konularda da başarılı olan ve hem sanayi hem ticaret açısından gelişmiş bölgelerde kurulmuş olan serbest bölgeler olduğu görülmektedir.

3.4.1.3. Serbest bölgelerde ticaret hacmi

Serbest bölgelerde ticaret dört yönlü olarak gerçekleşmektedir. Toplam ticaret hacimleri yurt içinden serbest bölgelere, serbest bölgelerden yurt içine, serbest bölgelerden yurt dışına ve son olaraksa yurt dışından serbest bölgelere mal girişinin toplamından oluşmaktadır.

Tablo 3.4: 2011-2015 Arası Toplam Ticaret Hacmindeki Değişmeler (1.000 ABD\$)

Yön	2011	2012	2013	2014	2015
Yurt İçinden Serbest Bölgelere	2.668.180	2.971.393	2.886.929	2.732.526	2.205.295
Serbest Bölgelerden Yurt Dışına	6.924.450	7.070.643	7.701.394	7.957.871	7.493.675
Yurt Dışından Serbest Bölgelere	7.252.802	7.257.543	7.490.100	7.058.603	6.549.732
Serbest Bölgelerden Yurt İçine	5.800.743	5.753.556	5.161.974	4.683.242	4.011.960
TOPLAM	22.646.175	23.053.135	23.240.397	22.432.242	20.260.661

Kaynak: TÜİK, ITO, Ekonomi Bakanlığı verilerinden derlenmiştir.

Bu dört yönlü ticaretin söz konusu olduğu serbest bölgelerde en önemli değişim, yurt dışı ile ticaretin seyrinde gözlenmektedir. 2014 yılında 8 milyar dolar sınırına ulaşan yurtdışından serbest bölgelere ticaret hacminde 2015 yılında tekrar bir düşüş gözlenmiştir. Aynı dönemde yurtdışından alımlarda ise, dalgalı bir seyir izlemekle birlikte önemli bir değişiklik gözlenmemiştir. Yurtdışından serbest bölgelere ticaret 2005 yılında 7,7 milyar dolar düzeyinde iken 2015 yılını yaklaşık 6,5 milyar dolarla kapatmıştır. Son 10 yıllık dönemde serbest bölgelerin yurtiçi ile ticaret hacminde gerileme dikkat çekmektedir. Serbest bölgelerin yurtiçine yönelik ticaretinde en önemli değişim ise, yurtiçine satışlarda gözlenen düşüş olmuştur. 2005 yılında 7,7 milyar olarak gerçekleşen serbest bölgelerden yurtiçine satışlar 10 yıllık dönemde gerileme trendi izleyerek 2014 yılında 4,7 milyar dolara, 2015 yılında ise 4 milyar dolar seviyelerine indi. Söz konusu dönemde yurtiçinden serbest bölgelere ihracatta da yüzde 13,5'lik düşüş kaydedilmiştir. 2005 yılında 3,1 milyar dolar düzeyinde bulunan yurtiçinden serbest bölgelere ihracat, 2010 yılında 4,4 milyar dolara yükseldikten sonra izleyen yıllarda yeniden azalma trendine girerek 2014'te gerçekleşen ihracatın tutarı 2,7 milyar dolarda kalmış 2015 yılında ise 2,2 milyar dolara gerilemiştir.

Türkiye'de bulunan serbest bölgelerin ticaret hacimlerini tek tek incelediğimizde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmaktadır.

Türkiye'deki serbest bölgelerin 2012-2016 dönemindeki ticaret hacmi 108 milyar dolar ulaşmıştır. Sahip oldukları arazi büyüklüğü yaklaşık 25 bin dönüm olan serbest bölgelerin, 2012 yılında 23 milyar dolar seviyesindeki ticaret hacmi, 2013 yılında 23 milyar 240 milyon dolar, 2014 yılında 22,5 milyar dolar, 2015 yılında 20,3 milyar dolar,

2016 yılında ise 19 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Böylece serbest bölgelerdeki ticaret hacmi, son 5 yılda toplam 107 milyar 997 milyon dolar olarak karşımıza çıkmaktadır

Tablo 3.5: Türkiye’de Serbest Bölgelerin Ticaret Hacminin Bölgelere Göre Dağılımı (1.000 ABD \$)

Bölgeler	2012	2013	2014	2015	2016
Mersin S.B.	3.832.246	3.552.257	3.509.193	3.389.099	2.863.322
Antalya S.B.	749.707	902.379	833.450	682.537	661.183
Ege S.B.	5.221.937	4.680.242	4.293.268	3.878.767	4.064.522
İstanbul-Atatürk Hava Limanı S.B.	2.103.566	1.797.352	1.518.438	1.271.014	1.093.390
Trabzon S.B.	70.079	57.828	46.569	375.695	365.622
İstanbul Deri ve Endüstri S.B.	3.220.084	3.367.671	3.327.829	2.939.480	2.765.503
Mardin S.B.	0	0	0	0	0
İzmir Menemen Deri S.B.	326.535	368.283	319.987	242.664	208.377
Rize S.B.	4.012	3.657	3.522	3.185	1.136
Samsun S.B.	326.535	91.521	111.085	120.920	80.827
İstanbul Trakya S.B.	1.443.596	1.723.958	1.633.496	1.320.836	1.119.002
Kayseri S.B.	696.971	798.250	806.459	737.563	748.893
Avrupa S.B.	2.364.905	2.439.927	2.447.756	2.338.770	1.970.408
Gaziantep S.B.	102.659	199.045	134.455	86.296	69.386
Adana Yumurtalık S.B.	295.816	397.467	515.598	570.263	602.455
Bursa S.B.	1.532.317	1.907.397	1.934.424	1.746.803	1.829.780
Denizli S.B.	72.293	56.783	121.408	61.012	17.821
Kocaeli S.B.	738.265	662.729	700.819	419.707	481.713
TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi	208.007	233.652	174.486	76.052	63.774
TOPLAM	23.053.135	23.240.398	22.432.242	20.260.663	19.007.114

Kaynak: TÜİK, İTO, Ekonomi Bakanlığı verilerinden derlenmiştir.

Tablo 3.5. 'de görüldüğü gibi ülkemizdeki toplam ticaret hacmi en fazla olan serbest bölgeler sırası ile Ege, Mersin, İstanbul Endüstri ve Ticaret, Avrupa ve Bursa Serbest Bölgeleridir. Kayseri Serbest Bölgesi ise karasal alanda en fazla ihracat yapılan serbest bölge olarak karşımıza çıkmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EGE SERBEST BÖLGESİNİN MEVCUT YAPISI

4.1. Ege Serbest Bölgesinin Kuruluşu ve Gelişimi

Ege Serbest Bölge'sinin Türkiye Serbest Bölgeleri içerisindeki yerini açıklamadan önce olaya daha geniş bir çerçeve ile bakarak neden Türkiye sorusuna yanıt vermek gerekmektedir.

Nüfus: Türkiye genç, dinamik, eğitilmiş, kültürlü ve yüzde elliden fazlası 30,7 yaşın altında olan 80 milyonluk aktif bir nüfusa sahiptir.

Nitelikli ve rekabetçi iş gücü: Türkiye 29,2 milyonu aşkın genç, eğitilmiş, istekli personeli bünyesinde bulundurmaktadır. Ayrıca artan çalışan verimliliği ve üniversitelerden yıllık yaklaşık 610.000, meslek ve teknik liselerden ise yıllık yaklaşık 700.000 mezun verme potansiyeline sahiptir.

Liberal ve yeniliklere açık bir yatırım ortamı: Türkiye'de ortalama 6 günde şirket kurulumu sunan işletme dostu bir ortam (OECD ülkelerinde 11 günü aşmaktadır.) bulunmaktadır. 2015 verilerine bakıldığında 41.397 yabancı sermayeli şirket Türkiye'de faaliyet gösterdiği görülmektedir.

Altyapı: Türkiye'nin sahip olduğu gelişmiş teknik altyapısı, düşük maliyetli deniz ulaşımı ve Orta ve Doğu Avrupa'ya demiryolu ile ulaşım avantajı yabancı yatırımcı açısından önemli bir artı yaratmaktadır.

Merkezi konum: Türkiye Doğu-Batı, Kuzey- Güney arasında doğal bir köprü işlevi görerek önemli pazarlara giden etkili ve uygun maliyetli bir çıkış noktası konumundadır.

Düşük vergiler ve teşvik olanakları: Türkiye'de Kurumlar vergisinden tamamen veya kısmen muafiyet, işverenlerin sosyal güvenlik payına destek gibi avantajlar bulunmaktadır. Ülkedeki teknoloji geliştirme bölgeleri, sanayi bölgeleri ve serbest bölgeler için uygulanan vergi avantajlarının yanı sıra arazi tahsisi gibi olanaklarda yabancı yatırımcılar açısından önemli etki yaratmaktadır.

AB ile 1996'dan bu yana Gümrük Birliği: Türkiye'nin AB ile Gümrük Birliği ve diğer 20 ülke ile de Serbest Ticaret Anlaşmaları bulunmaktadır.

Ege Serbest Bölgesinin Türkiye'deki ve dünyada serbest bölgeler arasında ayrı bir yeri ve önemi vardır. Ege Serbest bölgesi; en fazla doğrudan yabancı sermaye ve teknoloji yatırımının yapıldığı, en fazla istihdamın yaratıldığı, en fazla ihracata dayalı üretimin yapıldığı bir ekonomik kalkınma modelidir.

1990 yılından itibaren Ege Serbest Bölgesi, "Yap-İşlet-Devret" modeli ile bir özel sektör kuruluşu olan ESBAŞ tarafından kurulup işletilmektedir. Bölge yap-işlet-devret modeli ile kurulan ilk serbest bölge olma özelliğine sahiptir. 450 çalışanı ile bölgede faaliyet gösteren ESBAŞ tarafından tüm altyapı ve gerekli üstyapı yatırımları, enerji, su, telekomünikasyon ve tüm belediye hizmetlerinin yanı sıra nakliye, hamaliye, gıda hizmetler verilmektedir. ESBAŞ'ın ortakları İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir Ticaret Odası, Ege Bölgesi Sanayi Odası ve İzmir İl Özel İdaresi ile EAC şirkettir. Tüm alt yapı ve gerekli üst yapı yatırımları, enerji, su, iletişim, doğalgaz, yükleme, boşaltma, nakliye, hamaliye ve güvenlik hizmeti, itfaiye, yemek, çocuk yuvası ve tüm belediye hizmetleri ESBAŞ tarafından verilmektedir. Ege Serbest Bölgesi İzmir Gazimir'de 2,2 milyon m²'lik bir alan üzerinde kurulmuştur. Ayrıca 600.000 m² lik genişleme alanına sahiptir. Bölge Adnan Menderes Havalimanına 4, İzmir Limanına 12 otoyol ağlarına 1, Çeşme Ro-Ro limanına 60 km mesafededir.

Bölge firmalarına beş farklı şekilde faaliyet ruhsatı verilebilmektedir. Bunlar; Üretim, alım- satım, montaj-de montaj, bakım onarım ve diğer (bankacılık, danışmanlık) olarak sınıflandırılmaktadır. Ege Serbest Bölgesinde yaklaşık 18.200 kişi istihdam edilmektedir. Bu rakam Türkiye'deki 19 serbest bölgede yaratılan toplam istihdam ve yatırımın üçte birini oluşturmaktadır. Bölgede bugün itibari ile 72 si yabancı 99'u yerli olmak üzere 171 firma faaliyet göstermektedir. Bölgedeki firmaların sektörler itibariyle dağılımı otomotiv yan sanayi, havacılık, tekstil, elektrik-elektronik, gıda, yapı malzemeleri, enerji, yan sanayi, ambalaj malzemeleri, kimya ve metal şeklindedir. En fazla ticareti yapılan mallar ise, tekstil ürünleri, konfeksiyon makineleri, deri ve deri mamulleri, kimyasal ürünler ve dayanıklı tüketim mallarıdır. Hugo Boss (Almanya), Ege Endüstri (Türkiye), Delphi Automotive (ABD), Eldor (İtalya), Hidromek (Türkiye) bölgenin önde gelen firmaları arasında yer almaktadır. Bölge'de ayrıca, 5 adet banka bulunmaktadır (<http://www.esbas.com.tr/tr/firmalar#kuresel-firmalar>, 02.06.2016).

Ege Serbest Bölgesi Türkiye’de tüm Serbest Bölgeler içerisinde ticaret hacmi, istihdam, sektör çeşitliliği ve ruhsat sayısı açısından ilk sırada yer almaktadır. Bölgede ilk ticari faaliyetin gerçekleştiği 1990 yılından bu yana toplam ticaret hacmi 63,6 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Ege Serbest Bölgesi bir üretim ve ihracat merkezidir. 2015 yılında gerçekleşen ticaret hacmine bakıldığında yaklaşık 4 milyar ABD doları olduğu görülmektedir (<http://www.esbas.com.tr/tr/neden-esbas#ege-serbest-bolge-ve-esbas>, 10.06.2016).

ESBAŞ’ın gerek yurtiçinde gerekse yurtdışında göstermiş olduğu başarılı ve yoğun pazarlama çalışmaları sonucunda Ege Serbest Bölgesi; Türkiye’deki Serbest Bölgeler arasında en çok yabancı sermayeyi çeken bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmalarda ileri teknolojiye sahip firmalara önem verilmesi, tesis, hizmet ve kalite üstünlüğü ve ESBAŞ tarafından uygulanan istikrar unsuru ön planda tutulmaktadır. Ege Serbest Bölgesinde yüksek teknolojiye sahip sektörlerde, özellikle havacılık ve otomotiv sanayinde kümelenmeler bulunmaktadır. Türkiye’de ilk Havacılık ve Uzay Kümelenmesi Derneğinin kurulması ile Bölgeye havacılık ve savunma sanayisindeki sektörlerde faaliyet gösteren firmaların ilgisi ve yatırımları artmıştır. Fokker Elmo ile Kale Pratt&Whitney firmaları buna en yakın örneklerdir. Bölgede yer alan ve dünyadaki üç uzay kampından biri olan Uzay Kampı Türkiye uzay teknolojileri, bilim ve matematiğe ilgi duyan gençlerin bu konularda eğitilmesine olanak sağladığı gibi, meslek seçimlerinde karar vermelerine yol gösterici olmaktadır (<http://www.esbas.com.tr/tr/neden-esbas#ege-serbest-bolge-ve-esbas>, 10.06.2016).

ESBAŞ ayrıca ISO 9001 Kalite Yönetim Sistemi Belgesi, ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi Belgesi, OHSAS 18001 İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sistemi Belgesi ile Gıda İşletmeleri bünyesinde ISO 22000 Gıda Güvenliği Yönetim Sistemi, EFQM Mükemmellik Modeline sahip bir bölge olma özelliğini taşımaktadır.

4.1.1. Ege serbest bölgesinden sorumlu kurumlar ve görevleri

Ege Serbest Bölge müdürlüğü: Dış Ticaret Müsteşarlığı Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğüne bağlı olarak çalışır. Görevleri: Bölgeyi yönetmek, SBGM tarafından verilen ruhsatları denetlemek, yurtdışından bölgeye giren ve bölgeden Türkiye’ye çıkan mallardan tahsil edilmesi gereken fonların hesaplanmasını ve tahsil edilmesini sağlamak, Ege Serbest Bölgesinde kuruluşlar arasında koordinasyonu temin etmek,

giriş izin belgeleri vermek, kullanıcı sicillerini tutmak, geçici depo ve açık alan kullanım ruhsatlarını vermek.

Gümrük müdürlüğü: Başkanlık Gümrük Müsteşarlığına bağlı olarak çalışır. Görevi ise: Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı kararlarını uygulamak, her türlü ithalat, ihracat, transit, gümrük işlemlerini gerçekleştirmek, cezaların uygulanmasını sağlamak, 1918 sayılı yasa gereği; kaçakçılığın men ve takibini yapar, eşyalarla ilgili verilen izin belgelerini, eşyanın ithal ve ihracını denetlemek, bölgeye giren eşyaya ilişkin kayıtları tutmak, bölgeden sevk edilen eşyanın muayene ve sevkiyatı ile ilgili tedbirleri sağlamaktır.

Gümrük muhafaza kısım amirliği: Başkanlık Gümrük Müsteşarlığına bağlı olarak çalışır. Görevi ise: Kaçakçılığı önlemek için gerekli tedbirleri alarak ilgili evrakları kontrol etmek ve bölgeye giren-çıkan araçları kontrollerini yapmaktır.

Emniyet birimi: Valilik tarafından görevlendirilmiştir. Görevi ise: Bölge sınır ve kapılarında yeterli sayıda polis bulundurmak, bölgede asayiş hizmetleri sağlamak ve bölgede meydana gelen olaylarla ilgili gerekli işlemleri yürütmektir.

ESBAŞ: Ege Serbest Bölgesi'nin kurulup işletilmesinden sorumlu kurumdur. ESBAŞ'nin görevlerini şöyle açıklayabiliriz: Ege Serbest Bölgesi'nin tüm alt yapısını ve gerekli üst yapıları inşa etmek ve bakımlarını yapmak, kullanıcıların talepleri doğrultusunda yatırımcı kullanıcılara alt yapısı hazır arazileri kiralamak veya hazır talep edenlere ihtiyaçlarına uygun bina kiralamak kullanıcıların elektrik, su, haberleşme, yemek, çöp toplama, nakliye ve hamaliye hizmetlerini karşılamak, açık ve kapalı alanlarda kullanıcılara depoculuk hizmetleri sunmak, yeşil alanların tanzim ve bakımını yapmak, gereken yerlere spor tesisleri kurmak, sağlık merkezi, çocuk yuvası, restoran, kafeterya, kantin gibi tesisleri kurmak ve işletmek, bölgenin yangına karşı korunması için gerekli tedbirleri almak, bölgeyi çevreleyen çitlerin bakımını yapmak bölgenin genel güvenliğini sağlanması için resmi birimlerle irtibata geçmek, yatırımcı kullanıcıların projeleri incelemek ve ESBAŞ Gelişme Temel Prensipleri Yapı ve Tesis İnşaat Esaslarına uygun olanları onaylamak, inşaatlarının kontrolünü yapmak ve İskân Ruhsatnamesi düzenlemek arazi kiralarnı kullanıcılardan zamanında tahsil ederek T.C. Merkez Bankasına yatırmaktır (Muzhdabayev, 2006: 85).

4.2. Ege Serbest Bölgesinin Türkiye’deki Yeri ve Önemi

Serbest bölgeler, özellikle de Ege Serbest Bölgesi, buldukları ülke ekonomilerine sağladıkları katkıların yanında, modern yapıları ile dış ticarete yönelmek isteyen firmalara çeşitli yatırım olanakları sağlamaktadır. Türkiye’deki serbest bölgelerin arasında en önde gelen serbest bölge Ege Serbest Bölgesidir. Ege Serbest Bölgesi Türkiye’de tüm serbest bölgeler içerisinde en hızlı gelişen serbest olma özelliğine sahiptir. Ekonomi bakanlığı tarafından yayınlanan veriler incelendiğinde Ege Serbest Bölgesinin ticaret hacmi, istihdam, sektör çeşitliliği ve ruhsat sayısı açısından ilk sırada yer görülmektedir.

Tablo 4.1: Ege Serbest Bölgesinin Türkiye’de ki Yeri (2016)

	Türkiye’deki Serbest Bölgeler	Ege Serbest Bölgesi	Yüzdelik Pay
İstihdam Oranı	64.603	19.250	%29
Ticaret Hacmi (Milyar Dolar)	19.007.114	4.064.522	%21
Toplam Firma Sayısı	2.861	170	%6

Kaynak: ESBAŞ verilerinden derlenmiştir.

Tablo 4.1.’de yer alan Türkiye’de faaliyet gösteren 19 adet serbest bölgenin genel ticaret hacimleri incelendiğinde 2016 yılı itibari ile Türkiye’deki 19 serbest bölgede yaratılan toplam ticaret hacminin yaklaşık 19 milyar dolar seviyesinde gerçekleştiği görülmektedir. Bu ticaret hacminin yaklaşık 4 milyar dolar ile yüzde 21’lik kısmı Ege Serbest Bölgesi tarafından yaratılmaktadır. Yapılan incelemeler Ege Serbest Bölgesi Türkiye ihracatında il olarak sayılmış olsa, yaklaşık 30 ilden daha fazla, tek başına ihracat yapmış bir alan olarak karşımıza çıkacağını göstermektedir

Ege Serbest Bölgesini diğer serbest bölgelerden öne çıkaran bir diğer noktada yaratmış olduğu istihdam oranıdır. Türkiye’de 19 adet serbest bölgede 2016 yılı itibari ile toplam 64.603 kişi istihdam edilmektedir. Bu istihdamın 19.250 kişi ile yaklaşık yüzde 29’u Ege Serbest Bölgesi tarafından yaratılmaktadır.

Ayrıca 2016 yılı verileri incelendiğinde ise serbest bölgelerde 735’i yabancı 2.126 ’sı yerli olmak üzere toplam 2.861 firmanın faaliyet gösterdiği görülmektedir. Bu firmaların yüzde 6’lık pay ile 170 tanesi Ege Serbest Bölgesinde faaliyet göstermektedir. Ege Serbest Bölgesinde faaliyet gösteren yabancı menşeli firmaların

bölgede yaptıkları yatırım süreçleri incelendiğinde gerek Türkiye'ye gerekse Ege Serbest Bölgesine beraberlerinde yeni teknoloji girişi getirdikleri görülmektedir. Bölgede şu an mevcut durumda birçok firmanın aktif halde çalışan ARGE departmanları ve bu departmanlarda çalışan nitelikli mühendisleri bulunmaktadır. Tüm bu faktörler bir araya geldiğinde Ege Serbest Bölgesi en fazla teknolojik ürün üretilen serbest bölge olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.2.1. Ege Serbest Bölgesinde faaliyet gösteren büyük işletmeler

Dünyanın önde gelen firmaları yatırım için Ege Serbest Bölgesini tercih etmektedir. Bölge yatırımcıları ESBAŞ tarafından sağlanan avantajlarından faydalanmakta ve maliyetlerini minimuma düşürmekte, karlarını arttırmaktadır.

Tablo 4.2: Ege Serbest Bölgesinde Faaliyet Gösteren İşlem Hacmi Büyük İşletmeler

FİRMA ADI	MENŞE	GELİŞ TARİHİ	SEKTÖR
FTBLisiAerospace	Fransa	1992	Havacılık ve Savunma Sanayi
Ege Endüstri	Türkiye	1992	Otomotiv
Delphi Automotive	ABD	1997	Otomotiv
Hugo Boss	Almanya	1998	Tekstil
Hidromek	Türkiye	1998	Otomotiv
Ege Fren	Almanya/Türkiye	1998	Otomotiv
Aero	Almanya	2001	Enerji
Gates	ABD	2009	Otomotiv
FokkerElmo	Hollanda	2007	Havacılık ve Savunma Sanayi
Digel	Almanya	2016	Tekstil
Kale Pratt&Whitney	Türkiye/ABD	2011	Havacılık ve Savunma Sanayi
DelphiDieselSystem	ABD	2001	Otomotiv
Akzo Nobel	Hollanda	1997	Kimya
Johnson Controls	ABD	2015	İklimlendirme
SafeSpice	İngiltere/ Türkiye	1996	Gıda

Kaynak: ESBAŞ verilerinden derlenmiştir.

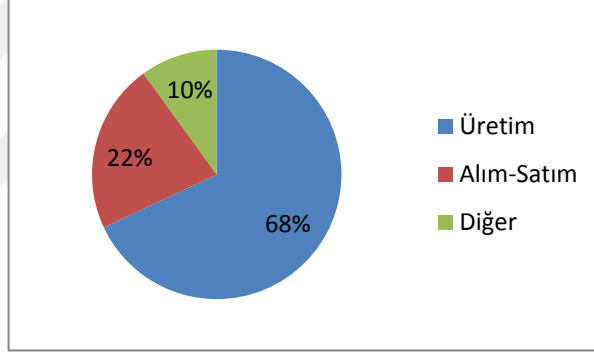
Bölgede faaliyet gösteren firmaların serbest bölgelerin sağlamış olduğu avantajlarından faydalanarak satış ve karlılıklarını arttırmaları neticesinde genişleme kararı vermiş olmaları bölgedeki verimliliğin göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Delphi Automotive 1997 yılında 2.600 m² olarak kurduğu tesisi 2002 yılında 40.000 m²'ye yükseltmiştir. Bölgede faaliyet gösteren Hidromek, Mahle, Akzo Nobel, Fokker Elmo, Delphi ve Omega bölgenin başlıca genişleyen firmaları arasındadır. Ayrıca bölgenin en büyük firması olan Hugo Boss 124.186 m²'lik alanda yaklaşık 3.500 kişi istihdam etmektedir. Yıllar itibari ile bölgede

faaliyet gösteren yabancı menşeli firmalar incelendiğinde çektiği yabancı sermaye ve yarattığı yüksek katma değer bakımından Türkiye'nin en başarılı Serbest Bölgesi olan Ege Serbest Bölgesi'ne yabancı yatırımcıların ilgisinin her gün arttığı görülmektedir.

4.2.2. Ege Serbest Bölgesinde faaliyet gösteren firmaların sektörel dağılımı

Bir üretim serbest bölgesi olan Ege Serbest Bölgesinde ağırlıklı olarak havacılık ve savunma sanayi, elektrik-elektronik, otomotiv, makine imalat ve montajı, kimya, enerji, tekstil, gıda işleme ve paketleme gibi sektörler yer almaktadır. Ege serbest bölgesinde ticareti en fazla yapılan mallar, tekstil, konfeksiyon, ağır iş makineleri, kimyasal ürünler ve dayanıklı tüketim mallarıdır. Bölgede yer alan firmaları faaliyet ruhsatları açısından sınıflandırdığımızda ise yüzde 68 ile üretim ilk sırada yer alırken onu yüzde 22 ile alım-satım yüzde 10 ile diğer faaliyetler takip etmektedir.

Şekil 4.1:Ege Serbest Bölgesi Ruhsat Türlerine Göre Firma Dağılımı (2016)

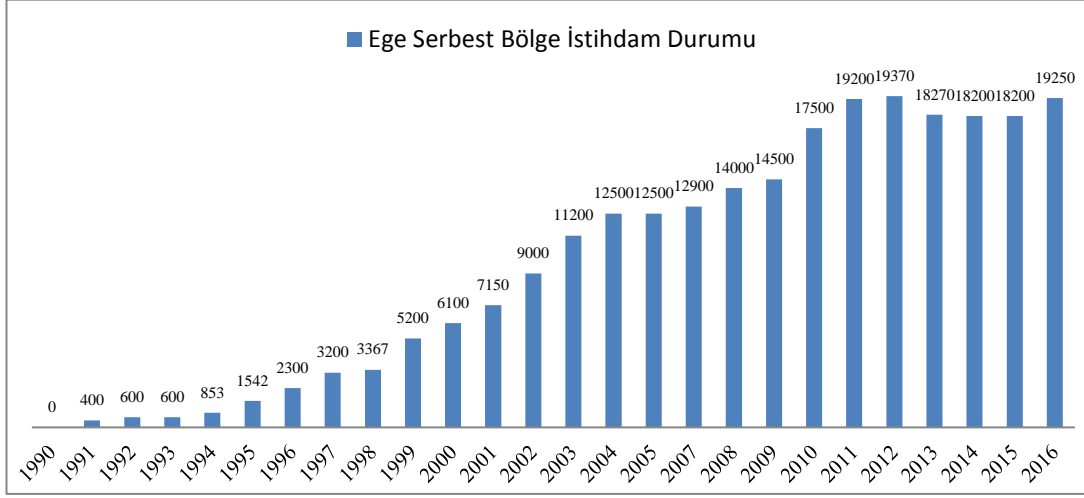

Kaynak: ESBAŞ verilerinden derlenmiştir.

4.2.3. Ege Serbest Bölgesinde istihdam

4.2. numaralı grafikte Ege Serbest Bölgesinde 1990-2016 yılları arasındaki istihdam oranı gösterilmektedir. Grafikte yer alan Ege Serbest Bölgesi istihdam verileri incelendiğinde 1990 yılından günümüze kadar bölgede yaratılan istihdam sayısını hızla arttığı görülmektedir. 1991 yılında 400 olan istihdam sayısının 2012 yılında 19.370 kişi ile en üst düzeye ulaşmıştır. 2016 yılında ise bölgede toplam 19.250 kişi istihdam edilmiştir. Bu rakam dönem içinde yaşanan hareketliliklere bağlı olarak bu sayı 18.500-19.000 kişi arasında değişkenlik göstermektedir.

Şekil 4.2: Ege Serbest Bölgesinde Yıllar İtibari İle İstihdam (1990-2016)

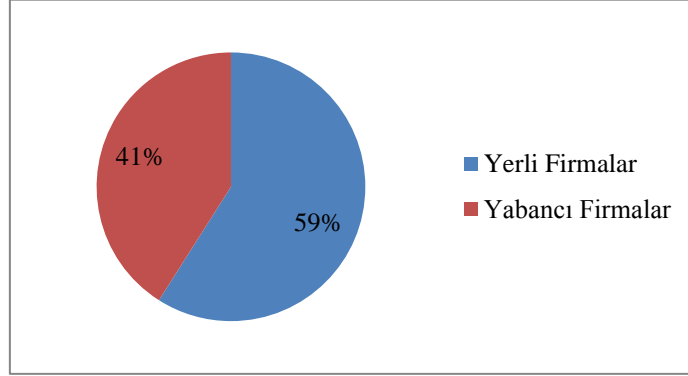

Kaynak: ESBAŞ verilerinden derlenmiştir.

Serbest bölgelerin kuruluş amaçlarından biri de yeni istihdam olanakları yaratmasıdır. Ekonomi Bakanlığında derlenen verilere göre 2016 yılı itibari ile Ege Serbest Bölgesi Türkiye’de en fazla istihdam yaratan serbest bölge olma özelliği ile ilgili kuruluş amacını gerçekleştirdiği görülmektedir. Ayrıca Türkiye’de ki 19 serbest bölgede yaratılan toplam istihdamın üçte biri Ege Serbest Bölgesi tarafından oluşturulmaktadır. Bölgede istihdam edilen personelin demografik özellikleri incelendiğinde aşağıdaki sonuçlar elde edilmektedir.

Bölgede çalışan toplam personelin yaklaşık yüzde 65’i erkek yüzde 35’i ise kadın çalışanlar oluşturmaktadır. İstihdam edilen personelin yaklaşık yüzde 24’ü beyaz yakalı iken, yaklaşık yüzde 76’sı ise mavi yakalı personel tarafından oluşturulmaktadır. Bölgede istihdam edilen personele milliyetleri açısından bakıldığında yaklaşık %99’unu Türk çalışanlar oluşturmaktadır. 2016 yılında imzalanan ESBAŞ Genişleme ve Süre Uzatımı Sözleşmesi ile ilave edilen 300.000 m²’lik alanın faaliyete geçmesi ile birlikte bölgenin yaklaşık 5.000 kişiye daha ek istihdamı sağlayacak kapasiteye sahip olması beklenmektedir.

Şekil 4.3: 2016 Ege Serbest Bölgesi Yerli ve Yabancı Firmalarda İstihdam Dağılımı

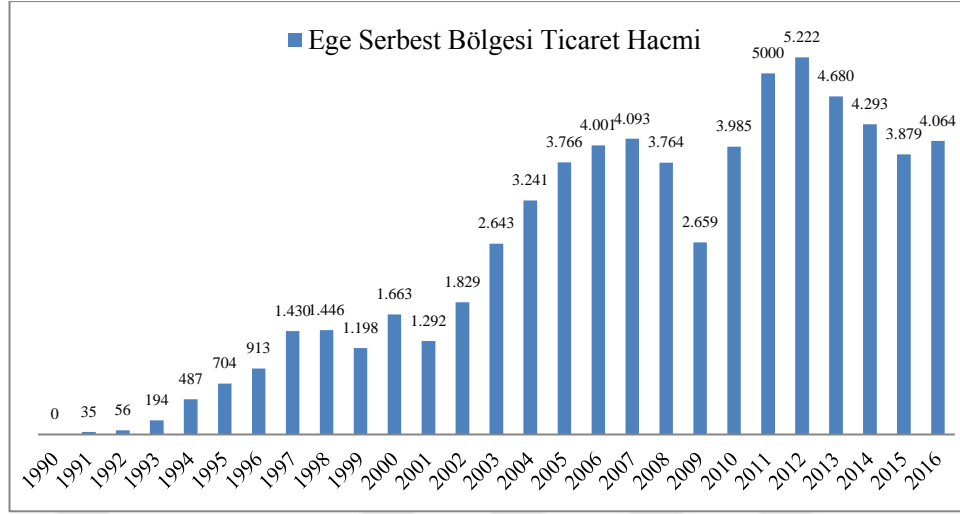
Kaynak: ESBAŞ verilerinden derlenmiştir.

2016 yılı itibari ile bölgede faaliyet gösteren 170 firmanın yüzde 41'ini yabancı firmalar oluştururken yüzde 59'unu yerli firmalar oluşturmaktadır. Ancak bölge firmalarının istihdam dağılımlarına bakıldığında tam tersi bir dağılım görülmektedir. Bölgedeki toplam istihdamın yüzde 76'sının yabancı firmalar tarafından yüzde 24'ünün ise yerli firmalar tarafından oluşturulmaktadır.

4.2.4. Ege Serbest Bölgesi ticaret hacmi

4.4. numaralı grafikte yer alan yıllar itibari ile Ege Serbest Bölgesi ticaret hacmi incelendiğinde ekonomik krizlerin yaşandığı 1999, 2001 ve 2008 yılları dışında ticaret hacmi sürekli artış göstermektedir. Bölge ticaret hacminde 2008 yılında yaşanan bu düşüşte tüm dünyayı etkileyen küresel ekonomik kriz etkili olmuştur.

Şekil 4.4 : Ege Serbest Bölgesi Yıllar İtibari İle Ticaret Hacmi (1990-2016)

Kaynak: ESBAŞ verilerinden derlenmiştir.

Bölgede 2017 yılı itibari ile 71'i yabancı olmak üzere 170 firma faaliyet göstermektedir. Bölgedeki yabancı firmalar %41 gibi yüksek bir orana sahiptir. Toplam firma sayısının 2016 yılında gerçekleşen ticaret hacmi yaklaşık 4 milyar ABD doları olup bölgenin faaliyete başlamasından bugüne kadar gerçekleşen toplam ticaret hacmi ise 66 milyar ABD dolarına ulaşmıştır.

Ege Serbest Bölgesinde 2012 yılında 5 milyar 222 milyon dolar olan ticaret hacmi, 2016 yılında 4 milyar 64 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Ege Serbest Bölgesi, son 5 yılda toplam 22 milyar 139 milyon dolarlık ticaret hacmiyle tüm serbest bölgelerin oluşturduğu ticaret hacminin yaklaşık beşte birine sahiptir. Ayrıca Ege Serbest Bölgesi 2016 yılında yaptığı 4,1 milyar dolarlık ihracat rakamı ile Türkiye'deki 37 ilin toplamında daha fazla ihracata sahiptir.

Son olarak ise ESBAŞ yöneticileri 18 Ağustos 2016 tarihinde imzalanan Ege Serbest Bölgesi'nin Genişleme ve Süre Uzatımı Sözleşmesi ile birlikte ESBAŞ faaliyet alanına 300.000 m² lik bir alanın daha eklemeye işlemlerinin tamamlanması ile birlikte ticaret hacminde önemli bir artış beklenmektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

EGE SERBEST BÖLGE UYGULAMASININ EKONOMİK ETKİNLİĞİNİN ANALİZİNE İLİŞKİN NİTEL ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

5.1. Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi

Çalışmanın temel amacı serbest bölgelerin kuruluş amaçları doğrultusunda Ege Serbest Bölgesindeki mevcut durumu belirleyerek ekonomik etkinliğinin ölçülmesidir. Örnek olay incelemesinde Ege Serbest Bölgesinin seçilmesinde Ege Serbest Bölgesinin Türkiye’de tüm serbest bölgeler içerisinde ticaret hacmi, istihdam, sektör çeşitliliği ve ruhsat sayısı, yabancı sermayeyi çekme açısından ilk sırada yer alması ve en çok teknolojik ürün üretilen bölge olması gibi faktörler etkili olmuştur.

İlgili kuruluş amaçları doğrultusunda Ege Serbest Bölgesinde faaliyet gösteren yerli ve yabancı firmalar ile ESBAŞ yöneticilerine derinlemesine mülakat tekniği ile sorular yöneltilmiştir. Elde edilen cevaplar gerekli düzenlemeler yapılarak betimsel analiz tekniği ile özetlenmiş ve yorumlanmıştır.

5.1.1. Amaç 1: İhracata yönelik yatırım ve üretimi teşvik etmek

Serbest bölgelerin kuruluş amaçlarından belki de en önemlileri ihracata yönelik yatırım ve üretimi teşvik etmek ve uluslararası ticareti geliştirmektir. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler ihracatlarını arttırarak dışa bağımlılıklarını azaltmak, yurtiçi sanayileşmeyi sağlayarak ülkenin büyümesine olumlu yönde katkı sağlamayı amaçlamaktadırlar. Serbest Bölgeler sağlamış oldukları teşvik ve avantajlar sayesinde ülke ihracatının arttırılmasında ve uluslararası ticaretin geliştirilmesinde çekici bir güç olmakta ihracata yönelik üretim yapılması kaydıyla sunulmuş olan bir teşvik paketi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yapılan görüşmelerde bölge firmalarına ilk olarak Sizce serbest bölgede faaliyet göstermek rakiplerinize karşı nasıl bir rekabet avantajı sağlamaktadır? Sorusu yöneltilmiştir. Firmalar öncelikle küreselleşme süreciyle birlikte rakip firma sayılarında önemli bir artış olduğunu artık rekabetin ülke içinde olmaktan uzaklaşp tüm dünyada yayıldığını ve serbest bölgelerde de bu rekabet avantajını

yakalayabilmek için birçok değişkenin göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtmişlerdir.

Görüşmeye katılan yabancı menşeli firma yöneticilerinin büyük bir kısmı Türkiye'nin ve Ege Serbest Bölgesinin birçok Avrupa Ülkesine göre hem maliyet açısından sağladığı avantajlar hem de teknik alt yapısı sayesinde önemli bir kaçış noktası olduğunu belirtmektedirler. İleri teknoloji üreten bir firma yöneticisi rakip firmalarının faaliyetlerine Çin'de devam ettiklerini her ne kadar iş gücü maliyetlerinde Türkiye'ye oranla daha avantajlı olsalar da istedikleri başarıyı yakalayamadıklarını söylemektedir. Uzun vadede Çin'de yatırım yapmanın doğru bir yatırım kararı olmadığını çünkü Türkiye'de üretilen ürünlerin gerek kalite gerekse müşteri memnuniyeti açısından çok daha önde olduğunu belirtmektedir. Ayrıca 2016 yılı itibari ile rakiplerine karşı belirli ürün guruplarında yüzde 90 pazar payı yakaladıklarını vurgulamaktadır.

Serbest Bölgelerde üretilen malların fiyat ve kalite anlamında sahip olduğu üstünlükler bölge firmalarını rakiplerine karşı bir adım öne geçirmektedir. Görüşmeye katılan bir ESBAŞ yöneticisi şu an Türkiye'nin yatırımcılara sağladığı gerek teşvikler gerekse teknik imkanlar ile dünyada rekabet avantajı açısından yapılan bir sıralamada orta seviyelerde yer aldığını vurgulamaktadır.

Bölge firmaları ile yapılan görüşmeler neticesinde Türkiye'de serbest bölgelerde ihracata yönelik üretimin artırılması amacı ile sağlanan KDV, gümrük, gelir, damga vergisi muafiyeti ve istisnası gibi avantajlar, azaltılmış bürokratik işlemler, kolay tedarik zinciri imkanları ve zaman kısıtlaması bulunmaması gibi birçok faktörün serbest bölgelere önemli bir itici güç yarattığı sonucuna ulaşılmıştır.

Özellikle çalışma prensipleri yurtdışından ithal girdiler kullanarak üretim yapan firmalar için serbest bölgelerde faaliyet göstermek rakiplere karşı önemli bir avantaj sağlamaktadır. Yapılan görüşmeler sonucunda yurtdışındaki serbest bölgelerde faaliyet gösteren firmalar ile Ege Serbest Bölgesinde faaliyet gösteren firmaları karşılaştırdığımızda teşviklerin devamı açısından zaman faktörü önemli bir nokta olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Dünya'daki serbest bölge uygulamalarında 10. yıldan itibaren azalan vergisel avantajlara sahip bölge örnekleri yer alırken

Türkiye’de 45 senelik yatırıma konu olan her üretim faaliyeti için avantajların devam ettiği ve süreçlerin yenilenebilir olduğu bir durum mevcuttur.

Serbest bölgelerde faaliyet gösteren özellikle ihracata dönük üretim yapan firmalar dünya standartlarında ve fiyatlarında ihtiyaç duydukları, ara malı ve hammaddeleri temin edebilmektedirler. İlgili amaçlar doğrultusunda firmalara görüşme formunda ikinci olarak bölgede faaliyet gösteren firmalar açısından baktığınızda serbest bölgede faaliyet göstermenin kolay hammadde ve ara malı temini konusunda yeterli kolaylık sağladığını düşünüyor musunuz? Sorusu yöneltilmiştir.

İş makinaları alanında faaliyet gösteren bir firma yöneticisi hem Türkiye’den hem de yurtdışından aramalı tedarik etiklerini belirtmiştir. Genellikle çeliği Hollanda ve Almanya’dan; diğer ara malı ve hammaddeleri ise Türkiye’den temin ettiklerini 3. ülkelerden temin ettikleri ham madde ve ara mallarının bölgeye getirilmesi aşamasında sağlanan vergisel avantajların ve prosedürlerdeki sağlanan kolaylıklarının bölge firmalarının faaliyetlerini kolaylaştırdığını vurgulamaktadır.

İleri teknoloji üreten yabancı menşeli bir firma ile yapılan görüşmede ise firma ara malı ve hammadde temini konusunda yaşadıkları birtakım sıkıntıları dile getirmektedir. Örneğin her makina ihracatı yaptıklarında her bir makina ile beraber yaklaşık 30 adet Euro palet kullanmak durumunda kalmaktadırlar. İhracat sırasında kullanılan bu paletlerin masraflarının fazla olması sebebi ile ticari mal hesabına dahil etmek istemektedirler. Ancak ilgili kanunlar gereği paletler sarf malzeme olarak kabul edilmekte ve maaş bütçesinde yer almaktadır. Firma yöneticisi bu durumun firmayı bütçe açısından zorladığını ilgili malzemelerin hesap kalemlerinin sınıflandırılmasının firmaların inisiyatiflerine bırakılması gerektiğini düşündüklerini dile getirmektedir.

Bir diğer firma yöneticisi ise hammadde konusunda yaşadıkları sıkıntıyı şu şekilde dile getirmektedir.” Serbest bölgede gümrük kanunları gereği giren-çıkan mal hesabı yapılmakta ve kontrol edilmektedir. Gömlek üreten bir fabrika açısından baktığınızda hammadde sayılarının fazla olmaması nedeni ile bu uygulamayı yürütmek çok fazla sorun oluşturmamaktadır. Ancak benim fabrikamda 12 çeşit makina üretilmektedir. Ve bu makinalar için serbest bölgede tanımlı hammadde sayım yaklaşık 4.000 civarındadır. Ben burada bir ileri teknoloji ürün üreticisi olarak çok fazla zaman

harcamak durumunda kalmaktayım. Bu uygulamayı takip edebilmek adına yaklaşık 16.000 dolarlık bir program almak durumunda kaldık. Buda maliyetlerime ciddi oranda etki etmektedir.” yapılan bu açıklamadan da anlaşıldığı üzere firma yöneticisi belirli ürün gurupları için giren- çıkan mal hesap takibinde sektörel bazda birtakım kolaylıklar sağlanması gerektiğini belirtmektedir.

Görüşmede firmalara yöneltilen üçüncü soruda ise 06.02.2004 tarihinden itibaren üretim dışındaki diğer konularda düzenlenen faaliyet ruhsatı kapsamında vergi muafiyeti bulunmamaktadır. İlgili kanun değişikliğinin yatırımcılar üzerindeki etkisini ölçmek amacı ile yöneltilmiştir. Ege serbest Bölgesinde faaliyet gösteren firmaların çoğu bölgeyi bir ihracat üssü olarak kullanmaktadır. Görüşülen firmaların büyük çoğunluğu gelir vergisi teşvikinden faydalanmaktadır. Firmalar genellikle ihracat yaptıkları kısımları bölgeye taşıyarak yüzde 85 ihracat şartını sağlamayı hedeflemektedirler. Fransız menşeli bir firma yöneticisi fabrikalarında yaklaşık yüzde 95 oranında bir ihracat oranını yakaladıklarını ancak diğer firmalarla olan görüşmelerinde bazı firmalar üzerinde bu oranının olumsuz yönde etki yaptığını ve serbest bölge firmaları için yüksek bir oran olduğunu vurgulamaktadır. Görüşmeye katılan bir diğer firmada firmalarının yüzde 100'lük bir ihracat oranına sahip olduğunu ancak ilgili oranın düşürülmesinde dereceli olarak düzenlemeler yapılması gerektiği yönünde benzer fikirlerini dile getirmektedirler.

Serbest bölgelerin kuruluş amaçlarından biri olan uluslararası ticareti geliştirmek başlığı altında da bölge firmalarına yöneltilen sorulardan birtakım sonuçlara ulaşılmıştır. Bölge firmaları ağırlıklı olarak Fransa, Almanya, Danimarka, İngiltere gibi AB ülkeleri ile ticaret yapmaktadırlar. Faaliyete henüz 2016 yılının başında başlamış olan yüzde 100 yabancı menşeli bir firma yöneticisi 2016 yılı için planladıkları dış ticaret rakamlarının üstünde bir ticaret oranına sahip olduklarını ve 2017 yılı için hedeflerinin 2016 dış ticaret rakamlarını yaklaşık 4 kat arttırmak olduğunu belirtmektedir.

ESBAŞ yöneticilerine ise yıllar bazında bakıldığında bölgeden yapılan ortalama ihracat hacmini yeterli olarak görüyor musunuz? Sorusu yöneltilmiştir. Verilen cevaplar doğrultusunda elde edilen bilgiler şu şekildedir: Son 5 yılda Türkiye'deki 19 serbest bölgede toplam 66 milyar 500 milyon dolar ticaret hacmine ulaşılmış, bunun

da beşte biri sadece Ege Serbest Bölgesi'nde yapılmıştır. Ege Serbest Bölgesi 2016 yılında ticaret hacmini yüzde 5,1 artışla 4,1 milyar dolara, yapılan ihracatı da 3,7'lik artışla 1,8 milyar dolara çıkmıştır. ESBAŞ kurumsal iletişim yöneticisi konu ile ilgili çarpıcı bir örnek vermektedir. İzmir'de yaklaşık 4600 civarında ihracat yapan firma tarafından 2015 yılında 8,6 milyar dolarlık bir ihracat hacmi gerçekleştirilmiştir. Ege Serbest Bölgesinde faaliyet gösteren toplam 170 firmanın yüzde 60' a yakını üretim faaliyetinde bulunmaktadır ve bu firmaların toplam ihracat rakamı 2 milyar dolar seviyesindedir. Bu oranı Türkiye'deki yaklaşık 65.000 ihracatçı firmaya oranladığınızda bölgedeki her firmanın 2,5 milyar dolar değerinde bir ihracat rakamını yakaladığı görülmektedir. Elde edilen bu oran Türkiye ortalama ihracat rakamının yaklaşık 5-6 katı bir düzeydedir. ESBAŞ eğer bil il olsaydı Türkiye'deki 81 il arasında en çok ihracat yapan 10. il olarak karşımıza çıkacaktır. Son olarak Ege Serbest Bölge yöneticileri görüşme sorularına vermiş oldukları cevaplarda genişleme süreci ile birlikte ticaret hacminde ve üretim düzeyinde artış beklediklerini dile getirmektedirler. Bölge yöneticileri gelecek planlarında öncelikli sırada bölgeye katma değeri yüksek firmaları çekebilmek ve mevcut firmaların ölçeklerini arttırmak olduğunu vurgulamaktadırlar.

5.1.2. Amaç 2: Doğrudan yabancı yatırımları hızlandırmak

Ege Serbest Bölgesi Türkiye'de bulunan 19 serbest bölge arasında en fazla yabancı sermaye yatırımının bulunduğu serbest bölge olma özelliğine sahiptir. Bölgede toplamda faaliyet gösteren firma sayısı 170'dir. Bu firmaların 71 tanesi yabancı 99 tanesi Türk menşelidir. Bölge firmaları ve ESBAŞ yönetim ile yapılan görüşmeler sonucunda serbest bölgelerin kuruluş amaçlarından biri olan doğrudan yabancı yatırımları artırma ile ilgili aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Serbest bölgelerin kuruluş yeri seçimlerinde bazı değişkenlerin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Ülkenin ve bölgenin coğrafi konumu, bölgenin liman, havaalanı gibi ulaşım noktalarına yakınlığı, ülkedeki istihdam politikalarının yapısı, üniversite ve teknik okul sayıları hatta yabancı sermayenin yaşamayı sevdiği ortamların varlığı bile kurulacak olan serbest bölgeye yabancı sermayeyi çekebilme noktasında oldukça etkili olmaktadır. Geçmişten günümüze serbest bölge örnekleri incelendiğinde Erzurum, Mardin Serbest Bölgeleri örneğinde olduğu yabancı

sermayeyi çekebilme ve beraberinde bölgenin faaliyetine devam edebilmesi noktasında sıkıntılar yaşanan serbest bölge örnekleri ile karşılaşmaktadır.

Yapılan görüşmelerde Ege Serbest Bölge'de faaliyette bulunan yabancı sermayeli firmalara öncelikle yatırım yapmak için neden Ege Serbest Bölgesini tercih ettikleri sorusu yöneltilmiştir. Firmalar yatırım süreçlerinde yapmış oldukları araştırmalarda Doğu Avrupa Ülkeleri, Tunus, Fas, Hindistan gibi farklı ülkelerdeki farklı serbest bölge uygulamalarını incelemişler ve ilgili ülkedeki yatırım maliyetleri, iş gücü, lokaysan gibi faktörleri araştırmışlardır. Genellikle araştırma sonucunda biri Türkiye olan iki farklı ülke arasından karar verdikleri görülmüştür.

Geçmiş dönemlerde Fas, Tunus ve Mısır'a ciddi bir yabancı sermaye girişi bulunmaktaydı. Bu ülkelerde her ne kadar iş gücü maliyetleri düşük olsa da iş gücü verimliliklerinin ve istikrarlarının düşük olduğu görülmektedir. Görüşmede yabancı menşeli bir firma yöneticisi günümüzde çeşitli sebepler ile geri çağırılan birçok ürün ve ülke örneği olmasına rağmen Türkiye'de üretilen herhangi bir ürünün geri çağırılmadığını; bununda kaliteli üretimin bir göstergesi olduğunu belirtmektedir. Ayrıca günümüzde Avrupa ülkelerinde her ne kadar serbest ticaret bölgesi, serbest şehir gibi farklı isimler ile adlandırılan ticaret bölgeleri bulunsa da Türkiye'deki serbest bölge uygulamalarının tam olarak karşılığı bulunmamaktadır.

Yapılan görüşmelerde yabancı sermayeli firmaların Türkiye'yi diğer bir tercih etme nedenlerinin başında düşük maliyetin (low-cost) geldiğini söyleyebiliriz. Fransız menşeli iş makinaları alanında faaliyet gösteren bir firma yöneticisi firmalarının bu günkü Avrupa standartlarında büyümesinin Türkiye'dekine oranla çok daha maliyetli olduğunu ve şirket sahibinin yatırım kararında Türkiye'nin maliyet avantajının oldukça etkili olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca yabancı menşeli firmaların tedarik yapıları incelendiğinde birçoğunun Türkiye'de çalıştıkları önemli tedarikçileri buldukları görülmektedir. Türk tedarikçiler hem sağlamış oldukları ürün kaliteleri hem de yaklaşık yüzde 30-40 'lık fiyat avantajları ile yabancı yatırımcılar için cazedici bir konumdadırlar. Örneğin iş makinaları üretimi alanında faaliyet gösteren yabancı menşeli bir firma çelik konstrüksiyon, paslanmaz çelik gibi hammadde teminlerinin yüzde doksana yakını Türkiye'den yüksek kalite ve maliyet avantajı ile sağladıklarını belirterek yatırım yapma kararı verme süreçlerinde Türkiye'de ki

tedarikçilerinin önemini vurgulamaktadır. Ayrıca bölge firmalarına yöneltilen sorular neticesinde Türkiye'deki serbest bölgelerde faaliyette bulunan gerek yerli gerek yabancı firmaların serbest bölge faaliyetlerinden elde edilen kazanç ve gelirler, hiçbir izne tabi olmaksızın yurt dışına veya Türkiye'ye serbestçe transfer edilebilme imkanına sahip olmalarının yatırımcıların karar verme süreçlerinde olumlu yönde katkı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Firmaların yatırım yapma süreçlerinde araştırmanın ikinci aşamasında neden İzmir sorusu bulunmaktadır. Yapılan görüşmelerde yabancı menşeli firma sahiplerinin genellikle İzmir'e karşı bir ilgileri olduğu görülmektedir. İzmir'in gerek tarihi ve kültürel yapısı gerekse yaşanabilir modern şehir anlayışı yabancı yatırımcıları oldukça etkilemektedir. Ayrıca bölgede iklimin ılıman olması hem yabancı yatırımcıyı cezbetmekte hem de gerek ulaşımda gerekse üretim alanında iklim koşulları sebebi ile herhangi bir sıkıntı yaşanmaması yatırımcılar üzerinde olumlu bir etki yaratmaktadır. Yapılan görüşmelerde Ege Serbest Bölgesinin sahip olduğu yaklaşık 19.000 kişilik istidam oranının yansıra, bölgeye yakın noktalarda açılan alışveriş merkezi, sosyal alanlar gibi olanaklar ile ülke istihdamına dolaylı bir katkı sağladığı görülmektedir.

Firmaların yatırım sürecinde bakmış olduğu diğer bir değişkende İzmir'in sahip olduğu nitelikli, eğitilmiş beyaz yaka ve eğitilebilir mavi yakalı personelin varlığıdır. Şehirdeki üniversite ve teknik okul sayıları, yabancı dil düzeyi, nitelikli eleman sayısını olumlu yönde etkilemektedir. Örneğin otomotiv yan sanayi ve kablo üretiminde dünyanın önde gelen firmalarından biri olan Delphi firmasının dünyada farklı noktalarda üretim yaptıkları fabrikaları bulunmaktadır. Ancak yapılan araştırmalarda iş gücü verimliliğinin en fazla olduğu fabrikanın Ege Serbest Bölgede yer alan fabrikaları olduğu belirlenmiştir.

Yapılan görüşmede Danimarka menşeli bir diğer firma yöneticisi firmanın Danimarka'da da faaliyetine devam eden bir fabrikaları olduğunu ancak buradaki işçilerin genel yapıları ve alışkanlıkları gereği Danimarka'da saat üçten sonra işçileri fabrikada çalıştırmaya devam etmenizin neredeyse imkansız olduğunu, bu noktada Türk işçisinin istekli ve azimli olmasının ürün kalitesini de olumlu etkilediğini belirtmiştir.

Yabancı yatırımcının yatırım kararı verme sürecinde üçüncü ve önemli nokta ise neden Ege Serbest Bölgesi sorusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ege Serbest Bölgesi içinde bulunduğu konum itibari ile oldukça cazip bir yatırım bölgesi konumundadır. Bölge Adnan Menderes Havalimanına 4, İzmir Limanına 12 otoyol ağlarına ise 1km, çeşme Ro-Ro limanına 60 km mesafededir. Yabancı yatırımcı bu lojistik avantajlar sayesinde hem nakliye anlamında hem de gerekli durumlarda bölgeye ulaşım anlamında büyük bir avantaja sahip durumdadır. Bölgenin Gaziemir gibi şehir merkezine yakın bir konumda bulunması hem personel bulma konusunda hem de personel ulaşım giderleri açısından avantaj yaratmaktadır. Gaziemir İlçesi Ege Serbest Bölgesinin sağlamış olduğu ekonomik gelişim sayesinde Türkiye'nin en hızlı büyüyen ilçelerinden biri konumuna gelmiştir. Günümüzde büyükşehirlerdeki ulaşım ve trafik sorunları personelin iş seçme kriterlerini oldukça etkilemektedir. Hatta kimi zaman daha yüksek maaş imkanı sağlayan iş yerleri ulaşım sıkıntısı gibi sebepler nedeni ile kişiler tarafından tercih edilmemektedir.

Görüşmeye katılan gerek yerli gerekse yabancı firmalarının büyük çoğunluğu ESBAŞ' dan ve ESBAŞ'ın sağlamış olduğu olanaklardan büyük bir memnuniyet ile bahsetmektedirler. ESBAŞ'ın bölge kullanıcılarına sağlamış imkanlar yabancı sermayeyi bölgeye çekebilme konusunda oldukça önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. ESBAŞ tarafından bölgede yabancı sermayenin ihtiyacı olan her türlü servis hizmeti sunulmaktadır. ESBAŞ bölge kullanıcılarına anahtar teslim hizmet imkanı sağlanmaktadır. ESBAŞ tarafından bölge firmalarına enerji, su, telekomünikasyon, çevre temizlik, yemek, yükleme boşaltma, dış ticaret hatta çocuk yuvası hizmeti verilmektedir. Bölgede çocuk yuvasının var olmasının yabancı yatırımcı açısından bir çağdaşlık göstergesi olduğunu söyleyebiliriz. Yuva hizmeti çocuk sahibi çalışanlar açısından büyük kolaylık sağlamakta ayrıca bölgede çevreye duyarlı üretim yapıldığının da en büyük kanıtı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölge ayrıca 4 kalite belgesine sahip ilk Türk Serbest bölge kurucu ve işleticisine sahip bir modern bir endüstri parkı olma özelliğine sahiptir. Ayrıca Türkiye'deki serbest bölgeler de faaliyet gösteren tek serbest muhasebeci mali müşavirlik şirketi olan BSN& CO firması bölge kullanıcılarına hizmet vermektedir. Yapılan görüşmeler sonucunda bölgenin sağlamış olduğu tüm bu imkanların Ege Serbest Bölgesini diğer serbest bölgeler arasında bir adım öne geçirdiği görülmektedir.

Bölge firmalarına yöneltilen görüşme sorularına paralel olarak ESBAŞ yönetimi ile de görüşme yapılmıştır. ESBAŞ yöneticilerine Ekonomi Bakanlığı tarafından yayınlanan verilere baktığımızda en fazla yabancı sermaye yatırımının Ege Serbest Bölgesinde olduğu görülmektedir. Sizce yabancı sermayeyi Ege Serbest Bölgesine çeken en önemli faktörler nelerdir? Sorusu yöneltilmiş ve firmaların vermiş oldukları cevapları destekler nitelikte sonuçlar elde edilmiştir.

ESBAŞ pazarlama, kiralama ve kurumsal iletişim müdürü vermiş olduğu cevapta gerek yabancı gerekse yerli yatırımcılara tek başına Ege Serbest Bölgesini pazarlamanın anlam ifade etmediğini, pazarlama faaliyetlerinde birçok farklı faktörü bir araya getirdiklerini belirtmiştir. Örneğin yapmış oldukları pazarlama faaliyetlerine ve yurtdışı roadshowlara Ege Bölgesi Sanayi Odasını ve ilgili temsilciliklerini de alarak gittiklerini ayrıca gerek İzmir Kalkınma Ajansının gerekse İstanbul'da bulunan Yatırım Destek Ve Promosyon Ajansının bölgeye yabancı yatırımcıyı çekme konusunda oldukça faydalı olduklarını vurgulamaktadır. Pazarlama faaliyetlerinde yatırımcılara öncelikle Türkiye'nin sahip olduğu demografik özellikler, coğrafi yapısı, iş gücü maliyetleri, eğitim kalitesi gibi birçok konuda bilgiler sunarak hemen arkasından Ege Bölgesini ve Ege Serbest Bölgesini anlattıklarını vurgulamaktadırlar. Yapılan bu pazarlama faaliyetlerinin başarılı olması sonucunda Eldor Electronics (İtalya), Gates (ABD), Hugo Boss (Almanya), Mc Cormick (İngiltere) gibi dünyanın birçok farklı ülkesinden yatırımcıyı bünyelerinde barındırdıklarını belirtmektedirler.

Ege Serbest Bölgesine gelen bir yatırımcı ebetteki yatırım teşvik paketlerine bakmaktadır. Ancak bölge özellikleri de yatırım sürecinde oldukça etkili olmaktadır. Bölge yap-işlet-devret modeli ile çalışan bir yapıya sahiptir. Yöneticiler ESBAŞ'ın bölgede mükemmellikten ödün vermeden çalıştıklarını söylemektedirler. Yönetim olarak pazarlama anlayışlarının sadece para kazanmak olmadığını firma buraya geldiğinde düzenli iş yapabilecek mi? Türkiye ekonomisine katkıda bulunabilir mi? İstihdam yaratma noktasında ne kadar katkı sağlayabilir? Gibi birçok faktörü göz önünde bulundurduklarını belirtmiştir.

Bölgeye yabancı yatırımcı çekebilme noktasında diğer bir önemli faktörde devletin serbest bölgelere sağlamış oldukları teşvikler konusudur. Türkiye'de yerli ve yabancı

yatırımcılara eşit haklar sağlanmaktadır. Yabancı yatırımcının yabancı firmalara benzer şartlarda yatırım yapıyor olabilmesi yabancı yatırımcı açısından cazip bir yön yaratmaktadır. Bölgede sağlanan gelir vergisi, kurumlar vergisi gümrük vergisi, KDV muafiyeti gibi teşvikler yabancı yatırımcıların karar verme süreçlerini olumlu yönde etkilemektedir. Sağlanan bu teşvikler sayesinde serbest bölgelerde yatırım yapmak diğer bölgelere göre ciddi oranda bir maliyet avantajı yaratmaktadır. Ancak verilen cevaplarda 2004 sonrasında ilgili kanunda yapılan gelir vergisi muafiyetinin FOB bedelinin en az yüzde 85' ini yurt dışına ihraç eden kullanıcıların gelir vergisinden müstesna olması şartı yatırımcılar üzerinde stres yarattığı görülmektedir. Bölge kullanıcıları serbest bölgelerin ülke ekonomileri açısından oldukça önemli olduğunu bu nedenle sağlanan teşvik ve kolaylıklarda iyileştirmeler yapılması gerektiğini düşünmektedirler.

ESBAŞ yöneticileri ile yapılan görüşmelerde yabancı yatırımcı çekebilme konusunda yaşadıkları sıkıntıların başında mevzuat alanındaki istikrarsızlıklar olduğu sonucuna varılmıştır. Verilen cevaplarda yabancı yatırımcı kendini garantiye almak istediği görülmektedir. Yatırım yaptıktan sonra gerek ilgi kanunda gerekse sağlanan teşviklerde yapılan değişikliklerin yatırımcı açısından güven kaybına ve strese neden olduğunu düşünülmektedir. Bölgede yer alan bir mali müşavirlik firması tarafından konu ile ilgili ilginç bir örnek paylaşılmıştır. Bölgeye yatırım yapmak isteyen bir Fransız firmasının hukuk departmanı serbest bölgelerin kurulmaya başlanmasından günümüze kadar geçen sürede mevzuat değişiklikleri ile ilgili bir grafik talebinde bulunmuşlardır. Sulanan rapor sonucunda firma mevzuat değişikliklerinin yatırım kararlarını olumsuz yönde etkilediğini belirtmiştir. Bölge yatırımcıları ve yöneticilerine göre her alanda müktesebatın korunması gerekmektedir.

Yöneticiler bölgeye yabancı yatırımcı çekebilme konusunda yaşanan diğer bir zorluğunda son dönemde ülke gündeminde yaşanan olumsuzlar nedeni ile iç piyasalarda yaşan belirsizlikler ve terör olayları olduğunu belirtmişlerdir. Yabancı yatırımcıların vermiş oldukları cevaplarda ilgili ülkede öncelikle kendilerini güvende hissetmek istemek istedikleri görülmektedir. Bu nedenle ülke içerisinde yaşanan belirsizliklerin özellikle yeni yatırım yapmak isteyen yatırımcılar üzerinde olumsuz bir etki yaratarak yeni yatırım taleplerini olumsuz yönde etkilediği görülmektedir.

5.1.3. Amaç 3: Ülkeye Teknoloji Girişini Hızlandırmak

Serbest bölgelerin kuruluş amaçlarından biride ülkeye teknoloji girişini arttırmaktır. Özellikle bilgisayar, hava ve uzay araçları imalatı gibi ileri teknoloji barındıran sektörlerin serbest bölgelere çekilebilmesi teknoloji girişinin hızlandırılması açısından büyük önem taşımaktadır. Ülkeye teknoloji girişinin olması aynı zamanda gereksiz iş gücünün de istihdam edilmesinin önünü tıkayacak ayrıca kalifiye elaman yetiştirmenin önü açılmış olacaktır. Günümüzde artan rekabet baskısı, rakip firma sayısındaki artışlar ve kaynakların daha etkin bir biçimde uygulama alanlarında kullanılması gereği, ülkelere yeni teknoloji girişinin sağlanmasının önemini her geçen gün arttırmaktadır.

Ege Serbest Bölgesi, ABD ve Avrupa'daki örneklere benzeyen modern bir endüstri parkı niteliğindedir. Bölgede yer alan firmaların sektörel dağılımlarına bakıldığında özellikle otomotiv yan sanayi, tekstil, gıda, makina ve havacılık alanında faaliyet gösteren firmalar bulunmaktadır. Yapılan görüşmelerde hem firmalara hem de ESBAŞ yönetimine ülkeye yeni teknoloji girişinin sağlanması ve beraberinde kalifiye elman sayısının artırılması ile ilgili farklı sorular yöneltilmiştir.

Öncelikle firmalardan ürettikleri ürünleri teknoloji düzeyleri açısından sınıflandırmaları istenmiştir. Görüşülen firmaların büyük çoğunluğunun makine, havacılık, otomotiv yan sanayi gibi alanlarda orta ve ileri teknoloji düzeyinde üretim yaptıkları görülmektedir.

Yabancı menşeli firmaların bölgede yaptıkları yatırım süreçleri incelendiğinde gerek Türkiye'ye gerekse Ege Serbest Bölgesine beraberlerinde yeni teknoloji girişi getirdikleri görülmektedir. Şu an mevcut durumda birçok firmanın aktif halde çalışan ARGE departmanları ve bu departmanlarda çalışan nitelikli mühendisleri bulunmaktadır. Otomotiv yan sanayi alanında faaliyet gösteren Almanya menşeli bir firma yöneticisi ARGE çalışmaları sayesinde her geçen gün teknoloji düzeylerini ve etkinliklerini ciddi oranda arttırdıkları belirtmektedir. Bölgede faaliyet gösteren Danimarka menşeli bir firma ile yapılan görüşmede ise firma yöneticisi şu an ürettiği ürünlerin teknoloji düzeylerinin Ege Bölgesinde üretilen ürünler arasında ilk üç sırada yer aldığını belirtmektedir.

Yapılan görüşmelerde gerek yerli gerek yabancı menşeli firmaların mühendislerini yurtdışına en az 6 aylık bir dönemde eğitim almaları için gönderdikleri görülmektedir. Mühendisler burada dizayn, imalat ve üretim gibi birçok farklı alanlarda eğitim süreçlerinden geçirilmektedirler. Eğitim süreci sonunda yeni bilgi ve tecrübeler ile Türkiye'ye dönen mühendisler hem ülkeye yeni teknoloji girişi sağlamakta hem de sahip oldukları bilgiler sayesinde buradaki personeli eğiterek beraberinde nitelikli iş gücüne olumlu katkı yapmaktadırlar. İleri teknoloji düzeyinde üretim yapan bir firma bölgede faaliyete başlayalı birkaç yıl olmasına rağmen Türkiye'nin en prestijli firmalarında çalışan mühendislerden iş başvuruları aldıklarını bu durumda gelişmiş ARGE departmanlarının etkili olduğunu ve her geçen gün kalifiye eleman sayılarının arttığını vurgulamak orta ve ileri teknoloji üreten bölge firmalarının Ege Serbest Bölgesini tercih etme nedenlerine bakıldığında ilk sırada bölgenin alt ve üst yapı imkanlarının ikinci sırada bölgenin jeopolitik konumunun üçüncü sırada ise serbest bölge amaçları doğrultusunda ülkeye yabancı teknoloji girişini arttırmak için sağlanan muafiyet ve teşviklerin yer aldığı görülmektedir.

Türkiye imalat sanayi verileri incelendiğinde ihracatta düşük ve orta teknolojilere dayalı bir yapıya sahip iken, "düşük-orta" ve "orta-yüksek" teknolojilere dayalı bir ithalat yapısına sahip olduğu görülmektedir. Ancak Ekonomi Bakanlığı tarafından yayınlanan 2016 yılı verilerine bakıldığında Ege Serbest Bölgesinin en fazla teknolojik ürün üreten serbest bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. ESBAŞ yöneticileri tarafından verilen cevaplar incelendiğinde Türkiye'den ihraç edilen ürünlerin 2016 yılı kıymet değerlerine dolar/kg bazında bakıldığında yaklaşık 1,38 dolar seviyelerinde yer alırken; bu oranın Ege Serbest Bölgesinde ise 8,78 dolar seviyesinde gerçekleştiği görülmektedir. Japonya, Almanya gibi gelişmiş ülkelerin sanayilere incelendiğinde ihraç ürünleri kıymet değerinin ise yaklaşık 3,5 dolar seviyesinde olduğu görülmektedir. Tüm bu verilere dayanarak Ege Serbest Bölgesinin ileri teknoloji üreten bir bölge olduğu açıkça görülmektedir. Gerek firmalarla gerekse ESBAŞ yöneticileri ile yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen verilerden aslında bu sonucun tesadüfi olmadığı anlaşılmaktadır.

Bölge yöneticileri yabancı sermaye çekebilme konusunda oldukça başarılı bir pazarlama politikası izlediklerini belirtmektedirler. ESBAŞ kurumsal pazarlama yöneticisi en fazla teknolojik ürün üretilen serbest bölge olmalarındaki başarının

sırrını şu şekilde açıklamaktadır: ‘Biz ESBAŞ olarak pazarlama faaliyetlerimi çok farklı bir boyuta getirdik. Örneğin firma bizden 100.000 m²’ lik bir alan talep diyor. Öncelikle firmanın istihdam potansiyeline ve teknoloji seviyesine bakıyoruz. Eğer firma bu m²’lik bir alanda sadece 100 kişi istihdam edecek ve teknoloji anlamında ülke ekonomisine katkı sağlamayacak ise pazarlama politikalarımız gereği kimi zaman bu tarz firmalara başka yerde yatırım yapmalarını bile önerebiliyoruz. Aslında baktığımızda şu an burada faaliyette bulunan firmaların hiçbiri bölgeye tesadüfi gelmedi. Yurtdışında düzenlemiş olduğumuz roadshowlar öncesinde hangi sektör ve firmalara ağırlık vereceğimizi belirledik. Bölgede belirli bir yapıyı oluşturduktan sonra ise tüm bu faktörlere ek olarak temiz çevre anlayışı ile üretim yapan firmalar üzerinde yoğunlaştık. Tüm bunlar da bizi Türkiye’de faaliyet gösteren diğer serbest bölgelerden farklı bir konuma getirdi. ‘Görüşme sonucunda elde edilen tüm bu cevaplar doğrultusunda ESBAŞ pazarlama faaliyetlerinin ileri teknoloji içeren ve kullanan, üretime yönelik istihdam yaratan firmalar üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

5.1.4. Amaç 4: İstihdama yardımcı olmak

Serbest bölgelerin kuruluş amaçlarından biride işsizlik sorununa çözüm bulmaktır. Ege Serbest Bölge’sinde 2016 yılı itibari ile faaliyette bulunan 170 firmada toplam 19.250 kişi istihdam edilmektedir. Dönem içinde yaşanan hareketliliklere bağlı olarak bu sayı 18.500-19.000 kişi arasında değişkenlik göstermektedir. Türkiye’deki toplam 19 serbest bölgede yaratılan toplam istihdamın üçte biri Ege Serbest Bölgesi tarafından yaratılmaktadır.

Bölgede faaliyette bulunan gerek Türk gerekse yabancı menşeli firmalar ile yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen sonuçlar şu şekildedir: Bölgede istihdam edilen personelin yaklaşık yüzde 65’i erkek yüzde 35’i kadın çalışanlar oluşturmaktadır. İstihdam edilen personelin yaklaşık yüzde 24’ü beyaz yakalı personelden, yaklaşık yüzde 76’sı ise mavi yakalı personelden oluşmaktadır. Bölgede istihdam edilen personele milliyetleri açısından bakıldığında yüzde 99,9’unu Türk çalışanların oluşturduğu görülmektedir. Aşağıda çıkartılan sonuçlar ile ilgili birkaç firma örneğine yer verilmektedir.

Bölgede faaliyet gösteren firmalardan öncelikle istihdam rakamları ve istihdam ettikleri personelin özellikleri (eğitim, yaş, cinsiyet, uyruk vb.) hakkında bilgi vermeleri istenilmiştir. İş makinaları alanında faaliyet gösteren bir firmadan alınan bilgiler incelendiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır: Firmada toplam istihdam edilen kişi sayısı 55'dir. Firmada ağırlıklı olarak makine imalata yapıldığı için istihdam edilen personelin yüzde 99'unu erkek çalışanlar oluşturmaktadır. Montaj bölümünde çalışan personelin büyük çoğunluğunu meslek lisesi ve çıraklık eğitim bölümü mezunlarından; teknik ekip kısmında çalışan personelin ise lisans ve lisansüstü mezunu beyaz yakalı personelden oluştuğu görülmektedir. Firmada yabancı çalışan bulunmamaktadır.

İleri teknoloji üreten yabancı menşeli bir firma ile yapılan görüşmede ise ulaşılan sonuçlar şu şekildedir: Firmada istihdam edilen toplam kişi sayısı 45'dir. İstihdam edilen kişilerin yaş ortalamasına bakıldığında mavi yakada 25; beyaz yakada ise 30 yaş civarında genç bir ekip olduğu görülmektedir. Mavi yakalı personelin tamamı meslek yüksekokulu veya teknik lise mezunlarından, beyaz yakalı personelin ise yüzde 90'a yakını mühendislerden oluşmaktadır. Her ne kadar istihdam edilen personel cinsiyet açısından incelendiğinde erkek çalışan sayısının fazla olduğu görülse de firma yöneticisi önümüzdeki yıllarda mavi yakada bire dört, beyaz yakada ise bire iki oranında kadın çalışan istihdam etmeyi planladıklarını belirtmektedir. Firmada yabancı çalışan bulunmamaktadır.

Yapılan görüşmelerde dikkat çeken önemli bir nokta bölgede faaliyette bulunan 71 tane yabancı menşeli firma bulunmasına rağmen istihdam edilen yabancı personel sayısının bölgenin toplamında 10 kişiyi geçmemesidir. Elde edilen bu rakamlardan da görüldüğü gibi serbest bölge ülke istihdamına olumlu katkı yaratırken aynı zamanda bu istihdamın Türk çalışanlar tarafından oluşturulması sevindirici bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Görüşmeye katılan firmaların çoğunluğu Türkiye'nin gelişmekte olan bir ülke konumunda olmasına rağmen sunulan istihdam kalitesinin gelişmiş ülkelerdeki istihdam kalitesine eş değer olduğunu ve Türk çalışanların birçok Avrupa ülkesindeki çalışan personelden çok daha fazla öğrenmeye ve çalışmaya istekli oldukları noktasında birleşmektedirler.

Ege Serbest Bölgesinde alım- satım, montaj, de montaj, bakım, üretim gibi birçok farklı alanlarda faaliyet gösteren firmalar bulunmaktadır. Serbest Bölgelerin kuruluş amaçlarından biri olan istihdamın arttırılması için devlet tarafından bölge kullanıcılarına bir takım teşvik ve muafiyetler sağlanmaktadır. Serbest Bölgeler kanununun geçici 3'üncü maddesi uyarınca, 01.01.2009 tarihinden geçerli olmak üzere, serbest bölgelerde faaliyette bulunan mükellefler tarafından bölgelerde üretilen ürünlerin toplam FOB bedelinin en az yüzde 85'inin yurt dışına ihraç edilmesi kaydıyla, istihdam edilen personele ödenen ücretler gelir vergisinden istisna edilmiştir.

Yapılan görüşmelerde bölge kullanıcılarına ikinci soru olarak yukarıda belirtilen kanun değişikliği sonucu gelir vergisi muafiyetinin yüzde 85'lik bir orana bağlanmasının istihdam oranlarını nasıl etkilediği yönünde bir soru yöneltilmiştir. Bölgede faaliyet gösteren yerli ve yabancı firmalar personele ödedikleri ücretlerin gelir vergisinden muaf tutulmasının maliyetlerinde düşürücü yönlü bir etki yaptığını ve bu etkinin istihdam ettikleri personel sayısını olumlu yönde etkilediğini belirtmişlerdir. Ancak 06.02.2004 tarihinde ilgili kanun ile yapılan değişiklik sonucu gelir vergisi muafiyetinin yüzde 85 'lik bir orana bağlanmasının firmalar üzerinde stres ortamı yarattığını firmaların bu oranı yakalayabilmek için ciddi bir sıçrama yapmak zorunda olduklarını düşünmektedirler. Her ne kadar görüşme yapılan firmaların çoğunluğu yüzde 85 oranını sağlayarak gelir vergisinden muaf olsalar da yıl içerisinde bu oranı yakalama konusunda tedirginlik yaşadıklarını ve bölge meclis toplantılarında sektörlerinde önde gelen firmaların bile oranın yüksek olduğu konusunda geri bildirimler yaşandığını vurgulamaktadırlar. Örneğin Aero Rüzgar Endüstri, Rabbit gibi sektörlerinin önde gelen firmaları bu teşviklerden yararlanamamaktadırlar.

ESBAŞ yöneticileri ile yapılan görüşmelerde elde edilen sonuçlarda firmaları destekler niteliktedir. ESBAŞ yöneticilerinden biri ilgili soruya vermiş olduğu cevapta serbest bölgeler gibi ekonomide yüksek çekici gücü olan, yabancı sermayeyi, yüksek teknolojiyi ve know-how gibi unsurları ülkeye getiren, istihdama katkıda bulunan firmalar için yüzde 85'lik barajın yüksek olduğunu düşündüklerini belirtmektedir.

Firmalara ve ESBAŞ yönetimine son olarak serbest bölgelerin sağladığı en önemli avantajlardan biri olan istihdamın artırılması için devlet tarafından mevcut duruma ek ne gibi teşvikler sağlanması gerektiğini düşünüyorsunuz? Sorusu yöneltilmiştir. Bölge kullanıcıları ve yöneticileri öncelikle gelir vergisi muafiyeti için konulan yüzde 85'lik oranının kademeli olarak yüzde 50 seviyesine çekilmesi konusunda isteklerini belirtmişlerdir. İkinci olarak teknoparklara sağlanan 691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanununun geçici 2. maddesi uyarınca ücreti gelir vergisinden istisna olan personelin; bu çalışmalarını karşılığında elde ettikleri ücretleri üzerinden hesaplanan sigorta primi işveren hissesinin yarısı, her bir çalışan için beş yıl süreyle Maliye Bakanlığı bütçesine konulacak ödenekten karşılanacaktır. Maddesinde olduğu serbest bölgelerde SGK primi konusunda yeni teşvik paketleri sağlanması gerektiğini belirtmektedirler. Ayrıca İŞKUR teşviklerinden daha geniş kapsamlı olarak yararlanmalarının istihdamlarını olumlu yönde etkileyeceğini düşünmektedirler.

Yapılan görüşmelerde ESBAŞ kurumsal pazarlama yöneticileri sektör meclisi toplantılarında sık sık gündeme gelen konulardan birinin call-center gibi sadece yurtdışına hizmet verebilecek hizmet sektörlerinde serbest bölgelerde yer alması olduğunu belirterek bu sektörlerinde bölgeye katılması ile serbest bölge istihdamında önemli artışlar yaşanacağını düşündüklerini belirtmektedirler.

Son olarak ise ESBAŞ yöneticileri 18 Ağustos 2016 tarihinde imzalanan Ege Serbest Bölgesi'nin Genişleme Ve Süre Uzatımı Sözleşmesi ile birlikte ESBAŞ faaliyet alanına 300.000 m² lik bir alan daha ekleneceğini bölgede yaşanacak bu büyümenin aynı zamanda yaklaşık 5000 kişi daha istihdam edilmesine katkı sağlayarak gençler için yeni bir umut olacağını belirtmektedirler.

SONUÇ

Dünya ekonomisinde son yıllarda yaşanan hızlı değişimler işletmeleri politikalarını bir daha gözden geçirmeye zorlamıştır. Firmalar maliyet, kolay ve ucuz hammadde temini, lojistik avantajlar, nitelikli işgücü ve sermaye gibi avantajları kullanarak büyüme, piyasada rakiplere karşı avantaj sağlama, daha iyi hizmet sunabilme gibi amaçlarını hayata geçirmek için çalışmaktadırlar. Tüm bu amaçlara ulaşabilmek için firmalara sağlanan olanaklardan en önemlilerinden biri kuşkusuz serbest bölgelerdir.

Türkiye’de 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanununda serbest bölgelerin kurulmasındaki temel amaçlar; ihracata yönelik yatırım ve üretimi teşvik etmek, doğrudan yabancı yatırımları ve teknoloji girişini hızlandırmak, işletmeleri ihracata yönlendirmek ve uluslararası ticareti geliştirmek olarak sıralanmıştır. Türkiye’de serbest bölgelerin 30 yıllık geçmişine bakıldığında sağlanmış olan teşviklerin yanı sıra modern alt ve üst yapı imkanları, lojistik konumları gibi avantajların bölgelerin önemini arttırdığı görülmektedir. Ülkemizde temel amacı ihracatı arttırmak olan serbest bölge kurma çalışmaları 1987 yılından bu yana devam etmektedir. 2016 yılı itibari ile Türkiye’de toplam 19 adet serbest bölge faaliyet göstermektedir.

Bu çalışmada 3218 sayılı kanun gereği Türkiye’de serbest bölgelerin kuruluş amaçları doğrultusunda Ege Serbest Bölgesinin ekonomik etkinliğinin ölçülmesi amaçlanmıştır. Ege Serbest Bölgesinin ekonomik etkinliğini oluşturan 4 adet faktörü belirlemek için bölge firmaları ve ESBAŞ yönetimine sorulmak üzere 15 adet soru hazırlanmıştır. Bundan sonraki çalışmalarda kullanılması konu hakkında çalışan bilim insanları için faydalı olacağı düşünülmektedir.

Ege Serbest Bölgesi Türkiye’de faaliyet gösteren 19 serbest bölge arasında en fazla yabancı sermaye yatırımının yapıldığı serbest bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu veriler doğrultusunda yapılan görüşmelerde öncelikle Ege Serbest Bölgesinde faaliyette gösteren yabancı sermayeli firmaların yatırım yapmak için neden Ege Serbest Bölgesini tercih ettikleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Firmaların yatırım süreçlerinde Doğu Avrupa Ülkeleri, Tunus, Fas, Hindistan gibi farklı ülkelerdeki farklı serbest bölge uygulamalarını inceledikleri ve ilgili ülkedeki yatırım maliyetleri, iş gücü, lokasyon gibi birçok faktörü dikkate aldıkları görülmektedir. Yabancı sermayeli firmaların Ege Serbest Bölgesini tercih etme

nedenleri incelendiğinde öncelikle düşük maliyet unsurunun geldiği görülmektedir. Birçok firma yöneticisi firmalarının bu günkü Avrupa standartlarında büyümesinin Türkiye'dekine oranla çok daha maliyetli olduğunu belirtmektedir. Ayrıca yabancı menşeli firmaların tedarik yapıları incelendiğinde birçoğunun Türkiye'de çalıştıkları önemli tedarikçileri buldukları görülmektedir. Türk tedarikçiler hem sağlamış oldukları ürün kaliteleri hem de yaklaşık yüzde 30-40 'lık fiyat avantajları ile yabancı yatırımcılar için cezbedici bir konumdadırlar.

Yabancı sermayenin Ege Serbest Bölgesini bir diğer tercih etme nedeni kuşkusuz İzmir'in tarihi, kültürel yapısı, yaşanabilir modern şehir anlayışı, sahip olduğu jeopolitik konumu, iklimi ve nitelikli personelin varlığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan görüşmelerde firma yöneticilerinin İzmir'e olan hayranlıkları ve bölgede olmaktan dolayı duydukları memnuniyet bu sonuçları destekler niteliktedir. Tüm bu faktörlerin yanında yabancı sermayenin bölgeye çekilmesinde ESBAŞ'ın sağladığı Avrupa standartlarındaki modern alt ve üst yapı olanakları; yurtiçi ve yurtdışında gösterdikleri başarılı pazarlama faaliyetleri oldukça önemli bir yere sahiptir.

Bölge firmaları ile yapılan görüşmeler neticesinde Türkiye'de serbest bölgelerde ihracata yönelik üretimin artırılması amacı ile sağlanan KDV, gümrük, gelir, damga vergisi muafiyeti ve istisnası gibi avantajlar, azaltılmış bürokratik işlemler, kolay tedarik zinciri imkanları ve zaman kısıtlaması bulunmaması gibi birçok faktörün serbest bölgelere önemli bir itici güç yarattığı sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle çalışma prensipleri yurtdışından ithal girdiler kullanarak üretim yapan firmalar için serbest bölgelerde faaliyet göstermek rakiplere karşı önemli bir avantaj sağlamaktadır.

2004 yılında yapılan değişiklik ile ürettikleri ürünlerin FOB bedelinin en az yüzde 85' ini yurtdışına ihraç eden kullanıcılar istihdam ettikleri personele ait ödenen ücretlerin gelir vergisinden müstesna olması maddesinin firmalara olan etkisini ölçmek amacı ile çeşitli sorular yöneltmiştir. Her ne kadar görüşmeye katılan firmaların büyük çoğunluğu ihracat yaptıkları kısımları bölgeye taşıyarak yüzde 85 barajını yakaladılar da ilgili oranın serbest bölge firmaları üzerinde stres yarattığını belirterek ilgili oranın dereceli olarak düşürülmesi ile ilgili düzenlemeler yapılması gerektiği yönünde benzer fikirlerini dile getirmektedirler.

Nitekim 09.02.2017 tarihinde kabul dilen ve 24.02.2017 tarihinde resmi gazetede yayınlanan Serbest Bölgeler Kanunu ile bazı kanun ve kanun hükmünde kararnamelerde değişiklik yapılmasına dair kanun ile ilgili maddede aşağıdaki şekilde bir değişiklik yapılmıştır.

Serbest bölgelerde üretilen ürünlerin FOB bedelinin en az yüzde 85'ini yurt dışına ihraç eden mükelleflerin istihdam ettikleri personele ödedikleri ücretler üzerinden asgari geçim indirimi uyguladıktan sonra hesaplanan gelir vergisi, verilecek muhtasar beyanname üzerinden tahakkuk eden vergiden indirilmek suretiyle terkin edilecek. Bu oranı yüzde 50'ye kadar indirmeye ve kanuni seviyesine kadar yükseltmeye Bakanlar Kurulu yetkili olacak. Bakanlar Kurulu bu yetkiyi; stratejik, büyük ölçekli veya öncelikli yatırımlar ile konusu, sektörü ve niteliği itibarıyla proje bazında desteklenmesine karar verilen yatırımlara yönelik olarak, bölge, sektör ya da faaliyet alanı itibarıyla farklılaştırarak veya kademelendirerek kullanabilecek. Yıllık satış tutarı bu oranın altında kalan mükelleflerden zamanında tahsil edilmeyen vergiler cezasız olarak, gecikme zammıyla birlikte tahsil edilecek.

Yapılan kanun değişikliği incelendiğinde bölge firmaları ve ESBAş yönetimi ile yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen verileri destekler nitelikte olduğu görölmektedir ve bu gelişmenin serbest bölgeler üzerinde olumlu sonuçlar yaratacağı düşünölmektedir.

Ege Serbest Bölgesinin ekonomik etkinliğinin ölçölmesinde kullanılan bir diğer faktörde istihdam kavramıdır. Ege Serbest Bölgesinin yaratmış olduğu 19.200 kişilik istihdam oranı ile ilgili kuruluş amacını sağladığı görölmektedir. Bölgede faaliyette bulunan gerek Türk gerekse yabancı menşeli firmaların istihdam yapıları incelendiğinde elde edilen sonuçlar şu şekildedir: Bölgede istihdam edilen personelin yaklaşık yüzde 65'i erkek yüzde 35'i kadın çalışanlar tarafından oluşturmaktadır. İstihdam edilen personelin yaklaşık yüzde 24'ü beyaz yakalı personelden, yaklaşık yüzde 76'sı ise mavi yakalı personelden oluşmaktadır. Bölgede istihdam edilen personele milliyetleri açısından bakıldığında ise yüzde 99,9'unu Türk çalışanların oluşturduğu görölmektedir. Yabancı sermayeli firma sayısını fazla olmasına rağmen istihdam edilen personelin ülke içinden sağlanmış olması Ege Serbest Bölgesinde serbest bölge amaçlarına paralel bir durumun var olduğunu göstermektedir.

İlgili kanun gereği Türkiye’de serbest bölgelerin bir diğer kuruluş amcacıda ülkeye yeni teknoloji girişini hızlandırmaktır. Ege serbest bölgesinde gerek firmalarla gerekse ESBAŞ yönetimi ile yapılan görüşmelerde Ege Serbest Bölgesinin 19 serbest bölge arasında en fazla teknolojik ürün üretilen serbest bölge olmasının tesadüf olmadığı açıkça görülmektedir. Bölgede yabancı sermayeli firma sayısının artmasına paralel olarak firmaların beraberlerinde yeni teknoloji girişi getirdikleri görülmektedir. Şu an mevcut durumda birçok firmanın aktif halde çalışan ARGE departmanları ve bu departmanlarda çalışan nitelikli mühendisleri bulunmaktadır.

Bölgesin sağlamış olduğu bu başarıda en önemli faktörlerden biride kuşkusuz ESBAŞ yönetiminin sergilediği başarılı pazarlama anlayışıdır. Bölge yöneticileri her fırsatta bölgeye yeni firmaları dahil etmeye çalışırken önceliklerinin firmanın ülke ekonomisine ve serbest bölge amaçlarına yaratacağı katkılar olduğunu dile getirmektedirler.

Yukarıda belirtilen tüm bu bulgular ışığında Ege Serbest Bölge’sinin ekonomik etkinliği hakkında bir takım sonuç ve önerilere ulaşılmıştır.

Türkiye’de serbest bölgelerin kuruluş amaçları itibari ile Ege Serbest Bölgesinde faaliyet gösteren firmalar ve ESBAŞ yöneticileri ile derinlemesine mülakat yöntemi kullanılarak elde edilen bulgular; Ege Serbest Bölgesinde makro ekonomik etkinliğin sağlandığını göstermektedir.

Çalışmanın önerileri aşağıda belirtilmiştir.

- Bölge kuruluş amaçlarından biri olan istihdamın artırılması adına öncelikle bölgelere sağlanan istihdam teşvik paketlerinde birtakım düzenlemeler yapılmalıdır. Örneğin serbest bölgelerde SGK primi konusunda yeni teşvik paketleri sağlanması, İŞKUR teşviklerinden daha geniş kapsamlı olarak yararlanma gibi avantajların bölgelerde yaratılan istihdamı olumlu yönde etkileyeceğini düşünmektedirler.
- İstihdamın artırılması noktasında dikkat edilmesi gereken bir diğer noktada nitelikli personel yetiştirebilecek olan teknik okul ve üniversite sayılarının artırılmasıdır. Bölgenin ihtiyaçları doğrultusunda üniversitelerin ilgili bölümlerinde yapılacak olan düzenlemeler üniversite sanayi iş birliğini arttırarak; istihdama olumlu etkiler yaratacağı düşünülmektedir.

- Bölge yöneticilerinin vermiş olduğu cevaplardan yola çıkılarak bölge istihdamının artırılması noktasında yapılabilecek bir diğer düzenlemenin de call-center gibi sadece yurtdışına hizmet verebilecek hizmet sektörlerinin de serbest bölgelerde yer almasıdır. İlgili hizmet sektörlerinin bölgeye katılmasının serbest bölge istihdamında önemli artışlar sağlayacağı düşünülmektedir.
- Serbest bölge amaçlarının gerçekleştirilmesinde yaşanan en önemli sıkıntılardan biride mevzuat istikrarsızlıkları olarak karşımıza çıkmaktadır. Yabancı yatırımcı teşvik paketlerinden önce ülkede sağlanan mevzuata istikrarına bakmaktadır. Ülkede yaşanan mevzuat değişikliklerinin yatırım kararlarını olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Gerek bölge firmalarından gerekse ESBAŞ yöneticilerinden alınan cevaplar 2004 öncesi ilgili kanunda sağlanan muafiyet ve teşviklere dönülmesi yönünde birleşmektedir. Bu nedenle uzun dönemde mevzuat istikrarının sağlanmasının serbest bölge ticaret hacmini olumlu yönde etkileyeceği sonucuna ulaşılmaktadır.
- Görüşmeler sonucunda elde edilen cevaplarda serbest bölgelerin devlet politikası haline gelmesi yönünde ortak bir görüş bulunmaktadır. Bu sayede bölgelerin önemi artacak ve kuruluş amaçlarına bir adım daha yaklaşmış olunacağı düşünülmektedir.
- Ülkeye yabancı sermaye girişinin artırılması için ilgili ülkedeki, siyasi, politik ve ekonomik istikrar devam ettirilmesi ve güven ortamının sağlanması gerektiği düşünülmektedir.
- Firmalardan ve ESBAŞ yönetiminden alınan cevaplar doğrultusunda bölgede faaliyet gösteren firmalar açısından baktığınızda serbest bölgede faaliyet gösteren firmalar açısından kolay hammadde ve ara malı temini konusunda birtakım eksikler yaşandığı belirlenmiştir. Gelen talepler doğrultusunda serbest bölgeye giren-çıkan mal hesap takibinde firmaların iş yükünü ve maliyetlerini azaltmak adına sektörel bazda birtakım kolaylıklar sağlanmasının uygun olacağı düşünülmektedir.
- Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin en önemli sorunlarından birini ödemeler dengesi açıkları oluşturmaktadır. Serbest bölgeler yaratmış oldukları döviz gelirleri sayesinde ödemeler dengesi açıklarının azaltılmasında itici bir güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle serbest bölgelere verilen önemin artırılması ve dış ticaret politikalarında itici bir güç olarak ilk sırada yer alması gerektiği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Aggarwal, A. (2010). "Economic Impacts of SEZs: Theoretical Approaches and Analysis of Newly Notified SEZs in India". Department of Business Economics. University of Delhi, India. Unpublished.
- Akın, H. (2013). *Dış Ticaret Sözlüğü*. İstanbul: Elma.
- Akyürek, E. (1983). *Serbest Bölge*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- Alpar, C. (1985). *Dünya'da ve Türkiye'de Serbest Bölgeler*. Ankara: Dost.
- Atik, H. (1998). Serbest Bölge ve Türkiye'de Serbest Bölgeler, *Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Araştırma Raporu*,
- Atik, H. (1999). *Serbest Bölge ve Türkiye'de Serbest Bölgeler*. Ankara: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Ay, S. (2010). Serbest Bölgelerin Ekonomik Etkileri: Türkiye'deki Serbest Bölgelerin ve Bursa Serbest Bölgesinin Ticaret Hacmi, İstihdam ve Yabancı Sermaye Açısından Değerlendirilmesi, *İş Güç Endüstri İlişkileri İnsan Kaynakları Dergisi, Cilt: 1 Sayı:3* sayfa 31-46
- Bakan, S. ve Gökmen S. (2014). Serbest Bölgeler ve Dış Ticaret İlişkisi: Gaziantep Örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 13, Sayı. 51*, 34-51.
- Baş, T. ve Akturan, U. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Seçkin
- Boroza, D. (2010). —An Assessment of Croatia's Free Zone Benefits With in the International Frameworkl, *Contemporary Legal and Economic Issues III*, 330-352.
- Can, G. (2012). Free Zones: The Aeagen Free Zone Experience, Yüksek Lisans Tezi, *İzmir Ekonomi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İzmir.
- Dereli, S. (2012). Serbest Bölgeler Ve Kuruluş Yeri Olarak Kahramanmaraş İlinin Potansiyeli, *KSÜ İİBF Dergisi, C.3, S.2*.
- Dikili, A. (2011). Türkiye Serbest Bölgeleri, *Ortadoğu Analiz Dergisi, Cilt 3, S. 25*.
- Dölek, A. (2013). *Dış Ticaret İşlemleri*. İstanbul: Umut.
- Dölek, A. (2013). *Serbest Bölge İşlemleri*. İstanbul: Umut.

- Düzenli, C. (2006). Doğrudan Yabancı Yatırımların Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri: Serbest Bölgeler Açısından Bir Analiz, Yüksek Lisans Tezi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Isparta.
- Ebiri, N. (2006). Serbest Bölgelerin Ekonomiye Etkileri ve Türkiye Uygulamasının Mali Yönden İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.
- Erçakar, E. (2004). Serbest Bölgelerin Ülkemiz Ekonomisindeki Yeri Ve Önemi, *Uludağ Üniversitesi Dergisi*, C.6, S.2.
- Erdoğan, E ve Ener M. (2005). *Küresel Pazarların Ekonomik Üsleri, Serbest Bölgeler, Teori Uygulama ve Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türkiye'deki Gelişimi*. Ankara: Nobel.
- FIAS (2008). Special Economic Zones: Performance, Lessons Learned and Implications for Zone Development” Final Report to U.S. Agency for International Development. The World Bank Group.
- Güllü, M. (2008). Serbest Bölgeler ve Gaziantep Serbest Bölgesinin Yöre ve Ülke Ekonomisine Katkıları, Yüksek Lisans Tezi, *Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Şanlıurfa.
- Gümüş, E. (2004). Türkiye’de Serbest Bölgeler ve 5084 Sayılı Kanun Sonrasında Serbest Bölgelerde Vergi Uygulamaları, *Vergi Dünyası Dergisi*, Sayı:276, s.141-148.
- GÜNER, S. (1995). *Serbest Bölgeler*, İzmir: Anadolu Matbaacılık.
- Güner, S. (1999). *Serbest Bölgelerde Vergi Kanunlarının Yeri*. Ankara: Gümrük Kontrolörleri Derneği Yayınları.
- Hamitoğulları, U. (2000, Mart). *Yeni Gümrük Kanunu ve Serbest Bölgeler*, *Yaklaşım Dergisi*, Yıl:8, Sayı:87, s.58-60.
- How Will Zones Adjust to the Changing World Scene? Lessons from the U.S.A. Daniel Griswold, President National Association of Foreign-Trade Zones WFZC Conference Izmir, TurkeyDecember 11-12, 2013.

- ILO (International Labour Organization) (1998). Export Processing Zones, World Of Work, No. 27,
- IŞIK, İ. (2006). *Sorular ve Cevaplarıyla Serbest Bölgeler*, İzmir: Testemir.
- Jayanthakumaran K. (2003). "Benefit-Cost Appraisals of Export Processing Zones: A Survey of Literature". *Development Policy Review. No:21(1)*. Pages:51-65.
- Kabakoz, S. (2012). Türkiye'deki Serbest Bölgelerin Performans Açısından Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Kocaeli.
- KARADUMAN, N. ve Yıldız Z. (2002), "Serbest Bölge Uygulamalarının Dış Ticarete ve Yabancı Sermayeye Katkıları" *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı 7(1), s.133-152*
- Karataş, Z. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi cilt: 1 Sayı: 1*
- Kavlak, E. (2012). Economic Impacts Of Free Zones In Turkey, Yüksek Lisans Tezi, *Ortaoğu Teknik Üniversitesi*, Ankara.
- Kılıç, G. (2007). Türkiye'ye Doğrudan Gelen Yabancı Sermaye Yatırımlarının İstihdam Üzerine Etkisi, Uzmanlık Tezi, *T.C. Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı*, Ankara.
- Kibritçioğlu, A. (19997). Serbest Bölgelerin Olası Makro Ekonomik Etkileri ve Bazı Düşündürdükleri, *Liberal Düşünce Dergisi, S.6*.
- Kocaman, Ç. (2007). Serbest Bölgelerin Makroekonomik Etkilerinin Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği, *Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi, C.53, S.99-135*.
- Köroğlu, Ö. (2004). Serbest Bölgelerin Ülke Ekonomisi Üzerindeki Olumsuz etkileri, *Yaklaşım Dergisi C.3 Sayı*.
- Merriam, S. (2015). *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama için Bir Rehber* (S. Turan, Çev.) İstanbul: Nobel.
- Murray M. (2010). "A Survey of Special Economic Zones", The University of Iowa Center for International Finance and Development.

- Muzhdabayeva, F. (2006). Dünyada ve Türkiye’de Serbest Bölge Uygulamaları: Ege Serbest Bölgesinin İzmir Ekonomisine Katkıları, Yüksek Lisans Tezi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İzmir.
- Nakip, M. (2006). *Pazarlama Araştırmaları*. Ankara: Seçkin.
- Oğuz, B. (2010). Serbest Bölgelerde Mali Yapı Sorunları: Ege Serbest Bölge Örneği, Yüksek Lisans Tezi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İzmir.
- ORHAN, A. (2003). Serbest Bölgelerin sağladığı Avantajlar: KOSBAŞ Örneği, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 5, s.117-131.
- Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği (2010), Turkish Furniture – Polonya Pazar Araştırması Raporu.
- Özdoğan, B. (2006). *Serbest Bölgeler*. Ankara: Siyasal.
- Öztürk, L. (2013). Serbest Bölgelerin Geleceği Türkiye Açısından Bir Değerlendirme *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi Cilt:9 Sayı: 19*.
- SORHUN, E. (2013), "Türkiye'nin Eksik Dış Ticareti, Ticari Potansiyeli ve Yeni Fırsatlar." *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 28, Sayı:1 s.25-47.
- Seyidoğlu, H. (2013). *Uluslararası İktisat*. İstanbul: Güzem Can.
- Svenson, O. (1982). On The Welfare Effects of a Duty-Free Zone. *Journal of International Economics*, 13/1–2: 45–64.
- Şakar, A. (2007). Serbest Bölgelerde Teşvikler Sürdürülmelidir, *Yaklaşım Dergisi*, Sayı:179.
- T.C. Ekonomi Bakanlığı (2016). 2016 Yılı Faaliyet Raporu, Ankara.
- Tekel, İ ve İlkin S. (1987). *Dünya’da ve Türkiye’de Serbest Üretim Bölgeleri*. Ankara: Yurt.
- The World Bank (1998). “Export Processing Zones”. *Economic Policy*. Washington D.C.

- The World Bank Group (2014). Paying Taxes 2016. Netherlands.
- The World Bank Group (2016). Paying Taxes 2016. Netherlands.
- Tıraş, H. (2008). Serbest Bölgelerin Ekonomik Etkileri: Kayseri Serbest Bölgesi İçin Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Kayseri.
- Toroslu, M. (2000). *Serbest Bölgeler*: İstanbul Beta.
- Toroslu, M. ve Durmuş, C. (2010). *Serbest Bölgeler*. Ankara: Maliye ve Hukuk.
- Tümenbatur, A. (2012). Serbest Bölgeler Ve Türkiye Ekonomisine Katkıları Üzerine Bir Değerlendirme, *Çanakkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 21, No. 3.
- Türkiye İhracatçılar Meclisi (2015). Ekonomi ve Dış Ticaret Raporu, İstanbul.
- Undaç, G. (2008). Serbest Bölgelerin Dış Ticaret Üzerindeki Etkileri: Türkiye Uygulaması, Yüksek Lisans Tezi, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Kayseri.
- United Nations, (2005). Free Trade Zone and Port Hinterland Development,
- Warr, P. G. (1990). Export processing zones. Export promotion strategies: theory and evidence from developing countries. İçinde C. Milner (Ed.), 130-161. London: Harvester Wheatsheaf Publisher.
- Walker, J. (2013). Global Economy Themes in 2014 Senior UK Economist, RBS Markets. Economic and Social Commission For Asia and The Pasific, New York.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yüksek, H. (2011). Serbest Bölgelere Sağlanan Teşvikler, Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı.
- http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/yatirim/serbestBolgeler?_,Erişim Tarihi:28.04.2014.

<http://www.dunya.com/ekonomi/yeni-nesil-serbest-bolgeler-kanunu-geliyor-haberi-339623>, Erişim Tarihi:07.05.2017.

<http://www.dunya.com/ekonomi/serbest-bolgelerden-ticaret-10-yildir-yerinde-sayiyor-haberi-275261>, Erişim Tarihi: 12.04.2017.

<http://www.esbas.com.tr/tr/firmalar>, Erişim Tarihi: 04.03.2017.

<https://www.oecd.org/mena/competitiveness/41613492.pdf>,ErişimTarihi: 12.03.2016.

<http://www.journals.elsevier.com/ocean-and-coastal-management>, Erişim Tarihi: 22.05.2016.

http://www.abuzmanlari.org.tr/web/docs/pdfs/Serbest_Bolgeler.pdf, Erişim Tarihi: 12.06.2016.

<http://www.gtb.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 28.03.2015.

<http://www.wepza.org/history/>, Erişim Tarihi:18.05.2016.

<http://www.shiveshpratap.com/what-are-free-trade-zones-indian-ftzs-list/>, Erişim Tarihi: 10.04.2016.

<http://www.taysad.org.tr/uploads/dosyalar/27-06-2015-11-44-GD-TJ-FJ-Serbest-Ticaret-Bolgesi.pdf>, Erişim Tarihi: 10.03.2016.

WEPZA. 2006.<http://www.wepza.org/DevelopingTradeCapacity.html>, Erişim Tarihi: (10.06.2016).

<http://freeeconomiczones.weebly.com/free-trade-zones-in-turkey.html>, Erişim Tarihi: 04.02.2017.

<https://www.visitdubai.com/en/business-and-investment/business-incentives/dubai-free-zones>, Erişim Tarihi: 02.04.2017 .

<http://www.invest.gov.tr/enUS/investmentguide/investorsguide/Pages/SpecialInvestmentZones.aspx>, Erişim Tarihi: 03.04.2017.

<http://www.iha.com.tr/haber-teror-yabanci-yatirimciyi-korkutmadi-544471/>, Erişim Tarihi. 19.04.2016.

<http://www.moment-expo.com/turkiyedeki-ilk-ozel-serbest-bolge-ege-serbest-bolgesi>, Erişim Tarihi: 06.05.2017.

<http://ege.gtb.gov.tr/bagli-mudurlukler/ege-serbest-bolge-gumruk-mudurlugu>, Erişim Tarihi: 06.05.2017.

<http://www.esbas.com.tr/tr/haberler/esbasta-amerikadan-gelen-is-adamlari-heyetine-turkiyede-is-yapmak-paneli-duzenlendi>, Erişim Tarihi: 01.05.2017.

EKLER

Ek 1: ESBAŞ Yönetim Görüşme Formu

Sayın Yetkili,

Bu soru formu “Serbest Bölgelerin Ekonomik Etkinliği: Ege Serbest Bölgesi Örneği” adlı yüksek lisans tezi kapsamında kullanılmak üzere hazırlanmıştır. Firmanıza ilişkin bilgiler sadece akademik düzeyde kullanılacak olup, firma ismi ve görüşme formunu dolduran kişinin bilgileri kesinlikle gizli tutulacaktır. Araştırma sonuçlarının Ege Serbest Bölgede faaliyete gösteren firmalara faydalı sonuçlar ortaya çıkaracağını umut eder, ayracağınız zaman için teşekkür ederim.

Didem EREK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı

Yapılan araştırmanın sonuçlarından haberdar olmak isteyip istemediğinizi lütfen belirtiniz.

İstemiyorum. İstiyorum e-posta:

- 1) Ege Serbest Bölgede istihdam edilen personel hakkında bilgi verebilir misiniz? (Cinsiyet, yaş, eğitim, vatandaşlık durumu gibi)
- 2) Sağlanmış olan teşviklerin (üretilen ürünlerin %85 ‘ini ihraç eden firmaların istihdam ettikleri personelin gelir vergisinden müstesna olması) gibi istihdamı arttırmak için yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?
- 3) Serbest bölgelerin sağladığı en önemli avantajlardan biri olan istihdamın artırılması için devlet tarafından mevcut duruma ek ne gibi teşvikler sağlanmalıdır?
- 4) Ege Serbest Bölgesinde faaliyet gösteren firmaların sektörel dağılımları hakkında kısaca bilgi verebilir misiniz?
- 5) Bölgede faaliyet gösteren firmalara teknoloji düzeyleri açısından bakacak olursak (ileri-orta-düşük teknoloji) bölgede hangi firmalar daha yoğun olarak faaliyet göstermektedir?
- 6) Ekonomi Bakanlığı tarafından yayınlanan verilere baktığımızda Ege Serbest Bölgesinin en fazla teknolojik ürün üretilen serbest bölge olduğunu görmekteyiz. Bu başarıdaki en önemli faktör sizce nedir?
- 7) Ege Serbest Bölgesinde faaliyet gösteren ileri teknoloji düzeyine sahip firma sayısını arttırmak için devlet tarafından şu an ki mevcut duruma ek olarak ne gibi teşvikler sağlanması gerektiğini düşünüyorsunuz?

AÇIKLAMA: Üretim faaliyeti dışındaki konularda 06/02/2004 tarihinden önce ruhsat almış olan kullanıcıların gelir ve kurumlar vergisi muafiyeti ruhsat sürelerinin sonuna kadar devam edecektir. 06/02/2004 tarihinden itibaren diğer konularda düzenlenen faaliyet ruhsatı kapsamında vergi muafiyeti bulunmamaktadır. (Soru 8 için)

- 8) 1990 sonrası dönemde tüm dünyada serbest bölgelerin önemi artarken yukarıda belirtilen 5084 sayılı kanunun ilgili maddesi ile yapılan bu değişikliğin serbest bölgelerde özellikle Ege Serbest Bölgesinde yapılan yatırımlar üzerindeki etkileri hakkında fikirleriniz nelerdir?

AÇIKLAMA: Serbest bölgelerde üretilen ürünlerin FOB bedelinin en az %85 ini yurtdışına ihraç eden kullanıcılar istihdam ettikleri personele ait ödenen ücretlerin gelir vergisinden müstesnadır. (Soru 9 için).

- 9) Yukarıda belirtilen vergi istisnası şartının %85’lik bir ihracat oranına bağlanmış olması bölge yatırımcılarını nasıl etkilemektedir?

10) Ege Serbest Bölgesinde faaliyet gösteren kaç tane firma yukarıda belirtilen bu teşviklerden yararlanabilmektedir?

11) Ekonomi Bakanlığı tarafından yayınlanan verilere baktığımızda en fazla yabancı sermaye yatırımının Ege Serbest Bölgesinde olduğu görülmektedir. Sizce yabancı sermayeyi Ege Serbest Bölgesine çeken en önemli faktörler nelerdir?

12) Yabancı yatırımcıları bölgeye çekme konusunda yaşadığınız sıkıntılar nelerdir? Sizce yabancı yatırımcıların sayısını arttırmak için devlete ne gibi görevler düşmektedir?

13) Bölgede üretim yapan işletmeler açısından baktığımızda serbest bölgede faaliyet göstermenin kolay hammadde ve ara malı temini konusunda yeterli kolaylık sağladığını düşünüyor musunuz?

14) Serbest bölgede faaliyet göstermek rakiplere karşı nasıl bir rekabet avantajı sağlıyor?

15) Başta Ege Serbest Bölge ve İzmir açısından büyük önem taşıyan Ege Serbest Bölge genişleme ve süre uzatımı sözleşmesinin bölge yatırımları ve istihdamı üzerinde nasıl bir etki yaratacağını düşünüyorsunuz?

Ek 2: Firma Görüşme Formu

Sayın Yetkili,

Bu soru formu “Serbest Bölgelerin Ekonomik Etkinliği: Ege Serbest Bölgesi Örneği” adlı yüksek lisans tezi kapsamında kullanılmak üzere hazırlanmıştır. Firmanıza ilişkin bilgiler sadece akademik düzeyde kullanılacak olup, firma ismi ve görüşme formunu dolduran kişinin bilgileri kesinlikle gizli tutulacaktır. Araştırma sonuçlarının Ege Serbest Bölgede faaliyete gösteren firmalara faydalı sonuçlar ortaya çıkaracağını umut eder, ayıracağınız zaman için teşekkür ederim.

Didem EREK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı

Yapılan araştırmanın sonuçlarından haberdar olmak isteyip istemediğinizi lütfen belirtiniz.

İstemiyorum. İstiyorum e-posta:

1. Serbest bölgede yatırım yapmanızın öncelikli nedenlerini göre sıralar mısınız?
2. Firmanızın faaliyet alanı, dış ticaret rakamları ve dış ticaret partnerleri hakkında kısaca bilgi verebilir misiniz?
3. Sizce serbest bölgede faaliyet göstermek rakiplerinize karşı nasıl bir rekabet avantajı sağlamaktadır?

AÇIKLAMA: Üretim faaliyeti dışındaki konularda 06/02/2004 tarihinden önce ruhsat almış olan kullanıcıların gelir ve kurumlar vergisi muafiyeti ruhsat sürelerinin sonuna kadar devam edecektir. 06/02/2004 tarihinden itibaren diğer konularda düzenlenen faaliyet ruhsatı kapsamında vergi muafiyeti bulunmamaktadır. (Soru 4 için)

4. 1990 sonrası dönemde tüm dünyada serbest bölgelerin önemi artarken 5084 sayılı kanunun ilgili maddesi ile yapılan değişikliğin serbest bölgede yatırım yapan veya yapmak isteyen siz yatırımcıları nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz?

AÇIKLAMA: Serbest bölgelerde üretilen ürünlerin FOB bedelinin en az %85 ini yurtdışına ihraç eden kullanıcılar istihdam ettikleri personele ait ödenen ücretlerin gelir vergisinden müstesnadır. (Soru 5 için)

5. Serbest bölgelerdeki vergi istisnası şartının %85’lik bir ihracat oranına bağlanmış olması sizce bölge yatırımcılarını nasıl etkilemektedir?
6. Firmanızda istihdam edilen personelin niteliği hakkında bilgi verebilir misiniz? (Cinsiyet, yaş, eğitim, vatandaşlık durumu gibi).
7. Bölgede faaliyet gösteren bir firma olarak baktığınızda serbest bölgelerin sağladığı en önemli avantajlardan biri olan istihdamın artırılması için devlet tarafından mevcut duruma **ek** ne gibi teşvikler sağlanması gerektiğini düşünüyorsunuz?
8. Firmanız ilgili kanun ile serbest bölgelere sağlanan bu teşviklerin (gelir vergisi, damga vergisi istisnası gibi) hangilerinden yararlanabilmektedir?
9. Bölgede faaliyet gösteren firmalar açısından baktığınızda serbest bölgede faaliyet göstermenin kolay hammadde ve ara malı temini konusunda yeterli kolaylık sağladığını düşünüyor musunuz?
10. Firmanızın ürettiği malları teknoloji düzeyleri (düşük-orta-ileri) açısından sınıflandıracak olursak hangi mal gurupları öncelikli sırada bulunmaktadır?
11. Serbest bölgelere yapılan doğrudan yabancı yatırımların, firmanıza teknoloji transferi konusunda sağladığı katkılar hakkında ne düşünüyorsunuz?

12. Ege Serbest Bölgesini tercih etme nedenlerinizi 3 maddede sıralayabilir misiniz?
13. Ege Serbest bölgesinde yatırım yaptıktan sonra yatırım yapma amaçlarınızdan hangilerinin gerçekleşti?
14. Sizce serbest bölgede faaliyette bulunan yerli ve yabancı firmaların karşılaştıkları problemler nelerdir? (Yasal düzenlemeler, bölgeden sağlanan imkanlar gibi).
15. Ekonomi Bakanlığı tarafından yayınlanan verilere baktığımızda en fazla yabancı sermaye yatırımının Ege Serbest Bölgesinde olduğu görülmektedir. Sizce yabancı sermayeyi Ege Serbest Bölgesine çeken en önemli faktörlerin neler olduğunu düşünüyorsunuz?

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Didem EREK
Doğum Yeri : Ankara
Doğum Tarihi : 08.12.1985
Medeni Hali : Evli
E-mail : didemerek@mu.edu.tr

EĞİTİM BİLGİLERİ

Yüksek Lisans Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisat Anabilim Dalı, Muğla
Lisans Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, Isparta, (2004-2008),
Ön lisans İkinci Üniversite Programı, Anadolu Üniversitesi, Dış Ticaret Bölümü, (2012-2014)
Lise Ümraniye Anadolu Lisesi, İstanbul, (2000-2004)

MESLEKİ BİLGİLER

2016--- Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Dalaman Meslek Yüksek Okulu
Pazarlama ve Dış Ticaret Bölümü (Öğretim Görevlisi)
2013-2010 Kervan Tekstil Dış Ticaret A.Ş,- İSTANBUL (Ürün ve İthalat Sorumlusu)
2010-2009 Tekse A. Ş, - İSTANBUL (Dış Ticaret Sorumlusu)